

અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ

ગુજરાતી ભાવાનુવાદ

સંપાદક : ગણિવર્યત્રી વિક્રમસેનવિજયજી મ. સા.

શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમઃ
પૂ. લલ્લિ-ભુવનતિલક-ભદ્રંકર-અરૂણપ્રભસૂરીશ્વરેભ્યો નમઃ

ભદ્રંકરસૂરિ ગ્રંથમાલા

સહસ્ત્રાવધાની પૂ. આચાર્યશ્રી મુનિસુંદરસૂરિ વિરચિત

અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ

(શ્લોક તથા અર્થ)

: દિવ્યાશિષ :

પૂ. કર્ણાટક કેસરી આચાર્યશ્રી ભદ્રંકરસૂરીશ્વરજી મ.સા.

પૂ. જિનભક્તિરસિક આચાર્યશ્રી અરૂણપ્રભસૂરીશ્વરજી મ.સા.

: શુભાશિષ :

પૂ. પ્રશાંતમૂર્તિ આચાર્યશ્રી પુણ્યાનંદસૂરીશ્વરજી મ.સા.

: સંપાદક :

ગણિવર્યશ્રી વિક્રમસેનવિજયજી મ.સા.

: પ્રકાશક :

શ્રી લલ્લિતસૂરીશ્વર ગ્રન્થમાળા - છાણી

: પ્રકાશન દિન :

વિક્રમસં. ૨૦૬૬, કા. સુ. ૧.

લલ્લિત સં. ૪૯, ભદ્ર સં. ૧૮

પ્રાપ્તિસ્થાન :

રાજેશભાઈ એન. શાહ

કાપડના વહેપારી, મેઈન બજાર,

પો. છાણી - ૩૮૧૭૪૦. ગુજરાત.

ફોન : ૦૨૬૫ - ૨૭૭૧૦૮૮

કિંમત :

૧૫-૦૦ રૂ.

(સાધુ-સાધ્વી તથા જ્ઞાનભંડારોને ભેટ)

કિરીટ ગ્રાફીક્સ - અમદાવાદ. ૯૮૯૮૪૯૦૦૯૧

જ્ઞાન છે જગમાં મહાનિધાન
જ્ઞાન કરાવે મોક્ષમાં પ્રસ્થાન
જ્ઞાનદ્રવ્યનું કીધું દાન
ઉપકાર માનીએ તમારો મહાન.

શ્રી લલ્લિતગુરવે નમઃ

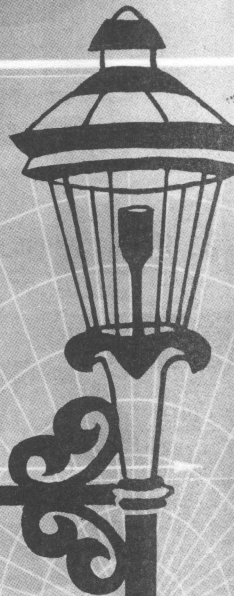
પૂ. સાધ્વીશ્રી આત્મપ્રભાશ્રીના શિષ્યા

પૂ. સાધ્વીશ્રી કલ્પનંદિતાશ્રીજીની

પ્રેરણાથી

શ્રી વડાચૌટા-સુરત શ્રાવિકા સંઘના

જ્ઞાનનિધિમાંથી પ્રકાશન



વિષયાનુક્રમ

અધિકાર ગાથા	નામ	પૃષ્ઠ નં.
૧ ૩૪	સમતાધિકાર	૧
૨ ૮	સ્ત્રી મમત્વમોચનાધિકાર	૧૮
૩ ૪	અપત્ય મમત્વમોચનાધિકાર	૨૩
૪ ૭	ધન મમત્વમોચનાધિકાર	૨૫
૫ ૮	દેહ મમત્વમોચનાધિકાર	૨૯
૬ ૯	વિષયપ્રમાદ ત્યાગાધિકાર	૩૪
૭ ૨૧	કષાય ત્યાગાધિકાર	૩૯
૮ ૧૬	શાસ્ત્રાગુણાધિકાર	૫૦
૯ ૧૭	ચિત્તદમનાધિકાર	૫૯
૧૦ ૨૬	વૈરાગ્યોપદેશાધિકાર	૬૭
૧૧ ૧૪	ધર્મશુદ્ધ્યુપદેશાધિકાર	૮૦
૧૨ ૧૭	દેવ-ગુરુ-ધર્મશુદ્ધ્યાધિકાર	૮૭
૧૩ ૫૭	અતિશિક્ષોપદેશાધિકાર	૯૬
૧૪ ૨૨	મિથ્યાત્વાદિનિરોધાધિકાર	૧૨૫
૧૫ ૧૦	શુભવૃત્તિશિક્ષોપદેશોધિકાર	૧૩૩
૧૬ ૮	સામ્ય સર્વસ્વાધિકાર	૧૩૮

ઠલિસુગલું ઠલ્પલૃક્ષી....

સ્વ. આ. વીરસેનસરિ.

અધ્યાત્મ એ જ કલ્પદ્રુમ છે.

અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોમાં આ શાસ્ત્ર કલ્પવૃક્ષ સમાન છે. આ શાસ્ત્રનો સ્વાધ્યાય કર્યા પછી એમ પ્રતીતિ મનઃ પ્રદેશમાં થયા વગર નહીં રહે !

આત્મામાંથી નીકળીને બહારની તરફ જઈ રહેલા આકર્ષણનું નામ ભૌતિકતા છે.

બહાર તરફ જવું તે ઈન્દ્રિયરામી

અંદર તરફ જવું તે આત્મરામી

જે માણસ પોતાની ચેતનાના પ્રવાહને અંદર વાળી શકે છે, બદલી શકે છે અને બહારનું આકર્ષણ મટી જાય છે..... આકર્ષણ બદલતાં જ મૂલ્યાંકનની દૃષ્ટિમાં પરિવર્તન આવે છે. જુના મૂલ્ય સમાપ્ત થઈ જાય છે. નવા મૂલ્યો સ્થાપિત થાય છે. જે વસ્તુઓ અર્થસભર લાગતી હતી તે અર્થહીન,

સારહીન પ્રતીત થાય છે. આ ચેતનાના દિશાનું નામ છે
“અધ્યાત્મ” એક સમયે બે સાધકો મળ્યા

એક સાધકને પાણી ઉપર બેસવાની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ
તેણે કહ્યું.....

આવો આપણે પાણી ઉપર બેસીયે

બીજા સાધકે આકાશ ઉપર બેસવાની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી
હતી તેણે કહ્યું..... ચાલો આપણે આકાશમાં બેસીએ...
પાણીમાં બેસવાની શું મોટી વાત છે... માછલી પણ પાણી
ઉપર બેસે છે. પહેલા સાધકે કહ્યું.....આકાશમાં બેસવાનું
શું મહત્ત્વ છે.

પક્ષીઓ પણ આકાશમાં જ રહે છે ને !

મહત્ત્વની વાત એ છે કે આપણે આધ્યાત્મિક વિકાસ
સાધવો જોઈએ, સમભાવ-સમતાને વધારીને વીતરાગની
દિશામાં ગતિશીલ બનવું જોઈયે.

મનની શાંતિ તે જ સમાધિ છે. સિદ્ધિઓ કરતાં તેનું
મૂલ્ય ઘણું છે સમતાથી મનુષ્યનું મન સમસ્યાઓથી મુક્ત
બને છે. તે જ મોટી સિદ્ધિ સાધી છે. જેને સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત
કરી હોય તેને સમતા પ્રાપ્ત ન કરી હોય.

એક સાધક માનસિક સમસ્યાથી મુક્ત બની જાય તે શું મહાન સિદ્ધિ નથી ! આ સિદ્ધિવાળા જ આધ્યાત્મિક છે. આધ્યાત્મિકતા વગરની સિદ્ધિ વાળો 'ચમત્કારી' છે. જે ક્યારેક પોતાનો પંથ આગળ વધારે છે.

આત્માની સિદ્ધિ માટે વીતરાગભાવ
વીતરાગભાવની સિદ્ધિ માટે સમભાવ
સમભાવની સિદ્ધિ માટે સંયમ
સંયમ એટલે પાંચમહાવ્રત.

અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ....ચેતનાને અભ્યન્તર બનાવવા માટે સમતાના અભ્યાસની ઘણી જ અગત્યતા છે અને સમતાને સિદ્ધ કરવાનો પ્રયત્ન... એટલે જ પ્રથમ અધિકાર....

સમતા લાવવી હોયતો મમત્વભાવને દુર કરવો જોઈએ...

જેમ ભારતનો નકશો એટલે....કાશ્મીરથી કન્યાકુમારી
કાઠીયાવાડથી કલકત્તા
તેમ મમતાનો નકશો એટલે.... સ્ત્રી અને સંતતિ
સંપત્તિ અને શરીર

તે મમતામાં મુમુક્ષુભાવ પેદા થાય માટે ચાર અધિકારોમાં તેને ત્યજવાનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે.

હવે આભ્યંતરમાં તંબૂ-ડેરા તાણી બેઠેલા વિષય-પ્રમાદ,
 કષાયભાવને દૂર કરી હવે અધ્યાત્મ તરફ મુમુક્ષુ આગળ
 વધે ત્યારે શાસ્ત્રની જરૂરીયાત ઉભી થઈ માટે શાસ્ત્રાભ્યાસ
 દ્વારા ચિત્તદમન, વૈરાગ્યોપદેશ. ધર્મશુદ્ધિ, ગુરુશુદ્ધિ અને
 યતિશિક્ષા દ્વારા મોક્ષનું સેમ્પલ અહીં જ મેળવો માટે
 અધ્યાત્મ રસના રસિકો માટે એક અમૃતકુંભ છે... તેમાંથી

અમૃતનો માનો આસ્વાદ.....

તો આત્મા બને આઝાદ.....

અને બને આત્મા આબાદ.....

સંક્ષિપ્તરૂપિ જીવ સ્વાધ્યાય અને અર્થનો આસ્વાદ માને
 માટે ગણિવર્ય વિક્રમસેન વિ.એ સુંદર સંપાદન કરેલ છે.
 તેનો સ્વાધ્યાય કરી સ્વમાં મગ્ન.... સ્વનો અનુભવ.... અને
 સ્વમાં મસ્ત બનો એજ અભિલાષા.....

પ્રથમ આવૃત્તિ



પૂ. આચાર્યશ્રી મુનિસુંદરસૂરિ મ.નો સંક્ષિપ્ત પરિચય

જન્મ વિ. સં. ૧૪૩૬ ઉપાધ્યાય-વિ.સં. ૧૪૬૬
દીક્ષા વિ.સં. ૧૪૪૩ આચાર્યપદ-વિ.સં. ૧૪૭૮
ગુરુદેવ-આ.સોમસુંદરસૂરિ મ. સ્વર્ગગમન-વિ.સં. ૧૫૦૩
સહસ્રાવધાની હતા દક્ષિણના કવિઓએ
'કાલીસરસ્વતી' અને મુઝફરખાન બાદશાહે 'વાદી
ગોકુળધંદનું' બિરુદ આપેલ. સ્મરણશક્તિ, કલ્પનાશક્તિ
અને ન્યાયશક્તિ આ ત્રણે શક્તિ આ મહાપુરુષમાં હતી.

-: પૂજ્યશ્રીના ગ્રંથો :-

ત્રિદશતરંગિણી, ઉપદેશરત્નાકર, અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ,
સ્તોત્રરત્ન-કોશ, મિત્રાયતુષ્કકથા, સંતિકરંસ્તોત્ર,
તપાગચ્છપટ્ટાવલી, શાંતસુધારસ.

અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ વિષે-ચર્ચિત્વં

‘અધ્યાત્મ’ અમુક સાધ્ય લક્ષમાં હોવાથી, ખાસ કારણસર લંબાણ કરીને પણ આટલો વૈરાગ્ય વિષય, અધિકાર જરૂરિયાત અને તેનાં તત્ત્વો પર પ્રાસ્તાવિક ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. આ ગ્રંથ અંગે ઉપોદ્ઘાત કરતાં પ્રથમ આ ગ્રંથનું ‘અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ’ નામ શું સૂચવે છે તે પર વિચાર કરવાનું પ્રાપ્ત થાય છે. આ ગ્રંથના વિષયો ક્યા ક્યા છે અને વૈરાગ્ય વિષયને તે કેવી યુક્તિથી પોષે છે, તે પર વિચાર કરી છેવટે ગ્રંથકર્તા, તેનો સમય, તે વખતની જૈનની સ્થિતિ, ગ્રંથની શૈલી, ભાષા, ઉદ્દેશ વગેરે વિષયો સાથે ગ્રંથકર્તાના રચેલા અને જણાવેલા અન્ય ગ્રંથોની સૂક્ષ્મ પણ ટૂંકી આલોચના કરવામાં આવશે. અધ્યાત્મ શબ્દનો અર્થ, આપણે અગાઉ જોઈ ગયા તે પ્રમાણે આત્મ સંબંધી વિવેચન કરનાર સ્વિષય એમ થાય છે. ‘અધ્યાત્મો-પનિષદ્’ ગ્રંથમાં શ્રીમાન્ પશોવિજયજી મહારાજ અધ્યાત્મ શબ્દનો યૌગિક અને રૂઢ બન્ને અર્થ આપે છે.

તેઓશ્રી લખે છે કે :-

આત્માનમધિકૃત્યસ્યાદ્યઃ પઞ્ચાચારચારિમા ।

શબ્દયોગાર્થનિપુણાસ્તદધ્યાત્મં પ્રચક્ષતે ॥

રુઢ્યાર્થનિપુણાસ્ત્વાહુશ્ચિત્તં મૈત્ર્યાદિવાસિતમ્ ।

અધ્યાત્મં નિર્મલં બાહ્યવ્યવહારોપ હિતમ્ ॥

“અધ્યાત્મ શબ્દનો વ્યુત્પત્તિથી અર્થ કરીએ તો આત્માને ઉદ્દેશીને પંચાચાર (જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર, વીર્યાચાર)માં વ્યવહાર-વર્તન કરવું તે થાય છે, અને તેનો રૂઢ અર્થ કરીએ તો બાહ્ય વ્યવહારથી મહત્તા પ્રાપ્ત કરેલા મનને મૈત્રી, પ્રમોદ વગેરે ભાવનાથી વાસિત કરવું એ થાય છે.” આ બંને અર્થ બહુ વિચારવા યોગ્ય છે. શબ્દાર્થ આપણે સમજી શકીએ તેવો છે, પણ રૂઢ્યર્થ સમજવાની બહુ જરૂર છે. બાહ્ય વ્યવહાર, સંસારિક વ્યવહાર અથવા પ્રાકૃત વ્યવહારને જતો કરવો એવો અત્રે ઉદ્દેશ નથી, પણ એ વ્યવહારનું સ્વરૂપ સમજી તેનાથી મનને વધારવું, તેનાથી વિશાળ બનાવવું અને કાંઈક વધારો કરવો. એવી રીતે વધારો કરેલું મન પોતાના વિષય તરીકે સર્વ જીવો તરફ પ્રેમભાવ લાવી તેમાં આનંદ પામે છે અને આવા પ્રકારના અધ્યાત્મને શ્રીયુત ઉપાધ્યાયજી નિર્મલ કહે છે. તે જ મહાત્મા અધ્યાત્મસારના બીજા

અધિકારમાં કહે છે કે :-

ગતમોહાધિકારણામાત્માનમધિકૃત્ય યા ।

પ્રવર્તતે ક્રિયા શુદ્ધં તદધ્યાત્મં જગુર્જિનાઃ ॥

“જે મહાત્માનો મોહનો વિષય નાશ પામ્યો હોય અને જે આત્માને આશ્રયીને શુદ્ધક્રિયા અંતરાત્મામાં પ્રવર્તે તેની ક્રિયાનું નામ તીર્થંકર મહારાજ અધ્યાત્મ કહે છે અધ્યાત્મના શબ્દાર્થને ગ્રંથકર્તા કેટલા દરજ્જે યોગ્ય કરી બતાવ્યો છે તે આપણે આગળ જોશું.

ચાર નિક્ષેપે અધ્યાત્મ : દરેક વસ્તુના જૈન શાસ્ત્રકાર ચાર નિક્ષેપા માને છે. એ કોઈ પણ વસ્તુને જુદી જુદી દૃષ્ટિથી જોવાનાં જુદાં જુદાં દ્વાર છે. અધ્યાત્મના પણ તેવી જ રીતે ચાર નિક્ષેપા થઈ શકે છે : નામ અધ્યાત્મ, સ્થાપના, અધ્યાત્મ દ્રવ્ય અધ્યાત્મ અને ભાવ અધ્યાત્મ. માત્ર ‘અધ્યાત્મ’ શબ્દ બોલવો પણ તેનો અર્થ સમજવો નહિ એ નામ અધ્યાત્મ કહેવાય છે. તેવી જ રીતે અધ્યાત્મનો ડોળ ઘાલનાર શુદ્ધ વર્તન વગરના પ્રાણીઓ નામ અધ્યાત્મ કહેવાય છે. આધ્યાત્મિક જીવન વહન કરનાર મૂર્તિની સ્થાપના કરવી અથવા આધ્યાત્મનું અક્ષરવિન્યાસપણું કરવું એ સ્થાપના અધ્યાત્મ કહેવાય છે. અધ્યાત્મને ઉત્પન્ન કરનાર ઉપદેશ અથવા દૃશ્ય કે શ્રવ્ય

કારણોને દ્રવ્ય અધ્યાત્મ કહેવાય છે; અથવા રેચક, પૂરક
 કુંભકારાદિકે કરી બાહ્યવૃત્તિએ એવું ધ્યાન બતાવે કે જેથી લોકો
 એમ જાણે જે એણે આંતરવૃત્તિએ આત્માનું સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ કર્યું
 દેખાય છે, પણ પોતે તો કોરો ને કોરો જ હોય, તે પણ
 દ્રવ્યઅધ્યાત્મ કહેવાય છે. અને નિજસ્વરૂપ સહિત ક્રિયાનું
 પ્રવર્તવું તે ભાવઅધ્યાત્મ કહેવાય છે. આ ચાર શ્લોકમાં જે
 પ્રકારનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તેવા થવા યત્ન કરવો લાભપ્રદ
 છે. આ સ્થિતિને ભાવ-અધ્યાત્મ કહેવામાં આવે છે. સ્થાપના
 અને દ્રવ્ય અધ્યાત્મ પણ સાધન તરીકે ઉપયોગી છે, પણ
 સાધનને સાધ્ય તરીકે માનવાની ભૂલ ન થવી જોઈએ. સાધનને
 સાધ્ય માનવાની ભૂલ ઘણીવાર થતી જોવામાં આવે છે અને
 તેથી સાધનામાં જ જીવતર પૂર્ણ થાય છે. દાખલા તરીકે,
 વ્યાકરણ-અભ્યાસનું સાધન છે, સાધ્ય ભાષાજ્ઞાન અથવા
 ધર્મશાસ્ત્રના ગ્રંથોનું વાંચન છે, છતાં ઘણાં પ્રાણીઓ વ્યાકરણના
 અભ્યાસમાં જ બહુ વરસો અથવા આખી જિંદગી ગાળી નાંખે
 છે. આવી રીતે ઘણા પ્રાણીઓ સાધ્ય સમજ્યા વગર અથવા
 તેને નિરંતર દૃષ્ટિમાં રાખ્યા વગર સાધનધર્મોમાં જ પોતાની
 જિંદગી પૂર્ણ કરે છે. ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવાની જરૂર છે કે
 સાધનધર્મોમાં જીવન પસાર થાય તો તેથી નુકસાન નથી,

પુનર્ભવ માનનારને તો તેનો લાભ અન્ય ભવમાં આગળ પણ મળે છે; માત્ર હકીકત એમ છે કે સાધ્યધર્મ ઉપર બહુ થોડું ધ્યાન અપાય છે તે વાતમાં ફેરફાર થવો જોઈએ. શ્રી આનંદધનજી મહારાજ અધ્યાત્મના ચાર નિષ્કેપા પર બહુ મુદ્દાસરનું વિવેચન શ્રી શ્રેયાંસનાથજીના સ્તવનમાં કરે છે. એમાં તેઓશ્રીએ ઉપરના ચાર નિષ્કેપાનાં નામો આપતા પહેલાં એક બહુ અગત્યની વાત કહી છે કે :-

નિજસ્વરૂપ જે કિરિયા સાધે, તેહ અધ્યાત્મ લહીએ રે;
જે કિરિયા કરી યૌગતિ સાધે, તે ન અધ્યાત્મ કહીએ રે.

અધ્યાત્મ તેનું નામ સમજવું કે જેનાથી ઉપર કહેલ ભાવ અધ્યાત્મ સિદ્ધિ થાય, નિજસ્વરૂપરમણતા થાય અને નિજસ્વરૂપસ્થિરતા થાય; બાકી જે ક્રિયાથી ચાર ગતિમાંથી કોઈ શુભ કે અશુભ ગતિ સધાય તેને અધ્યાત્મ ન કહેવાય. આપણે શુભક્રિયાઓ કરીયે તો તેથી દેવની કે મનુષ્યની ગતિ સધાય છે, પણ આ ક્રિયાને શાસ્ત્રકાર મહત્ત્વ આપતા નથી. શુભ કર્મબંધ કરનારી અથવા સ્વરૂપરમણતા કરાવી નિર્જરા કરાવનાર એમ બે પ્રકારની ક્રિયાઓ હોય છે અને અધ્યાત્મરસિક જીવોએ બીજી સર્વ પ્રકારની ક્રિયાઓ મૂકી દઈને સ્વરૂપરમણ કરાવનારની ક્રિયાનો આદર કરવો યોગ્ય છે. આ

હકીકત કહીને પછી તેઓ ચાર નિક્ષેપાનું સ્વરૂપ બતાવે છે, જે ઉપર વિવેચન થઈ ગયું છે. તેઓ પ્રાંતે કહે છે કે- ‘ભાવ અધ્યાત્મ નિજ ગુણ સાધે, તો તેહશું રઢ મંડો રે’ આ વાત કહીને અધ્યાત્મને રસ્તે જ વસ્તુવિચારણા કરવાનો આગ્રહ કરે છે અને બીજાં સર્વ સાધનોનું લબાડપણું સૂચવે છે.

‘કલ્પદ્રુમ’ : અધ્યાત્મ શબ્દનો વિશાળ અર્થ છે. આ અધ્યાત્મ પોતે જ કલ્પવૃક્ષ છે અથવા અધ્યાત્મરૂપ કલ્પવૃક્ષ છે. કલ્પદ્રુમ એટલે કલ્પવૃક્ષ. કલ્પવૃક્ષનું કામ તેની પાસે આવી યાચના કરનારને ઈચ્છિત પદાર્થ આપવાનું છે. કલ્પવૃક્ષમાં પુદ્ગલસ્કંધો જ એવા હોય છે કે જે મનોવર્ગણા પ્રમાણે ઈચ્છિત પૂરે છે. કેટલાંએક કલ્પવૃક્ષો દેવતાધિષ્ઠિત પણ હોય અને તેની પાસે જ મીઠાઈ, મેવા, ફળ, વસ્ત્ર, તાંબુલ, પલંગ, રમતગમતની ચીજો વગેરે જે કોઈ વસ્તુ માગવામાં આવે છે તે તુરત જ નજરે પડે છે. જૈન શાસ્ત્રકાર જ આ પ્રમાણે કલ્પવૃક્ષનું સ્વરૂપ કહે છે એમ નહિ પણ અન્ય શાસ્ત્રકારો પણ કલ્પવૃક્ષની વાતો કહે છે. કલ્પવૃક્ષ, કામધેનુ, ચિંતામણીરત્ન વગેરે કથાનુયોગ-પ્રસિદ્ધ શબ્દો છે. અત્ર આ શબ્દનો ઉપયોગ અલંકારની ભાષામાં વાપરવામાં આવ્યો છે. જેમ કલ્પવૃક્ષની પાસે જઈ જે કાંઈ વસ્તુ માંગીએ તે મળી શકે છે તેવી જ રીતે આ

અધ્યાત્મ ગ્રંથરૂપ કલ્પવૃક્ષ છે, એની પાસે આત્મિક સૃષ્ટિને લગતો જે કોઈ પદાર્થ માગવામાં આવશે તે મળશે. આત્મિક વ્યવહાર સાથે તેને લગતો અને દૂર કરવા યોગ્ય સાંસારિક વ્યવહાર અને તેનું દુષ્ટ સ્વરૂપ પણ સાથે બતાવવામાં આવ્યું છે, એટલે અધ્યાત્મને લગતા ઘણા ઉપયોગી વિષયો આ ગ્રંથમાં મળી આવે છે.

સોળ શાખાઓ : આ વાંછિત પદાર્થો અને સત્યો આપનાર મહાન વૃક્ષની સોળ શાખાઓ ગ્રંથકર્તાએ કલ્પી છે. સોળ શાખાવાળું વૃક્ષ કાંઈ નાનું હોય નહિ અને વિશેષ પત્રપુષ્પાદિને લીધે તે ભવ્ય દેખાય તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી. ગ્રંથકર્તાએ અધ્યાત્મનો વિષય બહુ ઉપયોગી ધારી તે પર અનેક પ્રકારે ઉલ્લેખ કર્યો છે. આ ગ્રંથની યોજના બહુ સુંદર પ્રકારની રાખવામાં આવી છે. સર્વ જીવોનું અંતિમસાધ્ય મોક્ષ અને તેનું પ્રથમ કારણ સમતા છે. સાંસારિક સ્થિતિમાં રહેનારનું તો મુખ્ય ધ્યેય સમતાપ્રાપ્તિનું હોવું જોઈએ, તેથી તે હકીકત ગ્રંથમાં આવવી જોઈએ, તેને બદલે મુદ્દાની હકીકતને બહુ લંબાવીને કહેવાથી કેટલીક વાર વાંચનારને કંટાળો આવે છે, એમ તેઓના ખ્યાલમાં હશે તેથી તેઓ પ્રથમ અધિકારમાં સમતાનું વિવેચન કરે છે અને છેલ્લા અધિકારમાં પણ પાછું તેનું જ વિવેચન કરે

છે. વચ્ચેના સર્વ અધિકારો સમતાના પેટા ભાગમાં આવે છે. કેટલાક સમતાને પરમ સાધ્ય માનવાનાં કારણો પૂરાં પાડે છે. કેટલાક તેનાં સાધનો પૂરાં પાડે છે અને કેટલાક તેના માર્ગ દેખાડે છે. આ ગ્રંથના સોળઅધિકારમાં વિષયો ક્યા ક્યા અને કેવી રીતે બતાવ્યા છે તેમાં પ્રવેશ કરવારૂપ તો બહુ ટૂંકામાં અત્ર ખુલાસો પ્રાસ્તાવિક છે; વિશેષ હકીકત અનુક્રમણિકા તથા દરેક અધિકારને છેડે લખેલા ‘અંતિમ વિવેચન’ પરથી જણાશે.

૧. સમતા : પ્રથમ અધિકારમાં સમતાનું સ્વરૂપ વિચારવામાં આવ્યું છે. સમતા પ્રાપ્ત કરવાનાં સાધનો બતાવવાનો ખાસ ઉદ્દેશ આ અધિકારમાં છે. આ વિષયને બહુ સારી રીતે વિકસ્વર કરવામાં આવ્યો છે. દુનિયાના સર્વ વ્યવહારમાં સમતા રાખવાની બહુ જ જરૂર છે. સમતા ન રાખનાર પ્રાણીની પ્રકૃતિ બહુ અવ્યવસ્થિત બની જાય છે. એ ગમે તેવાં ધર્મસાધન કે પુણ્યનાં કાર્યો કરે, પણ તે સર્વ સાધ્ય વગરનાં, વિવેક વગરનાં અને અર્થ વગરનાં થાય છે. જ્યાં સુધી ઔદિક તેમજ આમુખિક કાર્યમાં સમતાનો પ્રવાહ રેલમછેલ થઈ જતો નથી, ત્યાં સુધી અધ્યાત્મિક શરીર પ્રાણ વગરના હાડપિંજર જેવું છે. મનુષ્ય ગમે તેટલા પૈસા પ્રાપ્ત કરે, ગમે તેટલા મોજશોખના સાધનો એકઠાં કરે, ગમે તેટલો વૈભવ ભોગવે, ગમે તેટલું માન પ્રાપ્ત

કરે, પણ વસ્તુતઃ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ જો તેનામાં સમતા ન
 હોય તો તે શૂન્ય છે, અધમ છે અને તેથી પણ વધારે હાનિકારક
 છે, કારણ કે તે કારણો અતિ ખરચાળ છે, ઉડાઉ છે, નુકશાન
 કરનારાં કે તેની હવામાં તેના વાતાવરણમાં, તેના પાડોશમાં
 પણ અખંડ શાંતિનું સામ્રાજ્ય સ્ફુરે છે અને એક વખત આવા
 જીવનનાં સંબંધમાં આવનાર પ્રાણી તેના હેતુ, ક્રિયા કે ક્રમ ન
 સમજતો હોય, ન પારખી શકતો હોય, ન પૃથક્કરણ કરી શકતો
 હોય, તો પણ તે અતિ સુખનો અનુભવ કરે છે. અને એવો
 સત્સંગ કરવા નિરંતર હોંશ રાખ્યા કરે છે; અથવા એના
 સંબંધમાં ગયેલી આનંદદાયક ક્ષણોને બહુ પ્રેમથી વારંવાર
 સંભાર્યા કરે છે. સમતા આવી પવિત્ર વસ્તુને જન્મ આપનાર
 છે અને સ્વયં શુદ્ધ છે તેથી તેને પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયાસ મુમુક્ષુ
 જીવનો હોય છે. એને પ્રાપ્ત કરવાનાં અનેક સાધનો પૈકી અત્ર
 ચાર ભાવના, ઈન્દ્રિયોના વિષયો પર સમભાવ, આત્મસ્વરૂપની
 વિચારણા અને સ્વસ્વાર્થ ઓળખી તે સાધવામાં રક્તતા એ
 ચાર સાધનો પર બહુ વિસ્તારથી વિવેચન ગ્રંથકર્તાએ કર્યું છે.
 આખા ગ્રંથનું પરમ સાધ્ય સમતા હોવાથી અને તે વગર કરેલાં
 શુભકાર્યો પણ સંસારફળ આપનારા હોવાથી આ અધિકાર પર
 બહુ વિચાર કરીને વિસ્તારથી વિવેચન કરવાની આવશ્યકતા

જણાઈ હતી અને તે હેતુ પાર પાડવા માટે બનતો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. સમતાને અંગે દૃષ્ટાંતો બહુ વિચારવા યોગ્ય છે; તેથી વીર પરમાત્મા, અનાથીમુનિ, ગજસુકુમાર, શાલિભદ્ર, સ્કંદકાચાર્ય વગેરેનાં દૃષ્ટાંતો પર બહુ સારી રીતે મનન કરવું. આ અધિકાર બહુ અગત્યનો છે.

૨. સ્ત્રીમમત્વમોચન અધિકાર : ઐહિક પદાર્થમાં આસક્તિ થવાનાં મુખ્ય કારણો પર લક્ષ્ય ખેંચે છે. આ દુનિયામાં અસત્ય વ્યવહાર કરવાનાં કારણો સ્ત્રીરૂપ ઉપાધિથી જ ઉત્પન્ન થાય છે. મનસ્વી પુરુષ એકલો હોય તે તો બહુ આનંદથી રહી પોતાની જરૂર પૂરતું તો પ્રાંચ-પંદર દિવસ મેળવી શકે છે, પણ તેને ઘર બાંધવાની, પૈસા એકઠા કરવાથી માલુમ પડશે. દુનિયાનો વ્યવહાર જોતાં જણાશે કે ખૂનો કરવા જેવો પ્રસંગ મોટે ભાગે સ્ત્રીઓના કારણથી ઉદ્ભવે છે. સ્ત્રી સાથેનો પ્રેમ એવો વિચિત્ર છે કે જેથી સ્પર્શનેન્દ્રિયને માર્ગ મળ્યા વગર રહે નહિ. એના પરિણામે કલ્પનાશક્તિ પર દેખીતી સુંદર પણ પરિણામે ભયંકર મૂર્તિઓ ખડી થયા કરે અને છેવટે એટલી બહેર મારી જાય કે માનસિક બળ અને તર્કવિચારણાનો તેના ઉપર કોઈ પ્રકારનો કાબૂ રહે નહિ. આ સ્થિતિ એટલી ખરાબ છે કે તેનો કડવો અનુભવ મેળવનારને જ તેનો ખ્યાલ આવે

છે. સ્વસ્ત્રીમાં મમત્વ રાખવાની અત્રે ના પાડવામાં આવી છે, તો પછી પરસ્ત્રી સંબંધમાં તો કેટલો તિરસ્કાર હોવો જોઈએ એ ખાસ વિચારવાની હકીકત છે. સ્ત્રીને જે હીન વસ્તુઓ સાથે ગ્રંથકર્તાએ સરખાવી છે, તેના પર બહુ વિચાર કરવાની જરૂર છે. એ સર્વ હકીકત અનુભવ અને સંપૂર્ણ વિચારણા તથા તત્ત્વજાગૃતિથી જ સમજાય તેવી છે. વ્યવહારદૃષ્ટિથી જોતાં કદાચ એમ લાગશે કે ધાર્મિક વૃત્તિવાળા પુરુષો તો સર્વ ત્યાગ કરવાનું જ કહે, પણ તે બને કેમ ? પરંતુ આ દૃષ્ટિથી વિચાર કરવાનો નથી. બહુ ઉપયોગપૂર્વક સંસારચક્રનું નિરીક્ષણ કર્યા વગર ઉપર ઉપરના હાવભાવમાં રક્ત થઈ જવાય એવા કાળમાં આ અધિકારનું રહસ્ય સમજાવું અને પ્રાપ્ત થવું ઘણું મુશ્કેલ છે. આ અધિકાર આખો પુરુષવર્ગને ઉદ્દેશાઈને લાખાયો છે, કારણ જૈન શાસ્ત્રકાર પુરુષપ્રધાન ધર્મ છે; સ્ત્રીઓએ શબ્દ રચનામાં ઘટતો ફેરફાર કરી સ્ત્રીમમત્વમોચન અધિકારને પુરુષમમત્વમોચન અધિકાર તરીકે વાંચવો. આ પછી હવે પછીના ત્રણ અધિકારો બાહ્ય સંબંધને આશ્રયીને લાખાયા છે, પણ તે સંબંધ વિભાવદશાને લીધે આત્મિક સંબંધ જેવા થઈ ગયા છે, તેથી તે સંબંધનું સ્વરૂપ, સ્થિતિ અને પરિણામ બહુ બારીકાઈથી તપાસવાની જરૂર છે; આ અધિકાર મોહનીયકર્મનું

સામ્રાજ્ય કેટલું પ્રબળ છે તે બતાવી આપે છે.

૩. પુત્રમમત્વમોચન : અધિકાર બહુ સંક્ષેપમાં પણ મુદાસર વિષય પર લખાયો છે. કેટલાક પ્રાણીઓ પુત્ર-પુત્રીઓરૂપી સંસારમાં આસક્ત થઈ જાય ‘છોકરા મારા સ્વામીવત્સલ’ જેવું કરે છે, મતલબ પોતાના ઘરમાં આખી દુનિયાનો સમાવેશ થયેલો સમજી બીજા કોઈ પણ પ્રકારના સામાજિક વિચાર તેઓ કરતા નથી. કેટલીક વાર અત્યંત મમત્વને અંગે ફરજ વગેરેના ગૂંચવણ ભરેલા સવાલો ઉત્પન્ન થાય છે. એવા સવાલોનો આ અધિકારમાં સીધી અને આડકતરી રીતે બહુ સારો ખુલાસો કર્યો છે. આ અધિકાર શ્લોક સંખ્યામાં સર્વથી નાનો છે, પણ તેની અગત્યતા ઓછી નથી.

૪. ધનમમત્વમોચન : અધિકારમાં બહુ ઉપયોગી બાબતો પર ઉલ્લેખ થયો છે. આ દુનિયાનો મોટો ભાગ- “પૈસો મારો પરમેશ્વર” એ જ વૃત્તિવાળો હોય છે. પૈસા પેદા કરવાના રસ્તા, ચિંતન, તેના વિચાર, તેની વાતો વગેરેમાં આ જીવને જેટલો આનંદ આવે છે તેટલો બીજા કોઈ પણ પદાર્થના સંબંધથી આવતો નથી. અનાદિ અભ્યાસ આ પ્રમાણે મોહનીયકર્મના ઉદયથી પડી ગયો છે. અને તેથી ઘણીવાર વ્યવહારમાં પૈસાને અગિયારમો પ્રાણ કહેવામાં આવે છે અને

તેનું જોર એટલું બધુ માનવામાં આવે છે કે દશ પ્રાણને પણ છોડાવી દે છે. ધનનું મમત્વ એકદમ મૂકવું આકરું લાગે તેવી સ્થિતિ ઘણા પ્રાણીઓની હોવાથી દીર્ઘદષ્ટિવાળા ગ્રંથકર્તાએ ધનનો વ્યય કેવી રીતે કરવો તે પણ બતાવ્યું છે. આ સંબંધમાં તેઓશ્રીનો કહેવાનો ઉદ્દેશ એ જણાય છે કે પૈસાના વિચાર અને ફફડાટમાં આત્મિક સાધન છોડી દેવાનું ઘણા પ્રાણીઓને બને છે; આ સંબંધમાં બહુ વિચાર કરવાની જરૂર છે. જે તદ્દન સ્થૂળ વસ્તુ છે, પૌદ્ગલિક છે, ચર છે, છેવટ સુધી પાસે કદાચ રહે તો પણ પ્રાંતે તો અહીં જ પડી રહેવાની છે, એવી વસ્તુ પર મમત્વ કરી પ્રાપ્ત કરેલ અનુકૂળતાઓનો લાભ લેતાં ચૂકી જવું નહિ, પૈસા એકઠા કરવા એ તદ્દન નિર્હતુક પ્રવૃત્તિ છે. એક અંગ્રેજ કવિ કહે છે કે :-

Take thou no thought aught save Right and Truth,
Life holds for finer souls no equal prize;
Honours and wealth are baubles to the wise.

“આ જીવનમાં વિશુદ્ધતર જીવન ગાળનારને સરખો બદલો મળતો નથી, સંયોગ પ્રમાણે વધતો-ઓછો મળે છે; પણ તારે તો સત્ય અને ખરી વાત સિવાય બીજી કોઈ વસ્તુનો વિચાર કરવો નહિ. ડાહ્યા માણસને મન માન-પાન અને પૈસો તો શોભિતાં પણ કિંમત વગરના રમકડાં જેવા છે.” આ ટૂંકા

વાક્યમાં બહુ અગત્યનું રહસ્ય સમાયું છે. ધનમમત્વમોચન અધિકાર બહુ વિચારીને વાંચવા યોગ્ય છે.

૫. દેહમમત્વમોચન : અધિકારમાં પણ બીજા અધિકારથી શરૂ થયેલ લય (spirit) ચાલુ રાખ્યો છે. આ શરીર પર અસાધરણ પ્રેમ રાખી તેને આખો વખત પંપાળવું નહિ અથવા તેને શોભાની ટાપટીપથી દીપાવવું નહિ તેને આત્મિક ધર્મો બજાવવામાં સહાયભૂત સમજી તેનાથી બની શકે તેટલું શુભકાર્ય કરી લેવું. એ શુભકાર્યો કરવા પૂરતી તેની સ્થિતિ સારી હોવી જોઈએ. શરીર તરફ તદ્દન ઉપેક્ષા રાખવી તેવો હેતુ જણાતો નથી, પણ અત્યંત ધ્યાન આપી તેને પ્રેરનારને તેનામાં ચૈતન્યસ્વરૂપે રહેનારને-ભૂલી જવો એમ ન થવું જોઈએ. આ અધિકારમાં સ્વદેહ અને પરદેહ બંને ઉપર મમત્વ રાખવાનો ગર્ભિત આશય હોય એમ જણાય છે શરીરને અશુચિમય સમજવાથી અને તેના પર યોગ્ય વિચાર કરવાથી તેનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ અને તેને અંગે તેની સાથે વર્તન કરવાનો યોગ્ય રસ્તો સારી રીતે ધ્યાનમાં આવે છે. આ પાંચમા અધિકારનો વિષય આ શારીરિક સુખમાં મસ્ત બનાવનાર ચાલુ કાળમાં પસંદ ન આવે એ બનવાજોગ છે, પણ તેથી સૂરિમહારાજ તો વસ્તુસ્વરૂપ સમજવાની પોતાની ફરજ ચૂકી જતા નથી. ચાલુ જમાનાની

ખાવાપીવાની અને વર્તન કરવાની રીત શરીરને નિરંતરનું પોતાનું મનાવે છે કે જે વસ્તુસ્થિતિની વિરુદ્ધ છે એમ આપણો પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે. દુનિયામાં જે જે હકીકતો બને તેનો માત્ર ઉપર ઉપરનો જ ખ્યાલ લેવાની ટેવ હોવાથી ઘણા જીવો આમાં ઊંડા ઊતરી શકતા નથી. એક માણસના મરણ વખતે ઘણાખરા કહેશે કે બહુ ખરાબ થઈ ગયું વગેરે; પણ શું ખરાબ થયું, એનો વિચાર કરશે નહિ. શરીરને આત્માનો વિયોગ, કે જે સ્વાભાવિક ધર્મ છે, એ જ થયું છે, એવું પૃથક્કરણ કરવાની તેને ઈચ્છા થશે નહિ; દુનિયાના સામાન્ય બનાવોમાં પણ આવું અંતિમ રહસ્ય શોધવાની ટેવ પાડવી બહુ આવશ્યક છે.

૬. પ્રમાદત્યાગાધિકારમાં : પંચેન્દ્રિયના વિષયોનું સ્વરૂપ બહુ વિદ્વત્તાથી બતાવવામાં આવ્યું છે. આ જીવ સ્થૂળ ઇન્દ્રિયસુખોમાં આસક્ત થઈ જાય છે. સારા સારા પદાર્થો ખાવામાં સેન્ટ-લવંડર સૂંઘવામાં, હાર્મોનિયમ-પીઆનો સાંભળવામાં, સુંદર સ્ત્રીઓનું રૂપ વિકારદષ્ટિથી જોવામાં અને તેઓ સાથે વિષયસેવન કરવામાં આનંદ માને છે. પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયો અનેક પ્રકારના છે, જેનો અનુભવ દરરોજ થાય છે. આમાં સુખ શું છે ? શું સાચું માનવામાં આવ્યું છે ? તેમાં ખરું તત્ત્વ શું છે ? ખરા સુખનું સ્વરૂપ શું છે ? તે આ

જીવને કેમ સમજાતું નથી ? આ સ્થૂળ સુખો ભોગવતી વખતે કેટલું અને કેવું સુખ આપે છે ? પરિણામે તેથી શું થાય છે ? આત્મિકસુખ એ સ્થૂળસુખમાં તફાવત શો છે ? એ વિષય પર બહુ અસરકારક વિવેચન આ અધિકારમાં કરેલું છે. ઈન્દ્રિયનાં વિષયમાં આ જીવની આસક્તિ એટલી બધી રહે છે કે તેનો કાંઈ પણ પ્રસંગ પડતાં જો પોતાને વિશેષ જ્ઞાન અને દૃઢ શ્રદ્ધા ન હોય તો તે તેમાં મગ્ન થઈ જાય છે. તે પ્રસંગે તેને એટલું પણ ભાન રહેતું નથી કે દુનિયામાં પ્રતિષ્ઠા મેળવનાર મારા જેવો પ્રતિષ્ઠિત ગણાતો પુરુષ બાળકને ણજતાં આવા ખેલ કેમ કરે છે ? એક ડાહ્યો ગણાતો માણસ પણ એકાંત ભાગમાં સ્ત્રી સાથે કેવી વિચિત્રતાથી વર્તે છે એ કલ્પી શકાય તેવું છે. એવી સ્થિતિથી તે વખતે અને ભવિષ્યમાં આ જીવને બહુ હાનિ થાય છે, તે દૂર કરવાનો અત્રે ઉપદેશ છે. આવા વિષયોમાં વસ્તુસ્વરૂપ વિચારવાની બહુ જ જરૂર છે. પ્રમાદને માટે અત્રે બહુ લખવામાં આવ્યું નથી. અંતિમ રહસ્યમાં અને ભૂમિકામાં તે વિષયનું સહજ નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે.

૭. કપાયનિગ્રહ : અધિકારમાં લખેલ હકીકત આપણા દરરોજના અનુભવમાં આવે છે અને કર્મપ્રકૃતિઓ ગ્રહણ કરવાનાં મુખ્ય દ્વારમાંનું એ એક દ્વાર છે. કપાયથી જ સંસારનો

લાભ અને તેની વૃદ્ધિ થાય છે અને તે આ જીવના સંબંધમાં મોટો ફેરફાર કરી શકે છે. ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર તેના ભેદ છે. સવારથી રાત્રી સુધીમાં કષાયો કરવાના અનેક પ્રસંગો આવે છે : કોઈની પર ગુસ્સો આવી જાય છે, કોઈવાર પોતાની મોટી મોટી વાતો (આત્મપ્રશંસા) કરવામાં આનંદ મનાય છે, કોઈવાર બગવૃત્તિ ધારણ કરાય છે અને કોઈવાર પૈસાની માળાં ફેરવાય છે. આ ચાર કષાયો અનેક રૂપમાં દેખાવ દઈ આ જીવને કેવા ચાળા કરાવે છે તે સંબંધી આ અધિકારમાં બહુ વિસ્તારથી વિવેચન કર્યું છે. આ ચાર કષાયો એવી અસાધારણ શક્તિ ધરાવે છે કે પોતાના પુરજોસમાં જો તે ચારમાંનો એક પણ હોય તો આ જીવ ગમે તેટલી ધર્મક્રિયા કરે, ગમે તેટલું જ્ઞાન ભણે, ગમે તેટલા તપ કરે, પણ તે સર્વને કષાયો નકામો બનાવી દે છે અને જીવનું અધઃપતન કરાવે છે. આવાં કારણોથી કષાયોનો નિગ્રહ કરવાની ખાસ જરૂર છે. મનોવિકારને તાબે થનાર પ્રાણીની જિંદગી લગભગ નકામા જેવી છે, એમ ઉપર ઉપર દૃષ્ટિથી પણ આપણને લાગે છે, પરંતુ મનોવિકાર કેવા અને કેવી રીતે કામ કરનારા હોય છે એનું ઊંડાણમાં ઊતરી આપણે સ્વરૂપ ન જાણતા હોઈએ ત્યાં સુધી એ સત્ય હકીકત પણ માત્ર વાતના રૂપમાં રહે છે.

કપાયને બરાબર ઓળખી, તે કરવાનો પ્રસંગ આવતા તેનો નિગ્રહ કરવો અને તેનાથી જિતાઈ ન જતાં તેને જીતી લેવા, એટલું સાધ્ય લક્ષ્યમાં રાખવું યોગ્ય છે. આ અધિકારના વિવેચનમાં ગ્રંથના પ્રમાણ પૂરતું વિવેચન થયેલું હોવાથી આ સ્થળે તો આ અધિકારમાં કયા વિષય આવે છે તેનું માત્ર દિગ્દર્શન જ કરવામાં આવ્યું છે. કપાય જિંદગીમાં ઘણો અગત્યનો ભાગ ભજવે છે.

૮. શાસ્ત્રાભ્યાસ : અધિકારમાં બતાવે છે. કે શાસ્ત્રના અભ્યાસમાં વિદ્વતા દેખાડવાની વૃત્તિ રહે તો શાસ્ત્રાભ્યાસથી બહુ લાભ થતો નથી; અભ્યાસ પ્રમાણે વર્તન હોવાની ખાસ જરૂર છે. પંડિતના નામમાત્રથી પુશી થઈ જવા જેવું નથી પણ મતિ અનુસાર બુદ્ધિ હોવી જોઈએ અને તે બંને અનુસાર પ્રવૃત્તિ હોવી જોઈએ. વિષયપ્રતિભાસ, આત્મપરિણતિ અને તત્ત્વ-સંવેદન જ્ઞાનનું સ્વરૂપ શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિએ અષ્ટકજ્ઞમાં આપ્યું છે તે બહુ મનન કરવા યોગ્ય છે, એ હકીકત વિવેચનમાં ખાસ ધ્યાન ખેંચનારી છે. શાસ્ત્રાભ્યાસનો ઉદ્દેશ શો છે તે બહુ વિચાર કરવા યોગ્ય છે, અને આ વિષય પર ગ્રંથકર્તાએ અસરકારક રીતે ધ્યાન ખેંચ્યું છે. આ સંબંધમાં બહુ ગફલતી થાય છે. ઘણી વખત જ્ઞાનના દેખાવમાં જ સંપૂર્ણતા માનવામાં આવે છે, તે

સંબંધમાં યોગ્ય વિચાર બતાવવામાં આવ્યા છે. આ વિષયની સાથે અભ્યાસને અંગે સમજમાં આવતાં ચતુર્ગતિના ક્લેશનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. નરક કે તિર્યંચ ગતિમાં દુઃખો છે તે તો આ જીવ સમજે છે, પણ મનુષ્ય અને દેવગતિમાં પણ દુઃખ છે એ વાત સ્પષ્ટ કરવાની બહુ જરૂર છે. જે ક્રિયા કરવાથી ચરિત્રગતિ સધાય તે અધ્યાત્મ નથી એમ શ્રી આનંદધનજી સ્તવનમાં કહે છે અને કદાચ કોઈ ક્રિયાથી શુભગતિ બંધાય તો તે પણ ઈષ્ટ નથી, એ ખાસ સમજવું જરૂરનું છે. અધ્યાત્મની વ્યાખ્યા કરતાં પણ જોયું કે જે અધ્યાત્મથી ચરિત્રગતિમાંથી કોઈ પણ શુભ અથવા અશુભગતિ બંધાય તે અધ્યાત્મ નથી.

૯. ચિત્તદમન : આખા ગ્રંથના મધ્યબિંદુરૂપ નવમો અધિકાર ચિત્તદમનનો આવે છે. ગમે તેટલી ક્રિયા કરવામાં આવે, અને ગમે તેટલી યોગ-સાધના કરવામાં આવે ગમે તેટલું જ્ઞાન ભણવામાં આવે, ગમે તેટલી તપસ્યા કરવામાં આવે, પણ જ્યાં સુધી મનની અસ્થિરતા હોય, ચિત્ત આકુળ-વ્યાકુળ હોય, માનસિક ક્ષોભ હોય, ત્યાં સુધી સાધ્ય પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી એ ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવાનું છે. જ્ઞાનનો, તપનો અથવા ક્રિયાનો આશય મન પર અંકુશ લાવવાનો હોવો જોઈએ. મનની અવ્યવસ્થિત સ્થિતિથી પ્રાણીનાં કાર્યો કાંઈ પણ ફળ આપી

શક્તા નથી. એ શુદ્ધદૃષ્ટિની અપેક્ષાએ યથાતથ્ય છે. એ સંબંધમાં સામાન્ય રીતે આપણાં વિચારો બહુ ચોક્કસ રહે છે. સામાન્ય પ્રકૃતિ બાહ્ય દેખાવ ઉપર બહુ મત બાંધી દે છે. પણ વસ્તુતઃ એમ થવું ન જોઈએ. અમુક પ્રાણીના સંબંધમાં મત બાંધતાં પહેલા તે પ્રાણીનું મન કેટલા અંકુશમાં આવ્યું છે તે પર બહુ જ વિચાર કરવાની જરૂર છે. ગમે તેવા કાર્ય કરવામાં ઉદ્યુક્ત થયેલા જીવને મન કેવી રીતે ફેરવી નાંખે છે, તેનો અનુભવ વિચાર કરવાથી તુરત સમજી શકાય તેમ છે. મન જ મોક્ષ અને બંધનું કારણ શાસ્ત્રકારે કહ્યું અને ક્રિયા ન કહી. એનું રહસ્ય આ અધિકારમાં બહુ સ્પષ્ટ રીતે સમજાવ્યું છે. આ અધિકારમાં ગ્રંથકર્તાએ, પ્રથમ અધિકારની પેઠે, પોતાની વિદ્વતા બતાવી આપી છે અને વિવેચન પણ બહુ વિચાર કરીને લખવા પ્રયાસ કર્યો છે. આ અધિકારનો વિષય બહુ ઉપયોગી હોવાથી તે પર ખાસ ધ્યાન આપવા અને વારંવાર મનન કરવા ખાસ સૂચન કરવામાં આવે છે.

૧૦. વૈરાગ્ય : દશમો અધિકાર વૈરાગ્યનો આવે છે. આ સંસારમાં વિષયો ઉપરથી રાગ ઉડી જાય અને વસ્તુરૂપ તેના યથાસ્થિત આકારમાં સમજાય તેટલા સારું વિદ્વાન ગ્રંથકર્તાએ છૂટા છૂટા વિષયો લઈને વૈરાગ્ય થવાના સાધનો બતાવ્યા છે.

મૃત્યુનો દોર, લોકરંજનવાળા ધર્મનું ઉપરચોટિયાપણું, આ જીવને મળેલી અનેક પ્રકારની જોગવાઈઓ, તેનો તેણે લેવો જોઈતો લાભ, ધર્મથી થતો દુઃખક્ષય, સુખનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ, પ્રમાદથી થતાં દુઃખો, તે પર દૃષ્ટાંતો અને આ જીવન વર્તન અને ઉદ્દેશ વચ્ચે વિસંવાદ વગેરે અનેક છૂટી છૂટી બાબતો લઈ તે પર બહુ અસરકારક ભાષામાં પ્રકાશ પાડ્યો છે. એ પ્રકાશનું સ્વરૂપ બહુ મનન કરવા યોગ્ય છે. એક પ્રસંગે અજાદિકના દૃષ્ટાંતો પણ બહુ યુક્તિથી આપ્યાં છે. જ્યાં સુધી સાંસારિક-પૌદ્ગલિક વિષયો પરથી આ જીવને રાગ ઘટે નહિ, ત્યાં સુધી ધર્મસન્મુખ થાય નહિ, એ સ્પષ્ટ હકીકત હોવાથી સર્વ વિષયોનું અત્રે પૃથક્કરણ અને સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં અંતિમ હેતુ તેનું પરિણામે થતું દુઃખ સમજી, તેનાથી દૂર રહી, સમતા કરવાનો આગ્રહ રાખવામાં આવ્યો છે આ અધિકાર પણ બહુ જ મનન પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય છે. એના દરેક શ્લોકમાં એકેક અથવા તેથી વધારે મહાન સત્યો ઝળકી આવે છે, જે શોધ કરનારને અને સાધક હોય તેને પ્રાપ્ત થઈ જાય તેમ સ્પષ્ટરીતે બતાવ્યાં છે.

૧૧. ધર્મશુદ્ધિ : અગિયારમો અધિકાર ધર્મશુદ્ધિનો આવે છે. આ કાળમાં ધર્મના વિષયમાં લખવું એ જ ઘણા જીવોને અપ્રાસંગિક લાગે છે. સખત હરીફાઈ અને પુદ્ગલમાં મસ્ત

રહેવાના જમાનામાં ધર્મ શબ્દનો અભાવ દાખલ થતો હતો, તેમાં હવે કાંઈક ફેરફાર થતો જોવામાં આવે છે. ધર્મની આવશ્યકતા હવે લગભગ સર્વ સ્વિકારે છે. તે ધર્મમાં શુદ્ધિ કેટલા પ્રકારની રાખવી જોઈએ એ અત્રે બતાવવામાં આવ્યું છે. ધર્મમાં દોષો કેવા કેવા હોય છે તેનું મુદ્દાસર લિસ્ટ આપી સ્વગુણપ્રશંસાના દુર્ગુણ ઉપર અને જનસ્તુતિ ઉપર વિદ્વતા ભરેલો ઉલ્લેખ ગ્રંથકર્તાએ કર્યો છે. આ હકીકત પર વાંચનારનું ખાસ ધ્યાન ખેંચવાની જરૂર લાગે છે. છેવટે ભાવશુદ્ધિ રાખવાનો ઉપદેશ આપ્યો છે. ભાવ વગરની ક્રિયા કેવી રીતે અલ્પ ફળ આપે છે, તે પર અત્રે વિસ્તારથી જોવામાં આવશે. આ અધિકારમાં લોકસ્તુતિ પર વ્યવહારુ વિવેચન ખાસ વાંચવા યોગ્ય છે.

૧૨. ગુરુશુદ્ધિ : બારમો અધિકાર ગુરુશુદ્ધિનો છે. આ અધિકારમાં ગુરુમહારાજ કેવા હોવા જોઈએ એ સંબંધમાં સૂરિમહારાજે બહુ વિસ્તારથી વિવેચન કર્યું છે. અને કેટલાક અગત્યના વિષયોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે; ગુરુપરીક્ષામાં બહુ વિચાર કરવાની આવશ્યકતા બતાવવામાં આવી છે. અને તે માટે કઠણ ભાષાનો ઉપયોગ પણ ક્વચિત્ કરેલો જોવામાં આવે છે; આ અધિકારમાં સંપત્તિ અને

વિપત્તિનાં કારણો બતાવ્યા છે તે ખાસ મનન કરવા યોગ્ય છે.

૧૩. યતિશિક્ષા : તેરમો અધિકાર છે. યતિ નામથી ઓળખાતા, સંસારનો ત્યાગ કરનારા સર્વને ઉદ્દેશીને લખાયેલા આ અધિકારમાં બહુ ધીરજથી વાંચવાની જરૂર છે. વેશમાત્રથી લાભ નથી, જનરંજનપણાની કાંઈ કિંમત નથી, યતિપણાની ઉચ્ચ પ્રકારની ફરજો શી શી છે, નકામાં વસ્ત્રપાત્રનો પરિગ્રહ બોજારૂપ છે; પરીષદનું સ્વરૂપ શું છે ? સંયમના ભેદો કેટલા છે ? ચરણસિત્તરી અને કરણસિત્તરીના ભેદો ક્યા ક્યા અને કેટલા છે, વગેરે અનેક ઉપયોગી હકીકતનો આ અધિકારમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ અધિકાર સર્વથી વધારે લાંબો છે. એની ભાષા શિક્ષા આપવા યોગ્ય કઠણ શબ્દોમાં લખાઈ છે તે તરફ ખપી જીવો ગુસ્સો કરતા નથી, પણ તેનું આંતર સ્વરૂપ સમજવા વિચાર કરે છે. સૂરિમહારાજ પોતાના અદ્ભૂત ચારિત્રગુણમાં બાંલ્યવયથી જ આસક્ત હોવાને લીધે બહુ ઉત્તમ રીતે હૃદય ભાવનાથી ઉપદેશ આપે છે. આ ઉપદેશ સાધુ અને શ્રાવક સર્વને માન્ય કરવા યોગ્ય છે. એ ઉપદેશમાં સાધુધર્મ બહુ વિકટ છે એવો વિચાર આવવાથી તે તરફ ઉપેક્ષા ન થઈ જાય એની ખાસ વિચારણા રાખવામાં આવી છે. આ અધિકારનું રહસ્ય સમજવું-સમજાવવું બહુ મુશ્કેલ છે સૂરિ મહારાજે જે

ગંભીરતા અને લાગણીથી આ અધિકાર લખ્યો છે તે સમજવા માટે યત્ન કરવાની ખાસ ભલામણ છે.

૧૪. મિથ્યાત્વાદિ સંવર: ચૌદમો અધિકાર મિથ્યાત્વાદિ-સંવરનો છે. પાંચ પ્રકારના મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ લખી મન-વચન-કાયાના યોગો પર અંકુશ મેળવવા ઉપદેશ આપ્યો છે. મનોયોગ પર તંદુલમત્સ્ય અને પ્રસન્નચંદ્રના આખ્યાનો વિચારવા યોગ્ય છે, વચનયોગ પર વસુરાજાનું દૃષ્ટાંત મનન કરવા યોગ્ય છે. તેમજ કાયયોગ પર કાયબાનું આખ્યાન ચિંતવવા યોગ્ય છે. ત્યાર પછી ઈન્દ્રિયસંયમ પર પુષ્કળ વિવેચન કરી કષાયસંવર કરવા ઉપદેશ આપે છે અને તેમ કરતાં કરટ અને ઉત્કરટ મુનિનું દૃષ્ટાંત આપી બહુ ઉપયોગી બોધ આપેલ છે. છેવટે નિઃસંગતા પ્રાપ્ત કરવા પ્રેરણા કરવામાં આવી છે.

૧૫. શુભવૃત્તિશિક્ષા : પંદરમો અધિકાર શુભવૃત્તિશિક્ષાનો છે, દરરોજ બે ટંક છ આવશ્યક કરવાં, તપસ્યા કરી કર્મ નિર્જરા કરવી, શીલાંગ ધારણ કરવાં, યોગરૂંધન કરવું, ઉપસર્ગ સહન કરવા, સ્વાધ્યાય-ધ્યાન કરવું, ઉપદેશ દેવો, આત્મનિરીક્ષણ કરવું વગેરે શુભ પ્રવૃત્તિના અનેક શુભ પ્રકાર બતાવી તે પ્રમાણે કરનારને ભવિષ્યમાં કેવા પ્રકારના લાભ થાય છે તે પર ખાસ ધ્યાન ખેંચવામાં આવ્યું

છે. આ અધિકારમાં જે જે પરચૂરણ વિષયો બતાવવામાં આવ્યા છે તે બહુ ઉપયોગી અને મનન કરવા યોગ્ય છે.

૧૬. સામ્યસર્વસ્વ : સોળમાં અને છેલ્લા સામ્યસર્વસ્વ અધિકારમાં આખા ગ્રંથના સારરૂપ સમતા રાખવાનો ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો છે. સમતાના પરિણામે સુખ કેવી રીતે થાય છે અને તે સુખ કેવા પ્રકારનું છે તે બહુ ઉત્તમ રીતે બતાવ્યું છે. મોક્ષનું સ્વરૂપ વિવેચનમાં બતાવી તે પ્રાપ્ત કરવાનું કારણ સમતા છે એમ સિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે. આ ગ્રંથ સમતારસની વાનગી છે એમ બતાવી એના અધિકારી કોણ છે તે પણ બતાવવામાં આવ્યું છે. ત્યારપછી કોઈ પણ પ્રકારના આડંબર વગર આ ગ્રંથ પૂર્ણ કરવામાં આવ્યો છે.

કૃતિનો સમય : આ ગ્રંથ સૂરિમહારાજે કઈ સાલમાં લખ્યો તે સંબંધી કાંઈ નિર્ણય થઈ શકે તેમ નથી. મને એમ લાગે છે કે સૂરિમહારાજે ઉપદેશરત્નાકર વગેરે ગ્રંથો બનાવ્યા પછી

૧. આ લકીકતને ટીકાકાર શ્રી ધનવિજય ગણિ ટેકો આપે છે. ગ્રંથની શરૂઆતના અથ શબ્દ પર નોટ લખતાં તેઓશ્રી કહે છે કે એ શબ્દ અનન્તરતા સૂચવે છે અને અત્ર એમ સમજવું કે આ ગ્રંથ ઉપદેશરત્નાકર વગેરે ગ્રંથો લખ્યા પછી બનાવ્યો છે. આનું કાંઈ કારણ તેઓ આપતા નથી, પણ સૂરિમહારાજ પછી આપણાથી નજીકના સમયમાં તેઓ થયા છે તેથી તેઓની કહેલી લકીકત કદાચ સંપ્રદાયથી જણાઈ હોય.

જિંદગીના છેવટના ભાગમાં પોતના અનુભવનું રહસ્ય આ ગ્રંથ દ્વારા બહાર પાડ્યું છે અને આ ગ્રંથના શ્લોકો એક સાથે નહિ પણ જ્યારે જ્યારે મનમાં સ્ફુરણ થઈ આવી હશે ત્યારે લખ્યા હશે એમ જણાય છે. સાતમા કથાય નિગ્રહ અધિકારમાં ક્રોધ-માનના સ્વરૂપમાં વચ્ચે માયાના શ્લોક આવે છે. વળી લોભત્યાગના ઉપદેશ પછી ક્રોધત્યાગનું સ્વરૂપ આવે છે. શ્રી મુનિસુંદરસૂરિ મહારાજ જેવા સમર્થ લેખક, જેમણે ઉપદેશ-રત્નાકરમાં એક સરખી શૈલી બતાવી એક વિષયને એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી નિયમસર લખ્યો છે તે આ પ્રમાણે આડાઅવળા શ્લોક સંબંધ વગર લખે તેનો એક જ રીતે ખુલાસો થઈ શકે છે. તેવી જ રીતે દેવ-ગુરુ-ધર્મશુદ્ધિ અધિકારનો વિષય ગુરુશુદ્ધિ માટે જ લગભગ લખાયો છે. આ પ્રમાણે અનુમાન દોર્યું છે. તે જો ખરું હોય તો તેથી ગ્રંથની કિંમતમાં બહુ વધારો થાય છે. કુદરતી રીતે અવલોકન કરતાં હૃદયમાંથી જે ઉદ્ગારો નીકળે તે કૃત્રિમ ઉદ્ગારો કરતા વિશેષ ઉપયોગી જ ગણાય છે. વળી ઉપદેશરત્નાકર ગ્રંથની આદિમાં મંગલાચરણમાં ઘણા શ્લોકો લખ્યા છે. અત્ર તેમાંનું પ્રમાણમાં કાંઈ નથી, તે પણ સામ્યદશા બતાવે છે અને એ દશા વૃદ્ધાવસ્થામાં સવિશેષ પણે પ્રાપ્તવ્ય છે. મારી માન્યતા પ્રમાણે આ ગ્રંથ સંવત ૧૪૭૫થી

૧૫૦૦ સુધીમાં થોડા થોડા સમયે લખાયો હશે એમ લાગે છે.

ભાષાશૈલી : આ ગ્રંથની શૈલી બહુ જ ઉત્તમ છે. કોઈ કોઈ જગ્યાએ પુનરાવર્તન જણાય છે, પણ ઉપદેશના ગ્રંથમાં પુનરાવર્તન દોષરૂપ નથી એ આપણે ઉમાસ્વાતિ મહારાજના કહેવાથી જાણીએ છીએ. (જુઓ પ્રથમ શ્લોક પર વિવેચન, પૃષ્ઠ) જે વિષય સૂરિમહારાજે લીધા છે તે સર્વ બહુ અસરકારક શબ્દોમાં તેઓએ છણ્યા છે. સંસ્કૃત ભાષા ઉપરનો કાબૂ બહુ ઊંચા પ્રકારનો છે અને કોઈ કોઈ જગ્યાએ અલંકારનો બહુ ઉત્તમ રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. તેઓનાં દૃષ્ટાંતો અને ઉપમાનો બહુ સ્પષ્ટ અને લાગુ પડતાં છે અને તેઓની વાક્યરચના માર્મિક છે. તેમની ભાષામાં ઉપદેશની ભાષાના સર્વ પ્રકાર સમાવવામાં આવ્યા છે. ઉપદેશની ભાષામાં કેટલીકવાર બહુ જ ઠંડી ભાષા રાખવી યોગ્ય છે. વિષમની મધુરતા અને પ્રિયપણું પ્રાપ્ત કરાવવા માટે આવી ભાષાની જરૂર છે. કોઈ વખત આક્ષેપક ભાષાનો ઉપયોગ કરવો પડે છે. કોઈ વખત કઠોર શબ્દોનો પણ ઉપયોગ કરવો પડે છે. સૂરિમહારાજે પણ આ જીવને કોઈ કોઈવાર વિદ્વાન અને કોઈ કોઈવાર મૂઢ કહ્યો છે, તેમજ, ઉપર જણાવ્યું તેમ, સર્વ પ્રકારની ભાષાશૈલીનો

ઉપયોગ કર્યો છે, તેથી વાંચનાર તથા સાંભળનારને આનંદ અને વિચાર થાય એ સ્વાભાવિક છે. આવી સર્વ પ્રકારની ભાષાશૈલી પર કાબૂ મેળવવો એ સાધારણ વિદ્વાનથી બની શકે તેવું નથી. યતિશિક્ષા અધિકારમાં તેઓ સહેજ કડક થાય છે અને કોઈ કોઈ જગ્યાએ તો વધારે કડક થાય છે. એમાં શૈલીદોષ હો કે ન હો પણ તેઓનો આશય અતિશય મહાન હતો એમ સ્પષ્ટ જણાય છે.

અધિકારની ગોઠવણ બહુ વિચારવા લાયક છે. એક પછી એક અધિકાર વધારે ઉપયોગી હકીકત બતાવનારા લખાયા છે અને ચિત્ત રાખીને વાંચનારને બહુ આનંદ આપે તેવી રીતે તેની ગોઠવણ કરી છે. દરેક શ્લોકની ભાષા મધુર અને સ્પષ્ટ હોવા ઉપરાંત શૈલી બહુ સાદી અને અસરકારક છે.

પ્રચાર : આ ગ્રંથ મુનિજીવન અને શ્રાદ્ધજીવનના માર્ગદર્શક તરીકે બહુ જ ઉપયોગી છે આ ગ્રંથ વ્યાખ્યાનમાં અનેક સ્થળે વારંવાર વંચાય છે. અનેક મુનિમહારાજાઓ આ ગ્રંથ સાદ્યંત કંઠસ્થ કરે છે અને તેનો પાઠ પણ નિરંતર કરે છે એમ અનુભવ્યું છે.

હેતુ : જે મહાન હેતુથી આ ગ્રંથ લખવામાં આવ્યો છે તે ખાસ યાદ આપવાની જરૂર છે. સમતાપ્રાપ્તિનો નજીકનો હેતુ અને મોક્ષપ્રાપ્તિનો પરંપરાગત હેતુ એ બંને અનંતર અને પરંપર હેતુ પ્રાપ્ત કરી શકાય એવી શૈલીથી અને ગોઠવણથી ગ્રંથ લખાયો છે. આ ગ્રંથ પર શ્રી ધનવિજય ગણિએ અધિરોહીણી નામની ટીકા સંસ્કૃતભાષામાં રચેલ છે. પૂ. રત્નચંદ્રગણિ મહારાજે ચોપાઈ રચેલ છે. ગુજરાતી વિવેચન શા. મોતીચંદ ગીરધરલાલ કાપડીઆએ બહુ જ સુંદર કરેલ છે.



ભારસાસૂત્ર-મૂળ

(કીંમત - ૪૭૫)

આખો ગ્રંથ ઓફસેટ - ફોરકલરમાં

વાંચનમાં મોટા ટાઇપ.

પ્રભુના અદ્ભૂત ફોટા દર્શન.

જરૂર વસાવવા યોગ્ય અમૂલ્ય ગ્રંથ

શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમઃ
પૂ. લબ્ધિ-ભુવન-ભદ્રંકર-અરુણપ્રભસૂરીશ્વરેભ્યો નમઃ

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી મુનિસુંદરસૂરિ વિરચિત

અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ

(શ્લોક તથા અર્થ)

શાંતરસ-માંગલિક



સમતાધિકાર

જયશ્રીરાંતરારીણાં,
લેખે યેન પ્રશાન્તિતઃ ।

તં શ્રીવીરજિનં નત્વા,
રસઃ શાન્તો વિભાવ્યતે ॥ ૧ ॥ અનુષ્ટુપ

“જે શ્રી વીરભગવાને અંતરંગશત્રુઓની જય લક્ષ્મી ઉત્કૃષ્ટ શાંતિથી મેળવી છે, તે પરમાત્માને નમસ્કાર કરીને શાંતરસની ભાવના કરવામાં આવે છે. ૧

અનુપમ સુખના કારણભૂત શાંતરસનો ઉપદેશ
સર્વમઙ્ગલ નિધૌ હૃદિ યસ્મિન્,
સંગતે નિરુપમં સુખમેતિ ।

મુક્તિશર્મ ચ વશીભવતિ દ્રાક્,
તં બુધા ભજત શાન્તરસેન્દ્રમ્ ॥ ૨ ॥ સ્વાગતા

“સર્વ માંગલિકનો નિધાન એવો શાંતરસ જેના હૃદયમાં
પ્રાપ્ત થાય તે અનુપમ સુખ પામે છે. અને મોક્ષનું સુખ
એકદમ તેના કબજામાં આવી જાય છે. હે પંડિતો ! એવા
શાંતરસને તમે ભજો-સેવો-ભાવો. ૨

ગ્રંથના ૧૬ દ્વારો

સમતૈકલીનચિત્તો, લલનાપત્યસ્વદેહમમતામુક્ ।
વિષયકષાયાઘ્રવશઃ- શાસ્ત્રગુણૈર્દમિતચેતસ્કઃ ॥૩॥
વૈરાગ્યશુદ્ધધર્મા, દેવાદિસતત્ત્વવિદ્વિરતિધારી ।
સંવરવાન્ શુભવૃત્તિઃ- સામ્યરહસ્યં ભજ શિવાર્થિન્

॥ ૪ ॥ યુગ્મ્ આર્યા

“હે મોક્ષાર્થી પ્રાણી ! તું સમતા ઉપર લીન ચિત્તવાળો
થાં; સ્ત્રી પુત્ર, પૈસા અને શરીર ઉપરથી મમતા છોડી દે;

વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ વિગેરે ઇન્દ્રિયોના વિષયો અને ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, એ કષાયોને વશ થા નહિ; શાસ્ત્રરૂપ લગામ વડે તારા મનરૂપ અશ્વને તું કાબુમાં રાખ. વૈરાગ્યે કરીને શુદ્ધ નિષ્કલંક થા. (સાધુના દશયતિધર્મ અને શ્રાવકના બારવ્રત તેમજ આત્મગુણોમાં રમણતા કરવારૂપ શુદ્ધ ધર્મવાળો થા.) દેવ-ગુરુ ધર્મનું સ્વરૂપ જાણનારો થા; સર્વ પ્રકારના સાવધ યોગથી નિવૃત્તિરૂપ વિરતિ ધારણ કર, (સત્તાવન પ્રકારના) સંવરવાળો થા; તારી વૃત્તિઓને શુદ્ધ રાખ અને સમતાના રહસ્યને તું ભજ.” ૩-૪.

चित्तबालक ! मा त्याक्षीरजस्त्रं भावनौषधीः ।

यत्त्वां दुर्ध्यानभूता न, च्छलयन्ति छलान्विषः ॥५॥ अनु.

“હે ચિત્તરૂપ બાળક ! તું ભાવનારૂપ ઔષધિઓને હંમેશા દૂર કરીશ નહિ; જેથી કરીને છળને શોધનારા દુર્ધ્યાનરૂપ ભૂત-પિશાચો તને છેતરી શકશે નહિ.” ૫.

यदिन्द्रियार्थैः सकलैः सुखं-

स्यान्नेन्द्रचक्रित्रिदशाधिपानाम् ।

तद् बिन्दवत्येव पुरો हि साम्य-

सुधाम्बुधेस्तेन तमाद्रियस्व ॥ ६ ॥ उपजाति

“રાજા, ચક્રવર્તી અને દેવોના સ્વામી ઈન્દ્રોને સર્વ ઈન્દ્રિયના અર્થોથી જે સુખ થાય છે. તે સમતાના સુખ સમુદ્ર પાસે ખરેખર એક બિંદુ તુલ્ય છે. માટે સમતાના સુખને આદર.” ૬.

અદૃષ્ટવૈચિત્ર્યવશાઙ્ગજ્જને,
વિચિત્રકર્માશયવાગ્વિસંસ્થુલે ।
ઉદાસવૃત્તિસ્થિતચિત્તવૃત્તયઃ,
સુખં શ્રયન્તે યતયઃ ક્ષતાર્તયઃ ॥ ૭ ॥ વંશસ્થ

“જ્યારે જગતના પ્રાણીઓ પુણ્ય-પાપના વિચિત્રપણાને આધીન છે, અને નાના પ્રકારના કાયાના વ્યાપાર, મનના વ્યાપાર અને વચનના વ્યાપારથી અસ્વસ્થ (અસ્થિર) છે. ત્યારે માધ્યસ્થ વૃત્તિમાં જેમની ચિત્તવૃત્તિ રહેલી છે. અને જેઓની મનની પીડાઓ (આધિ) નાશ પામી છે. તેવા યતિઓ ખરા સુખને ભજે છે. (ભોગવે છે.)” ૭.

વિશ્વજન્તુષુ યદિ ક્ષણમેકં,
સામ્યતો ભજસિ માનસ ! મૈત્રીમ્ ।

તત્સુખં પરમત્ર પરત્રા-

પ્યશ્રુષે ન યદભૂત્તવ જાતુ ॥ ૮ ॥ સ્વાગતા

“હે મન! તું સર્વ પ્રાણી ઉપર સમતાપૂર્વક એક ક્ષણવાર પણ પરહિત ચિંતારૂપ મૈત્રીભાવ ભાવીશ તો તને આ ભવ અને પરભવમાં એવું સુખ મળશે કે જેવું તેં કદિપણ અનુભવ્યું હશે નહિ.” ૮

ન યસ્ય મિત્રં ન ચ કોઽપિ શત્રુ-

ર્નિજઃ પરો વાપિ ન કશ્ચનાસ્તે ।

ન ચેન્દ્રિયાર્થેષુ રમેત ચેતઃ,

કષાયમુક્તઃ પરમઃ સ યોગી ॥ ૯ ॥ ઉપેન્દ્રવ્રજા

“જેને કોઈપણ મિત્ર નથી અને કોઈ પણ શત્રુ નથી; જેને કોઈ પોતાનો અને કોઈ પારકો નથી; જેનું મન કષાય રહિત હોઈને ઈન્દ્રિયોના વિષયમાં રમણ કરતું નથી. તેવો પુરુષ મહાયોગી છે.” ૯.

ભજસ્વ મૈત્રીં જગદંગિરાશિષુ,

પ્રમોદમાત્માન્ ! ગુણિષુ ત્વશેષતઃ ।

ભવાર્તિદીનેષુ કૃપારસં સદા-

પ્યુદાસવૃત્તિં ચ્છલુ નિર્ગુણેષ્વપિ ॥ ૧૦ ॥ વંશસ્થ.

હે આત્મન્! જગતના સર્વ જીવો ઉપર મૈત્રિભાવ ધારણ કર, સર્વ ગુણવાન પુરુષો તરફ સંતોષ દૃષ્ટિથી જો. ભવ (સંસાર) ની પીડાથી દુઃખી થતાં પ્રાણીઓ ઉપર કૃપા રાખ. અને નિર્ગુણી પ્રાણીઓ ઉપર ઉદાસવૃત્તિ-માધ્યસ્થભાવ રાખ.” ૧૦.

મૈત્રી પરસ્મિન્ હિતધીઃ સમગ્રે,

ભવેત્પ્રમોદો ગુણપક્ષપાતઃ ।

કૃપા ભવાર્ત્તે પ્રતિકર્તુમીહો-

પેક્ષૈવ માધ્યસ્થ્યમવાર્યદોષે ॥ ૧૧ ॥ ઉપજાતિ.

“બીજાસર્વ પ્રાણીઓ ઉપર હિત કરવાની બુદ્ધિ તે (પ્રથમ) મૈત્રી ભાવના. ગુણનો પક્ષપાત તે (બીજી) પ્રમોદ ભાવના. ભવરૂપ વ્યાધિથી હેરાન થતાં પ્રાણીઓને ભાવઔષધથી સારૂ કરવાની ઈચ્છા તે (ત્રીજી) કૃપા ભાવના, ન ટળી શકે તેવા દોષવાળા પ્રાણી ઉપર ઉદાસીન ભાવ તે (ચોથી) માધ્યસ્થ ભાવના.” ૧૧.

પરહિતચિન્તા મૈત્રી, પરદુઃખવિનાશિની તથા કરુણા ।

પરસુખતુષ્ટિર્મુદિતા, પરદોષોપેક્ષણમુપેક્ષા ॥૧૨ ॥ આર્યાં

“(આત્મવ્યતિરિક્ત) બીજા પ્રાણીઓનું હિત ચિંતવવું તે મૈત્રી ભાવના,” પારકા દુઃખોનો નાશ કરવાની ઈચ્છા અથવા ચિંતા તે કરૂણા ભાવના, બીજાઓના સુખને જોઈ આનંદ પામવો તે પ્રમોદભાવના અને બીજાઓના દોષોની ઉપેક્ષા કરવી તે ઉપેક્ષાભાવના. ૧૨

મા કાર્ષીત્કોઽપિ પાપાનિ, મા ચ ભૂત્કોઽપિ દુઃખિતઃ ।
મુચ્યતાં જગદપ્યેષા, મતિર્મૈત્રી નિગદ્યતે ॥ ૧૩ ॥ અનુ.

“કોઈપણ પ્રાણી પાપ કરો નહિ, કોઈપણ જીવ દુઃખી થાઓ નહીં, આ જગત કર્મથી મૂકાઓ-આવી બુદ્ધિને મૈત્રી કહે છે. ૧૩

અપાસ્તાશોષદોષાણાં, વસ્તુતત્ત્વાવલોકિનામ્ ।

ગુણેષુ પક્ષપાતો યઃ, સ પ્રમોદઃ પ્રકીર્તિતઃ ॥૧૪॥ અનુ.

જેમણે સર્વ દોષો દૂર કર્યા છે અને વસ્તુતત્ત્વને જોઈ રહ્યા છે. તેઓના ગુણ ઉપર પક્ષપાત તે પ્રમોદભાવના કહેવાય છે. ૧૪

દીનોષ્વાર્ત્તેષુ ભીતેષુ યાચમાનેષુ જીવિતમ્ ।

પ્રતિકારપરા બુદ્ધિઃ, કારુણ્યમભિધીયતે ॥૧૫॥ અનુ.

“અશક્ત, દુઃખી ભયથી વ્યાકુળ થયેલા અને જીવિતવ્યને યાચનાર પ્રાણીઓ ઉપર તેઓનું દુઃખ ટાળવાની જે બુદ્ધિ તે કરુણાભાવના કહેવાય છે.” ૧૫.

કુરકર્મસુ નિશઙ્કં, દેવતાગુરુનિન્દિષુ,
આત્મશંસિષુ યોપેક્ષા, તન્માધ્યસ્થમુદીરિતમ્ ॥૧૬॥ અતુ

“કોઈપણ પ્રકારના આંચકા વગર કૂર કર્મ કરનારા, દેવ અને ગુરુની નિંદા કરનારા અને આત્મશ્લાઘા કરનારા પ્રાણીઓ તરફ ઉપેક્ષા તે માધ્યસ્થ (અથવા ઉદાસીનતા) ભાવના કહેવાય છે.” ૧૬

ચેતનેતરગતેષ્વચ્ચિલેષુ,
સ્પર્શરૂપરવગંધરસેષુ ।

સામ્યમેષ્યતિ યદા તવ ચેતઃ,

પાણિગં શિવસુખં હિ તદાત્મન્ ॥૧૭॥ સ્વાગતા

હે ચેતન ! સર્વ ચેતન અને અચેતન પદાર્થોમાં રહેલા સ્પર્શ રૂપ, રવ (શબ્દ) ગંધ અને રસોમાં તારું ચિત્ત સમતા પામશે ત્યારે મોક્ષનું સુખ તારા હાથમાં આવી જશે.”(૧૭)

કે ગુણાસ્તવ યતઃ સ્તુતિમિ-

ચ્છસ્યદ્ભૂતં કિમકૃથા મદવાન્ યત્ ।

કૈર્ગતા નરકભીઃ સુકૃતૈસ્તે,

કિં જિતઃ પિતૃપતિર્યદચિન્તઃ ॥૧૮॥ સ્વાગતા

તારામાં ક્યા ગુણ છે કે તું સ્તુતિની ઈચ્છા રાખે છે?
તે શું આશ્ચર્યકારી મોટું કાર્ય કર્યું છે કે તું અહંકાર કરે
છે?(તારાં) ક્યા સુકૃત્યોથી તારી નરકની બીક મટી ગઈ છે?
તે શું યમને જીત્યો છે કે જેથી તું ચિંતા વગરનો થઈ ગયો
છે? (૧૮)

ગુણસ્તૈવર્યો ગુણિનાં પરેષામા-

ક્રોશનિન્દાદિભિરાત્મનશ્ચ ।

મનઃ સમં શીલતિ મોદતે વા,

ચિદ્વિદ્યતે ચ વ્યત્યયતઃ સ વેત્તા ॥૧૯॥ ઉપજાતિ.

“બીજા ગુણવાન પ્રાણીઓના ગુણની સ્તુતિ કરે ત્યારે
અને અન્ય માણસો પોતા પર આક્રોશ કરે અથવા પોતાની
નીંદા કરે તે વખતે જે પોતાના મનને સ્થિતિસ્થાપક રાખે છે
અથવા તે વખતે જે આનંદ પામે છે. અને ઉલટી સ્થિતિ
બનતાં (એટલે પરગુણનીંદા અથવા આત્મપ્રશંસા થતાં) જે
ખેદ પામે છે તે પ્રાણી જ્ઞાની-જાણકાર કહેવાય છે.” ૧૯

ન વેત્તિ શત્રૂન્ સુહૃદશ્ચ નૈવ,
હિતાહિતે સ્વં ન પરં ચ જન્તોઃ ।
દુઃખં દ્વિષન્ વાઙ્મસિ શર્મ ચૈત-

ન્નિદાનમૂઢઃ કથમાપ્સ્યસીષ્ટમ્ ॥૨૦॥ ઉપેન્દ્રવ્રજા

હે આત્મન્! તું તારા શત્રુ અને મિત્રને ઓળખતો નથી. તારું હિત કરનાર અને અહિત કરનાર શું છે? તે જાણતો નથી; અને તારું પોતાનું અને પારકું શું છે? તે જાણતો નથી, (વળી) તું દુઃખ પર દ્વેષ કરે છે અને સુખ મેળવવાને ઈચ્છે છે, પણ તેનાં કારણો નહિ જાણતો હોવાથી તું તે ઈચ્છિત વસ્તુ કેવી રીતે મેળવીશ? ૨૦.

કૃતી હિ સર્વં પરિણામરમ્યં,
વિચાર્ય ગૃહ્ણતિ ચિરસ્થિતીહ,
ભવાન્તરેઽનન્તસુખાપ્તયે-

તદાત્મન્ ! કિમાચારમિમં જહાસિ ॥૨૧॥ ઉપજાતિ.

“આ લોકમાં જે ડાહ્યા માણસ હોય છે. તે વિચાર કરીને એવી વસ્તુ ગ્રહણ કરે છે કે જે લાંબો વખત સુધી ચાલે તેવી અને પરિણામે સુંદર હોય. ત્યારે હે ચેતન ! આ ભવ પછી

અનંતસુખ મેળવવા માટે આ ધાર્મિક આચાર તું કેમ તજી દે છે ? ૨૧.

નિજ:પરો વેતિ કૃતો વિભાગો,
રાગાદિભિસ્તે ત્વરયસ્તવાત્મન્ ! ।

ચતુર્ગતિક્લેશવિધાનસ્તત્ ,

પ્રમાણયત્રસ્યરિનિર્મિતં કિમ્ ॥૨૨॥ ઉપજાતિ

“હે ચેતન ! તારું પોતાનું અને પારકું એવો વિભાગ રાગ-દ્વેષે કરેલો છે ચારે ગતિમાં તને અનેક પ્રકારનો ક્લેશ કરાવતા હોવાથી રાગ-દ્વેષ તો તારા શત્રુઓ છે-ત્યારે શત્રુઓએ કરેલા વિભાગ તું કેમ કબુલ કરે છે ? ૨૨.

અનાદિરાત્મા નનિજ: પરો વા,

કસ્યાપિ કશ્ચિન્ન રિપુ: સુહૃદ્વા ।

સ્થિરા ન દેહાકૃતયોઽણવશ્ચ,

તથાપિ સામ્યં કિમુપૈષિ નૈષુ ॥ ૨૩ ॥ ઉપજાતિ

“આત્મા અનાદિ છે, કોઈને કોઈ પોતાનું નથી અને કોઈ પારકું નથી. કોઈ શત્રુ નથી અને કોઈ મિત્ર નથી; દેહની આકૃતિ અને (તેમાં રહેલા) પરમાણુઓ સ્થિર નથી તો પણ તેમાં તું સમતા કેમ રાખતો નથી ? ૨૩

યથા વિદાં લેપ્યમયા ન તત્ત્વાત્,

સુખાય માતાપિતૃ-પુત્રદારાઃ ।

તથા પરેઽપીહ વિશીર્ણતત્તદા-

કારમેતદ્ધિ સમં સમગ્રમ્ ॥ ૨૪ ॥ ઉપજાતિ

“જેવી રીતે ચિત્રમાં આલેખેલાં માતા, પિતા, પુત્ર, અને સ્ત્રી વાસ્તવિક રીતે સમજુ પ્રાણીને સુખ આપતા નથી. તેવી જ રીતે આ સંસારમાં રહેલા પ્રત્યક્ષ માતા-પિતાદિક પણ સુખ આપતા નથી. તે બંનેનો આકાર નાશ પામતાં તે બંને સરખાં જ છે.” ૨૪

જાનન્તિ કામાન્નિખિલાઃ સસંજ્ઞા,

અર્થ નરાઃ કેઽપિ ચ કેઽપિ ધર્મમ્ ।

જૈનં ન કેચિદ્ ગુરુદેવશુદ્ધં,

કેચિત્ શિવં કેઽપિ ચ કેઽપિ સામ્યમ્ ॥૨૫ ॥ ઇન્દ્રવજ્રા

“સર્વ સંજ્ઞાવાળા પ્રાણીઓ ‘કામ’ ને જાણે છે. તેમાંથી કેટલાક અર્થ(ધનપ્રાપ્તિ)ને જાણે છે. અને તેમાં પણ કેટલાક જ ધર્મને જાણે છે; તેમાંથી કેટલાક જ જૈનધર્મને જાણે છે. અને તેમાંથી બહુ થોડા શુદ્ધ દેવ-ગુરુ યુક્ત જૈન ધર્મને જાણે

છે; તેમાં બહું થોડા પ્રાણી મોક્ષને ઓળખે છે. અને તેથી પણ
બહુ થોડા પ્રાણીઓ સમતાને ઓળખે છે. ૨૫

સ્ત્રિહ્યન્તિ તાવદ્વિ નિજા નિજેષુ,

પશ્યન્તિ યાવન્નિજમર્થમેભ્યઃ ।

ઇમાં ભવેડત્રાપિ સમીક્ષ્ય રીતિં,

સ્વાર્થે ન કઃ પ્રેત્યહિતે યતેત ॥ ૨૬ ॥ ઉપજાતિ

“સગાં-સંબંધીઓ જ્યાં સુધી પોતાના સગાઓમાં
કાંઈપણ સ્વાર્થ જુવે છે ત્યાં સુધી જ તેના પર સ્નેહ રાખે
છે. આ ભવમાં પણ આવા પ્રકારની રીત જોઈને પરભવમાં
હિતકારી પોતાના સ્વાર્થ માટે કોણ યત્ન ન કરે ?” ૨૬

સ્વપ્નેન્દ્રજાલાદિષુ યદ્વદાસૈ-

શેષશ્ચ તોષશ્ચ મુધા પદાર્થઃ ।

તથા ભવેડસ્મિન્ વિષયૈઃ સમસ્તૈ-

રેવં વિભાવાત્મલયેડવધેહિ ॥ ૨૭ ॥ ઉપજાતિ

“જેવી રીતે સ્વપ્ન અથવા ઈંદ્રજાળ વિગેરેમાં પ્રાપ્ત થયેલા
પદાર્થો પર રોષ કરવો કે તોષ કરવો તે તદ્દન નકામો છે
તેવી રીતે આ ભવમાં પ્રાપ્ત થયેલા પદાર્થો પર પણ (રોષ

કરવો કે તોષ કરવો તે નકામો છે.) આવી રીતે વિચાર કરીને
આત્મસમાધિમાં તત્પર થા. ૨૭.

एष मे जनयिता जननीयं,

बंधवः पुनरिमे स्वजनाश्च ।

द्रव्यमेतदिति जातममत्वो,

नैव पश्यसि कृतांतवशत्वम् ॥ ૨૮ ॥ स्वागता

“આ મારા પિતા છે, આ મારી માતા છે, આ મારા ભાઈઓ છે, વળી આ મારા-સ્નેહીઓ છે, આ મારું ધન છે, એ પ્રમાણે તને મમત્વ થયો છે અને તેથી તારું યમને વશપણું છે, તે તો તું જોતો જ નથી. ૨૮.

नो धनैः परिजनैः स्वजनै र्वा,

दैवतैः परिचितैरपि मंत्रैः ।

रक्ष्यतेऽत्र खलु कोऽपि कृतान्ता-

न्नो विभावयसि मूढ ! किमेवम् ॥ ૨૯ ॥

तैर्भवेऽपि यदहा सुखमिच्छं-

स्तस्य साधनतया प्रतिभातैः ।

मुह्यसि प्रतिफलं विषयेषु,

प्रीतिमेषु न तु साम्यसत्तत्त्वे ॥૩૦ ॥ (યુગ્મમ્, સ્વાગતા.)

“ધન, સગાવહાલાઓ, નોકર-ચાકરો, દેવતાઓ અથવા પરિચિત મંત્રો, કોઈપણ યમ (મરણ)થી અહીં રક્ષણ કરતું નથી. હે અલ્પજ્ઞ પ્રાણી ! તું આ પ્રમાણે વિચાર કેમ નથી કરતો? સુખ મેળવવાના સાધન તરીકે દેખાતા તેઓ (ધન, સગા, નોકર વિગેરે) વડે સંસારમાં સુખ મેળવવા ઈચ્છતા હે ભાઈ ! તું પ્રત્યેક ક્ષણે વિષયોમાં મૂંઝાઈ જાય છે, પણ સમતારૂપ ખરા રહસ્યમાં પ્રીતિ પામતો નથી.” (૨૯-૩૦)

किं कषायकलुषं कुरुषे स्वं,
केषु चित्रनु मनोऽरिधियात्मन् ।

तेऽपि ते हि जनकादिकरुषै-

रिष्टतां दधुरनन्तभवेषु ॥ ३१ ॥ स्वागता

“હે આત્મનું! કેટલાક પ્રાણીઓ ઉપર શત્રુબુદ્ધિ રાખીને તું તારા મનને શા સારું કષાયથી મલીન કરે છે?(કારણ કે) તેઓ માતા-પિતા વિગેરે રૂપોમાં તારી પ્રીતિ અનંતા ભવોમાં પામ્યા છે.” ૩૧

यांश्च शोचसि गताः किमिमे मे,
स्नेहला इति धिया विधुरात्मन् ।

તૈર્ભવેષુ નિહતસ્ત્વમનંતેષ્વેવ—

તેઽપિ નિહતા ભવતા ચ ॥ ૩૨ ॥ ઉપજાતિ

“શું આ મારા સ્નેહીઓ (મરી) ગયા ! આ પ્રમાણે બુદ્ધિથી વ્યાકુળ થઈને જેઓને માટે તું શોક કરે છે. તેઓ વડે જ તું અનંત ભવોમાં હણાએલો છે. અને તેઓ પણ તારા વડે હણાયા છે.” ૩૨.

ત્રાતું ન શક્યા ભવદુઃખતો યે,

ત્વયા ન યે ત્વામપિ પાતુમીશાઃ

મમત્વમેતેષુ દધન્મુધાત્મન્ ! ।

પદે પદે કિં શૂચમેષિ મૂઢ ! ॥૩૩ ॥ ઉપજાતિ

“જે સ્નેહીઓને ભવદુઃખથી બચાવવાને તું શક્તિવાન નથી અને જેઓ તને બચાવવાને શક્તિવાળા નથી તેઓ ઉપર ખોટો મમત્વ રાખીને હે મૂઢ આત્મન્ ! તું પગલે-પગલે શા સારું શોક પામે છે ? ૩૩.

સચેતનાઃ પુદ્ગલપિણ્ડજીવા,

અર્થાઃ પરે ચાણુમયા દ્વયેઽપિ ।

દદ્યત્યનંતાન્ પરિણામભાવો-
સ્તત્તેષુ કસ્ત્વર્હતિ રાગશેષૌ ॥ ૩૪ ॥ ઉપજાતિ.

“પુદ્ગલપિંડને અધિષ્ઠિત જીવો સચેતન પદાર્થો છે અને
પરમાણુમય અર્થ(પૈસા)વિગેરે અચેતન પદાર્થો છે. આ બંને
જાતિના પદાર્થો અનેક પ્રકારના પર્યાયભાવ પલટાતા ભાવ
પામ્યા કરે છે, તેથી તેના ઉપર રાગ-દ્વેષ કરવાને કોણ લાયક
ગણાય? - ૩૪



પૂ. ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી કૃત
અધ્યાત્મોપનિષત્ ગ્રંથ પર
પૂ. સ્વ. આ. ભદ્રંકરસૂરિ રચિત-ટીકા



સ્ત્રી મમત્વમોચનાધિકાર

મુહ્યસિ પ્રણયચારુગિરાસુ,
પ્રીતિતઃ પ્રણયિનીષુ કતિંસ્ત્વમ્ ।
કિં ન વેસ્તિ પતતાં ભવવાધ્દૌ,

તા નૃણાં ખલુ શિલા ગલબધ્દાઃ ॥૧॥ સ્વાગતા

“હે વિદ્વન્ ! જે સ્ત્રીઓની વાણી સ્નેહથી તને મધુર લાગે છે તેના ઉપર પ્રીતિથી તું મોહ પામે છે, પણ ભવસમુદ્રમાં પડતાં પ્રાણીઓને તેઓ ગળે બાંધેલા પથ્થર (જેવી) છે. એમ શું જાણતો નથી?” ૧

ચર્માસ્થિમજ્જાન્ત્રવશાસ્ત્રમાંસા-

મેધ્યાદ્યશુચ્યસ્થિરપુદ્ગલાનામ્ ।

સ્ત્રી દેહપિન્ડકૃતિસંસ્થિતેષુ,

સ્કન્ધેષુ કિં પશ્યસિ રમ્યમાત્મન્ ॥૨॥ ઇન્દ્રવજ્રા

“સ્ત્રીના શરીરપીંડની આકૃતિમાં રહેલા ચામડી, હાડકા, ચરબી, આંતરડા, મેદ, લોહી (રૂધિર), માંસ વિષ્ટા વિગેરે

અપવિત્ર અને અસ્થિર પુદ્ગલોના સમુદમાં હે આત્મન્ !
તું સુંદર શું જુવે છે ?” ૨

વિલોક્ય દૂરસ્થમમેધ્યમલ્પં,
જુગુપ્સસે મોટિતનાસિકસ્ત્વમ્ ।

ભૂતેષુ તેનૈવ વિમૂઢ ! યોષાવપુષ્ણુ-

તત્કિં કુરુષેઽભિલાષમ્ ? ॥ ૩ ॥ ઇન્દ્રવજ્રા

“હે મુખ ! દુર રહેલી જરા પણ દુર્ગંધી વસ્તુ જોઈને
તું નાક મરડીને દુર્ગંધા કરે છે; ત્યારે તેવી જ દુર્ગંધથી ભરેલા
સ્ત્રીઓના શરીરની તું કેમ અભિલાષા કરે છે ?” ૩.

અમેધ્યમાંસાસ્ત્રવસાત્મકાનિ,

નારીશરીરાણિ નિષેવમાણાઃ ।

ઇહાપ્યપત્યદ્રવિણાદિચિન્તા-

તાપાન્ પરત્રયતિ દુર્ગતીશ્ચ ॥ ૪ ॥ ઉપજાતિ

“વિષ્ટા, માંસ, રૂધિર અને ચરબી વિગેરેથી ભરેલા
સ્ત્રીઓનાં શરીરને સેવનારા પ્રાણીઓ આ ભવમાં પણ પુત્ર
અને પૈસા વિગેરેની ચિંતાનો તાપ પામે છે. અને પરભવમાં
દુર્ગતિમાં જાય છે.” ૪

અંગેષુ યેષુ પરિમુહ્યાસિ કામિનીનાં,
 ચેતઃ પ્રસીદ વિશ ચ ક્ષણમન્તરેષામ્ ।
 સમ્યક્ સમીક્ષ્ય વિરમાશુચિપિંડકેભ્ય-
 સ્તેભ્યશ્ચ શુચ્યશુચિવસ્તુવિચારમિચ્છત્ ॥૫॥ વસંતતિલકા

“હે ચિત્ત! તું સ્ત્રીઓનાં શરીર ઉપર મોહ પામે છે, પણ તું(અસ્વસ્થતા મુકીને)પ્રસન્ન થા. અને જે અંગો ઉપર મોહ પામે છે તે અંગોમાં પ્રવેશ કર. તું પવિત્ર અને અપવિત્ર વસ્તુના વિચાર(વિવેક)ની ઈચ્છા રાખે છે તેથી બરાબર સારી રીતે વિચાર કરીને તે અશુચિના ઢગલાથી વિરામ પામ.” ૫
 વિમુહ્યાસિ સ્મેરદ્દશઃ સુમુખ્યા,

મુખેક્ષણાદીન્યભિવીક્ષમાણઃ ।

સમીક્ષસે નો નરકેષુ તેષુ,

મોહોદ્ભવા ભાવિકદર્થનાસ્તાઃ ॥૬॥ ઉપજાતિ

“વિકસિત નયનવાળી અને સુંદર મુખવાળી સ્ત્રીઓના નેત્ર, મુખ વિગેરે જોઈ તું મોહ પામે છે, પણ તેના મોહને લીધે ભવિષ્યમાં ઉત્પન્ન થનારી નરકની પીડાઓને કેમ જોતો નથી ?” ૬

અમેઘ્યભસ્ત્રા બહુરન્ધૂનિર્યન્મલા-

વિલોઘત્કૃમિજાલકીર્ણા ।

ચાપલ્યમાયાનૃતવઙ્ચિકા સ્ત્રી,

સંસ્કારમોહાન્નરકાય ભુક્તા ॥૭॥ ઉપજાતિ

“વિષ્ટાથી ભરેલી ચામડાની કોથળી, બહુછિદ્રોમાંથી નિકળતા મળ (મુત્ર-વિષ્ટા)થી મલીન (યોનિમાં) ઉત્પન્ન થતાં કીડાઓથી વ્યાપ્ત, ચપળતા, માયા અને અસત્ય(અથવા માયા-મૃષાવાદ) થી ઠગનારી એવી સ્ત્રીઓ પૂર્વ સંસ્કારના મોહથી નરકમાં જવા સારું જ ભોગવાય છે.” ૭

નિર્ભૂમિવિષકન્દલી ગતદરી વ્યાઘ્રી નિરાહ્યો મહા-
વ્યાધીર્મૃત્યુકારણશ્ચ લલનાઽનશ્રા ચ વજ્રાશનિઃ ।

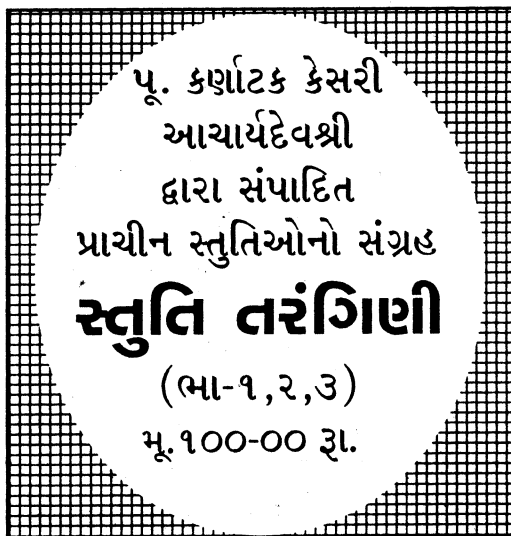
બન્ધુસ્ત્રેહવિઘાતસાહસમૃષાવાદાદિસન્તાપભૂઃ,

પ્રત્યક્ષાપિ ચ રાક્ષસીતિ બિરુદૈઃ

ચ્છ્યાતાઽઽગમે ત્યજ્યતામ્ ॥૮॥ શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્

“(સ્ત્રી) ભૂમિ વગરની (ઉત્પન્ન થયેલી) વિષવેલડી છે. ગુફા વગરની વાઘણ છે, નામ વગરનો વ્યાધિ છે, કારણ વિનાનું મૃત્યુ છે, આકાશ વગરની વિજળી છે, સગા અથવા

ભાઈનાં સ્નેહનો નાશ, સાહસ મૃષાવાદ વિગેરે સંતાપોનું ઉત્પત્તિ સ્થાન છે. અને પ્રત્યક્ષ રાક્ષસી છે, અવાં આવાં ઉપનામો સ્ત્રીઓ માટે આગમમાં અપવામાં આવ્યા છે; માટે તેને તજી દો.” ૮.



મા ભૂરપત્યાન્યવલોકમાનો,
 મુદાકુલો મોહનૃપારિણા યત્ ।
 ચિક્ષિપ્સયા નારકચારકેઽસિ,
 દૃઢં નિબદ્ધો નિગડરમીભિઃ ॥ ૧ ॥ ઉપજાતિ

“તું પુત્ર પુત્રીને જોઈને હર્ષધેલો થા મા, કારણ કે મોહરાજા નામના તારા શત્રુએ તને નરકરૂપ બંદીખાને નાખવાની ઈચ્છાથી આ (પુત્ર-પુત્રીરૂપ) લોઢાની બેડી વડે તને મજબૂત બાંધ્યો છે. ૧

આજીવિતં જીવ ! ભવાન્તરેઽપિ વા,
 શલ્યાન્યપત્યાનિ ન વેત્સિ કિં હૃદિ ? ।
 ચલાચલૈ ર્યૈર્વિવિધાર્ત્તિદાનતોઽનિશં-
 નિહન્યેત સમાધિરાત્મનઃ ॥૨ ॥ વંશસ્થ

“હે ચેતન ! આ ભવમાં અને પરભવમાં પુત્ર-પુત્રી શલ્ય છે. એમ તું તારા મનમાં કેમ નથી જાણતો ? તેઓ

થોડી અથવા વિશેષ ઉંમર સુધી જીવીને તને અનેક પ્રકારની પીડા કરી તારી આત્મસમાધિનો નાશ કરે છે.” ૨

कुक्षौ युवत्याः कृमयो विचित्रा,

अप्यस्रशुकप्रभवा भवन्ति ।

न तेषु तस्या न हि तत्पत्तेश्च,

रागस्ततोऽयं किमपत्यकेषु ? ॥ ૩ ॥ उपजाति

“પુરુષનું વીર્ય અને સ્ત્રીનું રક્ત તે બંનેના સંયોગથી સ્ત્રીની યોનિમાં વિચિત્ર પ્રકારના કીડાઓ ઉત્પન્ન થાય છે, તેના ઉપર સ્ત્રીનો કે તેના પતિને રાગ થતો નથી, ત્યારે પુત્રો ઉપર શા સાડું રાગ થાય છે ?” (૩)

त्राणाशक्तेरापदि सम्बन्धा- नन्त्यतो मिथोऽङ्गवताम् ।

सन्देहाच्योषकृतेर्मा- ऽपत्येषु स्निहो जीव ॥૪॥ આર્યા

“આપત્તિમાં પાલન કરવાની અશક્તિ હોવાથી પ્રાણીઓનો દરેક પ્રકારનો પરસ્પર સંબંધ અનંત વખત થએલો હોવાથી અને ઉપકાર હોવાથી અને ઉપકારનો બદલો વાળવાનો સંદેહ હોવાથી હે જીવ ! તું પુત્ર-પુત્રાદિપર સ્નેહવાળો થા મા.” ૪.





ધન મમત્વમોચનાધિકાર

યા: સુખોપકૃતિકૃત્ત્વધિયા ત્વં,

મેલયન્નસિ રમા મમતાભાક્ ।

પાપ્મનોઽધિકરણત્વત એતા,

હેતવો દદતિ સંસૃતિપાતમ્ ॥૧॥ રથોદ્ધતા

“લક્ષ્મીની લાલચમાં લેવાયેલો તું (સ્વ) સુખ અને ઉપકારની બુદ્ધિથી જે લક્ષ્મી મેળવે છે. તે અધિકરણ હોવાથી પાપની જ હેતુભૂત છે અને સંસાર ભ્રમણને આપનારી છે. ૧ યાનિ દ્વિષામપ્યુપકારકાણિ,

સર્પોન્દુરાદિષ્વપિ ચૈર્ગતિશ્ચ ।

શક્યા ચ નાપન્મરણામયાદ્યા,

હન્તુ ધનેષ્વેષુ ક એવ મોહઃ ॥૨॥ ઇન્દ્રવજ્રા

“જે પૈસા શત્રુને પણ ઉપકાર કરનારા થઈ પડે છે, જે પૈસાથી સર્પ, ઉંદર વિગેરેમાં ગતિ થાય છે, જે પૈસા મરણ, રોગ વિગેરે કોઈપણ આપત્તિઓ દૂર કરવાને શક્તિવાન નથી તેવા પૈસા ઉપર મોહ શો ?” ૨

મમત્વમાત્રેણ મનઃપ્રસાદ-
 સુખં ધનૈરત્પકમત્પકાલમ્ ।
 આરમ્ભપાપૈઃ સુચિરં તુ દુઃખં,
 સ્યાદ્દુર્ગતૌ દારુણમિત્યવેહિ ॥૩॥ ઉપજાતિ.

“આ પૈસા મારા છે એવા વિચારથી મનપ્રસાદરૂપ થોડું
 અને થોડા વખતનું સુખ પૈસાથી થાય છે પણ આરંભના
 પાપથી દુર્ગતિમાં લાંબા વખત સુધી ભયંકર દુઃખ થાય છે,
 આ પ્રમાણે તું જાણ.” ૩

દ્રવ્યસ્તવાત્મા ધનસાધનો ન,
 ધર્મોઽપિ સારમ્ભતયાઽતિશુદ્ધઃ ।
 નિઃસંગ્ગતાત્મા ત્વતિશુદ્ધિયોગાન્-
 મુક્તિશ્રિયં યચ્છતિ તદ્ભવેઽપિ ॥૪॥ ઇન્દ્રવજ્રા

“ધનના સાધનથી દ્રવ્યસ્તવ સ્વરૂપવાળો ધર્મ સાધી
 શકાય છે, પણ તે આરંભ યુક્ત હોવાથી અતિશુદ્ધ નથી,
 જ્યારે નિસંગતા સ્વરૂપવાળો ધર્મ અતિશુદ્ધ છે અને તેથી
 તે જ ભવમાં પણ મોક્ષલક્ષ્મી આપે છે.” ૪

ક્ષેત્રવાસ્તુધનધાન્યગવાશ્વૈર્મેલિતૈઃ-

સનિધિભિસ્તનુભાજામ્ ।

ક્લેશપાપનરકાભ્યધિકઃ સ્યાત્કો-

ગુણો ન યદિ ધર્મનિયોગઃ ॥ ૫ ॥ સ્વાગતા.

“મળેલાં અથવા મેળવેલાં ક્ષેત્ર, વસ્તુઓ (ઘર વિગેરે) ધન, ધાન્ય, ગાય, ઘોડા અને ભંડારોનો ઉપયોગ જો ધર્મ નિમિત્તે ન થાય તો તેથી ક્લેશ, પાપ અને નરકથી બીજો શો વધારે ગુણ થાય ?” ૫.

આરમ્ભૈર્ભરિતો નિમજ્જતિ યતઃ પ્રાણી ભવામ્ભોનિધા-
વીહન્તે કુનૃપાદયશ્ચ પુરુષા યેનચ્છલાદ્ બાધિતુમ્ ।
ચિન્તાવ્યાકુલતાકૃતેશ્ચ હરતે યો ધર્મકર્મસ્મૃતિં,
વિજ્ઞા ! ભૂરિપરિગ્રહં ત્યજત તં ભોગ્યં પૈરઃ પ્રાયશઃ ॥૬ ॥

શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્

“આરંભના પાપથી ભારે થયેલો પ્રાણી જે ધનને લીધે સંસાર સમુદ્રમાં ડૂબે છે. જે ધનના પરિગ્રહથી રાજા વિગેરે પુરુષો છિદ્ર જોઈને દુઃખ દેવાને ઈચ્છે છે. અનેક ચિંતામાં આકુળ-વ્યાકુળ રાખીને જે પૈસા ધર્મકાર્ય કરવાનું તો યાદ

આવવા દેતા જ નથી, અને ઘણે ભાગે જે પારકાના ઉપભોગમાં આવે તેવા એ પૈસાના મોટા સંગ્રહને પંડિતો ! તમે તજી દો.” દ.

क्षेत्रेषु नो वपसि यत्सदपि स्वमेत-

द्याताऽसि तत्परभवे किमिदं गृहीत्वा ? ।

तस्यार्जनादिजनिताघचयार्जितात्ते,

भावी कथं नरकदुःखभराच्च मोक्षः ॥ ७ ॥ वसंततिलका

“તારી પાસે દ્રવ્ય છે, છતાં પણ તું (સાત) ક્ષેત્રમાં વાપરતો નથી. ત્યારે શું પરભવે ધનને તારી સાથે લઈ જવાનો છે ? વિચાર કર કે-પૈસા મેળવવા વિગેરેથી થયેલા પાપ સમૂહથી મેળવેલાં નારકીનાં દુઃખોથી તારો મોક્ષ (છૂટકારો) કેમ થશે ?” ૭.

પૂ. ઉપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયજી મ. કૃત

અધ્યાત્મસારગ્રંથ

પૂ. સ્વ. આ. ભદ્રંકરસૂરિ રચિત ટીકા સહ



દેહ મમત્વમોચનાધિકાર

પુષ્ણાસિ યં દેહમધાન્યચિન્તયં-

સ્તવોપકારં કમયં વિધાસ્યતિ ।

કર્માણિ કુર્વન્નિતિ ચિન્તયાયતિં,

જગત્યયં વચ્ચયતે હિ ધૂર્તરાટ્ ॥૧॥ વંશસ્થ

“પાપને અણવિચારતો જે શરીરને તું પોષે છે, તે શરીર તારા ઉપર શું ઉપકાર કરશે ? (તેથી તે શરીર માટે હિંસાદિક) કર્મો કરતાં આવતા કાળનો વિચાર કર. આ શરીર રૂપ ધૂતારો પ્રાણીને દુનિયામાં છેતરે છે.” ૧.

કારાગૃહાદ્બહુવિધાશુચિતાદિદુઃખા-

ન્નિર્ગન્તમિચ્છતિ જડોઽપિ હિ તદ્વિભિદ્ય ।

ક્ષિપ્તસ્તતોઽધિકતરે વપુષિ સ્વકર્મ-

વ્રાતેન તદ્દૃઢયિતું યતસે કિમાત્મન્ ? ॥૨॥ વસંતતિલકા

“મૂર્ખ પ્રાણી હોય છે તે પણ અનેક અશુચિ વિગેરે દુઃખોથી ભરેલા બંદીખાનાને ભાંગીને બહાર નિકળવા ઇચ્છા

રાખે છે. તારા પોતાનાં જ કર્મો વડે તેથી પણ વધારે આકરા શરીર રૂપી બંદીખાનામાં તું નંખાયો છે. છતાં તે બંદીખાનાને વધારે મજબૂત કરવા શા માટે યત્ન કરે છે ?” ૨.

चेद्वाञ्छसिदमवितुं परलोकदुःख-

भीत्या ततो न कुरुषे किमु पुण्यमेव ? ।

शक्यं न रक्षितुमिदं हि च दुःखभीतिः,

पुण्यं विना क्षयमुपैति न वज्रिणोऽपि ॥३॥ वसंतति.

“જો તું તારા શરીરને પરલોકમાં થનારા દુઃખના ભયથી બચાવવા ઈચ્છતો હોય તો પુણ્ય શા માટે કરતો નથી ? આ શરીર (કોઈપણ વડે) પોષી શકાય તેવું નથી; ઈન્દ્ર જેવાને પણ પુણ્ય વગર દુઃખની બીક નાશ પામતી નથી.” ૩

देहे विमुह्य कुरुषे किमघं न वेत्सि,

देहस्थ एव भजसे भवदुःखजालम् ।

लोहाश्रितो हि सहते घनघातमग्नि-

र्बाधा न तेऽस्य च नभोवदनाश्रयत्वे ॥४॥ वसंततिलका

“શરીર ઉપર મોહ કરીને તું પાપ કરે છે, પણ તને ખબર નથી કે સંસાર સમુદ્રમાં દુઃખો ખમવાં પડે છે. તે

શરીરમાં રહ્યો છે તેથી જ પામે છે. અગ્નિ લોઢામાં રહ્યો છે ત્યાં સુધી જ હથોડા (ઘણ)ના પ્રહારો (ઘા) ખમે છે. તેથી જ્યારે તું આકાશની પેઠે આશ્રય રહિતપણું અંગીકાર કરીશ ત્યારે તને અને અગ્નિને કાંઈ પણ પીડા નહિ થાય.” ૪

दुष्टः कर्मविपाकभूपतिवशः कायाह्वयः कर्मकृत्,
बद्ध्वा कर्मगुणैर्हृषीकचषकैः पीतप्रमादासवम् ।
कृत्वा नारकचारकापदुचितं त्वां प्राप्य चाशुच्छलं,
गन्तेति स्वहिताय संयमभरं तं वाहयाल्पं ददत् ॥५॥

शार्दूलविक्रीडितम्

“શરીર નામનો નોકર કર્મવિપાક રાજાનો દુષ્ટ સેવક છે, તે તને કર્મરૂપી દોરડાએ બાંધીને ઈંદ્રિયોરૂપી દારૂ પાવાનાં પાત્રો વડે તને પ્રમાદરૂપ મદિરા પાશે. આવી રીતે તને નારકીનાં દુઃખ ખમવાને યોગ્ય કરીને પછી કાંઈ બહાનું લઈને તે સેવક નાસી જશે, માટે તારા પોતાના હિતને માટે તે શરીરને થોડો થોડો સંયમનો ભાર આપીને તું વહન કર.’ ૫

यतः शुचीन्यप्यशुचीभवन्ति,
कृम्याकुलात्काकशुनादिभक्ष्यात् ।

દ્રાગ્ભાવિનો ભસ્મતયા તતોડઙ્ગાત્-

માંસાદિપિણ્ડાત્ સ્વહિતં ગૃહાણ ॥૬॥ ઉપજાતિ.

“જે શરીરના સંબંધથી પવિત્ર વસ્તુઓ પણ અપવિત્ર થઈ જાય છે, જે કૃમિથી ભરેલું છે, જે કાગડા-કુતરાને ભક્ષણ કરવાને યોગ્ય છે, જે થોડા વખતમાં રાખ થઈ જવાનું છે અને જે માંસનો જ પિંડ છે. તે શરીરથી તું તો તારું પોતાનું હિત કર.” ૬

પરોપકારોઽસ્તિ તપો જપો વા,

વિનશ્વરાદ્યસ્ય ફલં ન દેહાત્ ।

સભાટકાદલ્પદિનામગેહ-

મૃત્પિણ્ડમૂઢઃ ફલમશ્નુતે કિમ્ ? ॥૭॥ ઉપજાતિ

“જે નાશવંત શરીરથી પરોપકાર તપ, જપરૂપ ફળ થતાં નથી તે શરીરવાળો પ્રાણી થોડા દિવસને માટે ભાડે રાખેલ ઘરરૂપ માટીના પિંડપર મોહ પામીને શું ફળ પામે ?” ૭.

મૃત્પિણ્ડરૂપેણ વિનશ્વરેણ,

જુગુપ્સનીયેન ગદાલયેન ।

દેહેન ચેદાત્મહિતં સુસાધં,

ધર્માન્ન કિં તદ્યતસેઽન્ન મૂઢ ? ॥ ૮ ॥ ઉપજાતિ

“માટીના પિંડરૂપ, નાશવંત, દુર્ગંધી અને રોગના ઘર એવા આ શરીરવડે જ્યારે ધર્મકરીને તારું હિત સારી રીતે સાધી શકાય તેમ છે ત્યારે હે મૂઢ! તેમાં યત્ન કેમ કરતો નથી?” ૮.

પૂ. ઉપાધ્યાય યશોવિજય કૃત
વિજયોલ્લાસ મહાકાવ્ય
પૂ. આ. ભદ્રંકરસૂરિ કૃત-ટીકા



વિષય પ્રમાદત્યાગાધિકાર

અત્યલ્પકલ્પિતસુખાય કિમિન્દ્રિયાર્થે-

સ્ત્વં મુહ્યસિ પ્રતિપદં પ્રચુરપ્રમાદઃ ।

એતે ક્ષિપન્તિ ગહને ભવભીમકક્ષે,

જન્તૂત્ર યત્ર સુલભા શિવમાર્ગ દૃષ્ટિઃ ॥૧॥ વસંતતિલકા

‘ઘણાજ થોડા અને તે પણ માની લીધેલા(કલ્પિત) સુખ માટે તું પ્રમાદવાન થઈને વારંવાર ઈન્દ્રિયોના વિષયમાં શા માટે મોહ પામે છે ? એ વિષયો પ્રાણીને સંસારરૂપ ભયંકર ગહનવનમાં ફેંકી દે છે, જ્યાંથી મોક્ષ માર્ગનું દર્શન પણ આ જીવને સુલભ નથી.’ ૧

આપાતરમ્યે પરિણામદુઃખે,

સુખે કથં વૈષયિકે રતોઽસિ ? ।

જડોઽપિ કાર્ય રચયન્ હિતાર્થી,

કરોતિ વિદ્વન્ ! યદુદર્કતર્કમ્ ॥૨॥ ઉપજાતિ

“ભોગવતી વખતે માત્ર સુંદર લાગતા પણ પરિણામે

દુઃખ દેનારા વિષયસુખમાં તું કેમ આસક્ત થયો છે ? હે
નિપુણ ! પોતાનું હિત ઈચ્છનાર મૂર્ખ સાધારણ માણસ પણ
કાર્યના પરિણામનો તો વિચાર કરે છે.” ૨

यदिन्द्रियार्थैरिह शर्म बिन्दवद्य-

वर्णवत्स्वः शिवगं परत्र च ।

तयोर्मिथः सप्रतिपक्षताकृतिन् !

विशेषदृष्टयान्यतरद् गृहाण तत् ॥ ૩ ॥ વંશસ્થ

“ઈન્દ્રિયોથી આ સંસારમાં જે સુખ થાય છે તે બિંદુ
જેટલું છે અને પરલોકમાં (તેના ત્યાગથી) સ્વર્ગ અને મોક્ષનું
સુખ થાય છે. તે સમુદ્ર જેટલું છે. આ બંને પ્રકારના સુખોને
પરસ્પર શત્રુતા છે. તેથી હે ભાઈ ! વિચાર કરીને તે બેમાંથી
એકને ખાસ ગ્રહણ કર.” ૩.

भुङ्क्ते कथं नारकतिर्यगादि-

दुःखानि देहीत्यवधेहि शास्त्रैः ।

निवर्तते ते विषयेषु तृष्णा,

बिभेषि पापप्रचयाच्च येन ॥ ૪ ॥ उपजाति

“આ જીવ નારકી તિર્યંચ વિગેરેનાં દુઃખો શા માટે પામે છે? તે શાસ્ત્ર વડે જાણ, તેથી કરીને વિષય ઉપર તૃષ્ણા ઓછી થશે. અને પાપ એકદું થવાની બીક લાગશે.” ૪

गर्भवासनरकादिवेदनाः पश्यतोऽनवरतं श्रुतेक्षणैः ।
नो कषायविषयेषु मानसं, श्लिष्यते बुध ! विचिन्तयेति

તા: ॥૫॥ રથોદ્ધતા

“જ્ઞાનચક્ષુથી ગર્ભવાસ નારકી વિગેરેની વેદનાઓ વારંવાર જોયા પછી તારું મન વિષય કષાય ઉપર ચોંટશે નહિ, માટે હે પંડિત ! તેનો તું બરાબર વિચાર કર.” ૫.

वध्यस्य चौरस्य यथा पशोर्वा,

सम्प्राप्यमाणस्य पदं वधस्य ।

शनैः शनैरेति मृतिः समीपं,

तथाऽखिलस्येति कथं प्रमादः ? ॥६॥ उपजाति

ફાંસીની સજા થયેલ ચોરને અથવા વધ કરવાને સ્થાનકે લઈ જવાતા પશુને મૃત્યુ ધીમે ધીમે નજીક આવતું જાય છે. તેવી રીતે સર્વને મૃત્યુ નજીક આવતું જાય છે. તો પછી પ્રમાદ કેવી રીતે થાય ? ૬.

बिभेषि जन्तो ! यदि दुःखराशे-
 स्तदिन्द्रियार्थेषु रतिं कृथा मा,
 तदुद्भवं नश्यति शर्म यद्द्राक्,
 नाशे च तस्य ध्रुवमेव दुःखम् ॥७॥ उपजाति

“હે પ્રાણી ! જો તું દુઃખોથી ડર રાખતો હોય તો
 ઇંદ્રિયોના વિષયોમાં આસક્તિ કર નહિ. તે (વિષયો)થી
 ઉત્પન્ન થયેલું સુખ તો તરત નાશ પામે છે. અને તે નાશ
 પામે ત્યારે તો પછી લાંબા વખતનું દુઃખ જ છે.” ૭.

मृतः किमु प्रेमपतिर्दुरामया,
 गताः क्षयं किं नरकाश्च मुद्रिताः ।

ध्रुवाः किमायुर्धनदेहबन्धवः,

सकौतुको यद्विषयैर्विमुह्यसि ॥८॥ वंशस्थ

“શું જમ (યમ) મરી ગયો ? શું દુનિયામાંથી બધા
 વ્યાધિઓ નાશ પામી ગયા ? શું નારકીનાં બારણાં બંધ થયાં ?
 શું આયુષ્ય, પૈસા, શરીર અને સગાં સંબંધીઓ હંમેશા બેસી
 રહેવા ઠર્યા ? કે તું આશ્ચર્ય-હર્ષ સહિત વિષયોમાં વિશેષ
 મોહ પામે છે ?” ૮.

વિમોહ્યસે કિં વિષયપ્રમાદૈ-
ર્મમાત્સુખસ્યાયતિદુઃખરાશેઃ ।

તદ્ગૃધ્ધમુક્તસ્ય હિ યત્સુખં તે,
ગતોપમં ચાયતિમુક્તિદં તત્ ॥૧॥ ઉપજાતિ.

“ભવિષ્યમાં જે અનેક દુઃખોનો રાશિ છે તેઓમાં સુખના ભ્રમથી તું વિષય પ્રમાદજન્ય બુદ્ધિથી કેમ મોહ પામી જાય છે ? તે સુખોની અભિલાષાથી મૂકાયેલા પ્રાણીને જે સુખ થાય છે તે નિરૂપમ છે અને વળી ભવિષ્યમાં તે મોક્ષ આપનારું છે.” ૯.

પૂ. આ. શ્રી ભદ્રંકરસૂરીશ્વરજી દ્વારા
સરળ ભાષામાં ગુજરાતી અનુવાદ
નૂતન સાધુ-સાધ્વી મ.ને અભ્યાસ માટે
તુરંત વસાવો

ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર ભાગ-૧-૨.
દશવૈકાલિકસૂત્ર.



કષાયત્યાગાધિકાર

રે જીવ! સેહિથ સહિષ્યસિ ચ વ્યથા-

સ્તાસ્ત્વં નારકાદિષુ પરાભવભૂઃ કષાયૈઃ ।

મુગ્ધૌદિતૈઃ કુવચનાદિભિરપ્યતઃ કિં,

ક્રોધાન્નિહંસિ નિજપુણ્યધનં દુરાપમ્ ॥૧॥ (વસંતતિલકા)

“હે જીવ ! કષાય વડે પરાભવનું સ્થાન પામીને નારકીમાં તેં અનેક પીડાઓ સહન કરી અને હજુ સહન કરીશ; તેથી મૂર્ખ મનુષ્યોને દીધેલ ગાળ વગેરે ખરાબ વચનથી ક્રોધ પામી જઈને મહામુશ્કેલીથી મળી શકે એવું પુણ્ય ધન તું કેમ નાશ પમાડે છે?” ૧.

પરાભિભૂતૌ યદિ માનમુક્તિસ્તત-

સ્તપો-ઽ-ઋણડમતઃ શિવં વા ।

માનાદિતિર્દુર્વચનાદિભિશ્ચેત્તપઃ-

ક્ષયાત્તન્નરકાદિદુઃખમ્ ॥ ૨ ॥

વૈરાદિ ચાત્રેતિ વિચાર્ય લાભા-

લાભૌ કૃતિન્નાભવસમ્ભવિન્યામ્ ।

તપોઽથવા માનમવાભિભૂતા-

‘વિહાસ્તિ નૂનં હિ ગતિર્દ્વિધવ ॥૩॥ (ઉપજાતિ)

“બીજા તરફથી પરાભવ થાય ત્યારે જો માનનો ત્યાગ થાય તો તેથી અખંડ તપ થાય છે અને તેથી મોક્ષ થાય છે. બીજા તરફથી દુર્વચન સાંભળતાં જો માનનો આદર થાય તો તપનો ક્ષય થાય છે અને નારકી વિગેરેનાં દુઃખો થાય છે. આ ભવમાં પણ માનથી વૈર વિરોધ થાય છે. તેટલા માટે હે પંડિત ! લાભ અને નુકશાનનો વિચાર કરીને આ સંસારમાં જ્યારે જ્યારે તારો પરાભવ થાય ત્યારે ત્યારે તપ અથવા માન (બેમાંથી એક)નું રક્ષણ કર. આ સંસારમાં આ બે જ સસ્તા છે. (માન કરવું અથવા તપ કરવો) (૨-૩)

શ્રુત્વાક્રોશાન્ યો મુદા પૂરિતઃ સ્યાત્,
લોષ્ટદૈર્યશ્ચાહતો રોમહર્ષી ।

યઃ પ્રાણાન્તેઽપ્યન્યદોષં ન પશ્યત્યેષ-

શ્રેયો દ્રાગ્ લભૈતૈવ યોગી ॥ ૪ ॥ (શાલીની)

“જે આક્રોશ (પરાભવવચન, ઝાટકણી) સાંભળીને ઉલટો આનંદથી ઊભરાઈ જાય છે. જેને પથ્થર વિગેરે વડે

માર્યો હોય તો પણ જેનાં રોમરાજી ઉલટાં વિકસ્વર થાય છે. જે પ્રાણાન્તે પણ પારકા અવગુણને દેખતો જ નથી, તે યોગી છે, અને તે તુરત જ મોક્ષ મેળવે છે.” ૪.

કો ગુણસ્તવ કદા ચ કષાયૈ-

નિર્મમે ભજસિ નિત્યમિમાન્ યત્ ।

કિં ન પશ્યસિ દોષમમીષાં,

તાપમત્ર નરકં ચ પરત્ર ॥ ૫ ॥ સ્વાગતા

“તને કષાયોએ ક્યો ગુણ કર્યો ! તે ગુણ ક્યારે કર્યો ! કે તું તેઓને હંમેશાં સેવે છે ? આ ભવમાં અસંતોષ અને પરભવમાં નરક અપવાદરૂપ તેઓના દોષો છે તે શું દેખતો નથી ?” ૫.

યત્કષાયજનિતં તવ સૌખ્યં,

યત્કષાયપરિહાનિભવં ચ ।

તદ્વિશેષમથવૈતદુદર્કં,

સંવિભાવ્ય ભજ ધીર વિશિષ્ટમ્ ॥ ૬ ॥ સ્વાગતા

“કષાય સેવનથી તને જે સુખ થાય એ કષાયના ક્ષયથી તને જે સુખ થાય તેમાં વધારે સુખ કયું છે ? અથવા તો કષાયનું

અને તેના ત્યાગનું પરિણામ કેવું આવે છે? તેનો વિચાર કરીને તે બેમાંથી સારું હોય તે, હે પંડિત! આદરી લે.....! ૬.

सुखेन साध्या तपसां प्रवृत्ति-

यथा तथा नैव तु मानमुक्तिः ।

आद्या न दत्तेऽपि शिवंपरा तु,

निदर्शनाद्बाहुबलेः प्रदत्ते ॥ ७ ॥ उपजाति

“જેવી રીતે તપસ્યામાં પ્રવૃત્તિ કરવી તે સુખે થઈ શકે તેમ છે. તેવી રીતે માનનો ત્યાગ કરવો તે સુખે થઈ શકે તેમ નથી જ. કેવળ તપસ્યામાં પ્રવૃત્તિ મોક્ષને આપી શકતી નથી, પણ માનનો ત્યાગ તો બાહુબલીના દૃષ્ટાંતની જેમ મોક્ષ જરૂર આપે છે.” ૭.

सम्यग्विचार्येति विहाय मानं,

रक्षन् दुरापाणि तपांसि यत्नात् ।

मुदा मनीषी सहतेऽभिभूतीः,

शूरः क्षमायामपि नीचजाताः ॥ ८ ॥ उपजाति.

“આ પ્રમાણે સારી રીતે વિચાર કરી માનનો ત્યાગ કરીને અને દુઃખે મળી શકે તેવા તપોનું યત્નથી રક્ષણ કરીને

ક્ષમા કરવામાં શૂરવીર એવો પંડિત સાધુ નીચ પુરુષોએ
કરેલાં અપમાનો પણ ખુશીથી સહન કરે છે....” ૮.

પરાભિભૂત્યાઽલ્પિકયાઽપિ કુપ્યસ્ય-

ધૈર્યમાં પ્રતિકર્તુમિચ્છન્ ।

ન વેત્સિ તિર્યઙ્નરકાદિકેષુ,

તાસ્તૈરનન્તાસ્ત્વતુલા ભવિત્રીઃ ॥ ૯ ॥ ઉપજાતિ

“સહજ પરાભવથી તું કોપ કરે છે અને ગમે તેવા
પાપોથી તેનું વૈર વાળવાને ઈચ્છે છે. પણ નારકી, તિર્યચ
વગેરે ગતિઓમાં પાર વગરની અતુલ પરકૃતપીડાઓ થવાની
છે તેને તો તું જાણતો કે વિચારતો પણ નથી.” ૯.

ધત્સે કૃતિન્ ! યદ્યપકારકેષુ,

ક્રોધં તતો ધેહ્યરિષટ્ક એવ ।

અથોપકારિષ્વપિ તદ્ભવર્તિ-

કૃત્કર્મહન્મિત્ર બહિર્દ્વિષત્સુ ॥ ૧૦ ॥ ઉપજાતિ

“હે પંડિત ! જો તારું અહિત કરનારા ઉપર તું ક્રોધ
કરતો હોય તો ષડ્રિપુ (છ શત્રુ- કામ, ક્રોધ, લોભ, માન,
મદ અને હર્ષ) ઉપર ક્રોધ કર. અને જો તું તારા હિત કરનારા

ઉપર પણ ક્રોધ કરતો હોય તો સંસારમાં થતી સર્વ પીડા કરનારાં જે કર્મો છે તેઓને હરી જનાર (ઉપસર્ગો કરનાર વિગેરે) જે ખરેખરા તારા હિતેષ્ટુ છે અને બાહ્યદૃષ્ટિથી જે તારા શત્રુ જેવા લાગે છે તેના પર ક્રોધ કર.” ૧૦.

અધિત્યનુષ્ઠાનતપઃ શમાદ્યાન્,
ધર્માન્ વિચિત્રાન્ વિદધત્સમાયાન્ ।

ન લપ્સ્યસે તત્ફલામાત્મદેહ-

ક્લેશાધિકં તાંશ્ચ ભવાન્તરેષુ ॥ ૧૧ ॥ ઉપજાતિ.

“શાસ્ત્રાભ્યાસ, ધર્માનુષ્ઠાન તપસ્યા, શમ વિગેરે અનેક ધર્મો અથવા ધર્મકાર્યો માયા સાથે આચરે છે. તેથી તારા શરીરને ક્લેશ થવાં ઉપરાંત ભવાંતરને વિષે બીજું કાંઈ પણ ફળ મેળવવાનો નથી, અને તે ધર્મો પણ ભવાંતરમાં મળવાના નથી.” ૧૧.

સુખાય ધત્સે યદિ લોભમાત્મનો,

જ્ઞાનાદિરત્નત્રિતયે વિધેહિ તત્ ।

દુઃખાય ચેદત્ર પરત્ર વા કૃતિન્ !,

પરિગ્રહે તદ્વહિરાન્તરેઽપિ ચ ॥ ૧૨ ॥ ઉપજાતિ

“હે પંડિત ! જો તું તારા પોતાના મુખ માટે લોભ રાખતો હો તો જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રરૂપ ત્રણ રત્નો મેળવવા માટે લોભ રાખ, અને જો આ ભવ અને પરભવમાં દુઃખ મેળવવા લોભ રાખતો હોય તો આંતર અને બહિર પરિગ્રહ માટે લોભ રાખ.” ૧૨.

કરોષિ યત્પ્રેત્યહિતાય કિञ્ચિત્,
કદાચિદલ્પં સુકૃતં કથञ્ચિત્ ।

મા જીહરસ્તન્મદમત્સરાદ્યૈ-

વિના ચ તન્મા નરકાતિથિર્ભૂઃ ॥૧૩॥ ઉપજાતિ

“કોઈ વખત મહા મુશ્કેલીએ આવતા ભવ માટે જરા કાંઈ સારું કામ (સુકૃત્ય) કરવાનું તારે બની આવે તો પછી વળી તને મદ મત્સર કરીને હારી જઈશ માં, અને સુકૃત્ય વગર તું નરકનો પરોણો થઈશ માં.” ૧૩

પુરાઽપિ પાપૈઃ પતિતોઽસિ સંસૃતૌ,
દધાસિ કિં રે ! ગુણિમત્સરં પુનઃ ? ।

ન વેત્સિ કિં ઘોરજલે નિપાત્યસે,

નિયન્ત્ર્યસે શૃઙ્ખલયા ચ સર્વતઃ ? ॥ ૧૪ ॥ વંશસ્થ

“અરે ! પહેલા પણ તું પાપથી સંસારમાં પડ્યો છે, ત્યારે વળી ફરીથી પણ ગુણવાન ઉપર ઈર્ષા કેમ કરે છે ? આ પાપથી તું ઊંડા પાણીમાં ઉતરે છે. અને તારે આખે શરીરે સાંકળો બંધાય છે તે શું તું જાણતો નથી ? ૧૪

કષ્ટેન ધર્મો લવશો મિલત્યયં,

ક્ષયં કષાયૈર્યુગપત્પ્રયાતિ ચ ।

અતિપ્રયત્નાર્જિતમર્જુનં તતઃ,

કિમજ્ઞ ! હી હારયસે નભસ્વતા ? ॥ ૧૫ ॥ વંશસ્થ

“મહાકષ્ટથી જરા-જરા કરીને “ધર્મ” પ્રાપ્ત થાય છે તે કષાય કરવાથી એક સપાટામાં એકદમ નાશ પામે છે. હે મૂર્ખ ! મહાપ્રયત્નથી મેળવેલું સોનું એક ફૂંક મારીને કેમ ઉડાડી દે છે ? ૧૫.

શત્રૂભવન્તિ સુહૃદઃ કલુષીભવન્તિ,

ધર્મા-યશાંસિ નિચિતાયશસિભવન્તિ ।

સ્ત્રિહ્યન્તિ નૈવ પિતરોઽપિ ચ બાન્ધવાશ્ચ,

લોકદ્વયેઽપિ વિપદો ભવિનાં કષાયૈઃ ॥૧૬ ॥ વસંતતિલકા

“કષાયથી મિત્ર શત્રુ થાય છે, ધર્મ મલિન થાય છે, આબરૂ સજ્જડ અપશયમાં બદલાઈ જાય છે, માં-બાપ અને ભાઈઓ કે સ્નેહિઓ પણ સ્નેહ રાખતા નથી. અને લોક અને પરલોકમાં પ્રાણીને વિપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે.” ૧૬

રૂપાલાભકુલવિક્રમવિદ્યા-

શ્રીતપોવિતરણપ્રભુતાદ્યૈઃ ।

કિં મદં વહસિ વેત્સિ ન મૂઢા-

નન્તશઃ સ્મ ભૃશલાધવદુઃખમ્ ॥ ૧૭ ॥ સ્વાગતા.

“રૂપ, લાભ, બળ, વિદ્યા, લક્ષ્મી, તપ, દાન, ઐશ્વર્ય વગેરેનો મદ તું શું જોઈને કરે છે? હે મૂર્ખ! અનંત વખતે લઘુતાઈનું દુઃખ વહન કરવું પડ્યું છે તે શું તું જાણતો નથી? ૧૭

વિના કષાયાન્ન ભવાર્તિરાશિ-

ર્ભવેદ્ભવેદેવ ચ તેષુ સત્સુ ।

મૂલં હિ સંસારતરોઃ કષાયાસ્ત-

ત્તાન્ વિહાયૈવ સુખીભવાત્મન્ ! ॥ ૧૮ ॥ ઉપજાતિ

“કષાય વગર સંસારની અનેક પીડાઓ થાય નહિ અને કષાયો હોય ત્યારે પીડાઓ જરૂર થાય છે. સંસાર વૃક્ષનું મૂળ

જ કષાયો છે તો હે ચેતન ! તેને તજીને સુખી થા.” ૧૮.

સમીક્ષ તિર્યંકનરકાદિવેદનાઃ,

શ્રુતેક્ષણૈર્ધર્મદુરાપતાં તથા ।

પ્રમોદસે યદ્વિષયૈઃ સકૌતુકૈસ્ત-

તસ્તવાત્મન્ ! વિફલૈવ ચેતના ॥ ૧૯ ॥ વંશસ્થ

“શસ્ત્ર રૂપ આંખોથી તિર્યંક-નારકી વિગેરેની વેદના ને જાણી, તેમજ ધર્મ મળવાની મુશ્કેલી પણ જાણી, તેમ છતાં પણ કુતુહલવાળા વિષયોમાં તું આનંદ માનશે તો હે ચેતન! તારું ચેતન પણ તદ્દન નકામું છે.” ૧૯

ચૌરૈસ્તથા કર્મકરૈર્ગૃહીતે,

દુષ્ટૈઃ સ્વમાત્રેઽપ્યુપતપ્યસે ત્વમ્ ।

પુષ્ટૈઃ પ્રમાદૈસ્તનુભિશ્ચ પુણ્યધનં-

ન કિં વેત્સ્યપિ લુપ્ત્યમાનમ્ ? ॥૨૦ ॥ ઉપજાતિ.

“ચોર અથવા કામકાજ કરનાર (નોકર-ચાકરો) તારું જરા પણ ધન ઉપાડી જાય તો પણ તું તપી જાય છે. જ્યારે પુષ્ટ અથવા પાતળા પ્રમાદો તારું પુણ્ય ધન લૂંટી લે છે તે તું જાણતો પણ નથી.” ૨૦.

મૃત્યોઃકોઽપિ ન રક્ષિતો ન જગતો દારિદ્ર્યમુત્રાસિતં,
 રોગસ્તેનનૃપાદિજા ન ચ ભિયો નિર્નાશિતાઃ ષોડશ ।
 વિધ્વસ્તા નરકા ન નાપિ સુખિતા ધર્મે સ્ત્રિલોકી સદા,
 તત્કો નામ ગુણોમદશ્ચ વિભુતા કા તે સ્તુતીચ્છા ચ કા ?

॥ ૨૧ ॥ શાર્દૂલવિ.

“હે ભાઈ ! તેં હજુ સુધી કોઈ પણ પ્રાણીનું મરણથી
 રક્ષણ કર્યું નથી. તેં કોઈ જગતનું દળદર ફેડ્યું નથી, તેં રોગ-
 ચોર-રાજા વિગેરેએ કરેલા મોટા સોળ ભયોનો નાશ કર્યો
 નથી, તેં કોઈ નરકગતિનો નાશ કર્યો નથી, અને ધર્મવડે તેં
 કોઈ ત્રણ લોકને સુખી કર્યો નથી, ત્યારે તારામાં ગુણ શા
 છે કે તેનો મદ કરે છે? અને વળી એવું કાંઈ પણ કાર્ય કર્યા
 વિના તું સ્તુતિની પણ ઈચ્છા શેની રાખે છે ? (અથવા શું
 તારા ગુણ અને શો તારો મદ ! તેમજ શી તારી મોટાઈ અને
 શો તારો ખુશામતનો પ્રેમ.....! ૨૧





શાસ્ત્રગુણાધિકાર

શિલાતલાભે હૃદિ તે વહન્તિ,
વિશન્તિ સિદ્ધાન્તરસા ન ચાન્તઃ ।

યદત્ર નો જીવદયાદ્રતા તે,
ન ભાવનાઙ્કૂરતતિશ્ચ લભ્યા ॥ ૧ ॥ ઉપજાતિ

“સિદ્ધાન્ત-જળ શીલાના સપાટી જેવા તારા હૃદય પર થઈને ચાલ્યું જાય છે. પણ તેની અંદર પ્રવેશ કરતું નથી; કારણ કે તેમાં (તારા હૃદયમાં) જીવદયારૂપ ભીનાશ નથી અને ભાવના રૂપ અંકુરાઓની શ્રેણી પણ નથી.” ૧

યસ્યાગમામ્ભોદરસૈર્ન ધૌતઃ
પ્રમાદપઙ્કઃ સ કથં શિવેચ્છુઃ ? ।

રસાયનૈર્યસ્ય ગદાઃ ક્ષતા નો,
સુદુર્લભં જીવિતમસ્ય નૂનમ્ ॥ ૨ ॥ ઉપજાતિ

“જે પ્રાણીનો પ્રમાદરૂપ કાદવ સિદ્ધાન્તરૂપ વરસાદના જળ-પ્રવાહથી પણ ધોવાતો નથી. તે કેવી રીતે મુમુક્ષુ (મોક્ષ મેળવવાની ઈચ્છાવાળો) હોઈ શકે? ખરેખર રસાયણથી પણ

જો કોઈ પ્રાણીના વ્યાધિઓ નાશ પામે નહિ તો પછી તેનું
જીવન રહેવાનું જ નહિ એમ જાણવું. ૨

અધીતિનો ડર્ચાદિકૃતે જિનાગમેઃ,

પ્રમાદિનો દુર્ગતિપાપતે મુંધા ।

જ્યોતિર્વિમૂઢસ્ય હિ દીપપાતિનો,

ગુણાય કસ્મૈ શલભસ્ય ચક્ષુષી ? ॥ ૩ ॥ વંશસ્થ

“દુર્ગતિમાં પડનાર પ્રમાદી પ્રાણી પોતાની પૂજા માટે
જૈનશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે છે તે નિષ્ફળ છે. દીવાની
જ્યોતિમાં ફસાયેલા-દીવામાં પડનાર પતંગીયાઓની આંખો
તેને શો લાભ કરનારી છે. ?” ૩

મોદન્તે બહુતર્ક તર્કણચણાઃ કેચિજ્જયાદ્વાદિનાં,

કાવ્યૈઃકેચન કલ્પિતાર્થઘટનૈસ્તુષ્ટાઃ કવિચ્છ્યાતિતઃ ।

જ્યોતિર્નાટકનીતિલક્ષણધનુર્વેદાદિશાસ્ત્રૈઃ પરે,

બ્રુમઃ પ્રેત્યાહિતે તુ કર્મણિ જડાન્ કુક્ષિમ્ભરીનેવ તાન્

॥ ૪ ॥ શાર્દૂલવિક્રીડિતમ

“કેટલાક અભ્યાસીઓ બહુ પ્રકારના તર્ક-વિતર્કોના
વિચારમાં પ્રસિદ્ધ હોઈ વાદીઓને જીતીને આનંદ પામે છે,

કેટલાક કલ્પના ઉઠાવીને, કાવ્યો રચીને કવિ તરીકે ખ્યાતિ મેળવી આનંદ માને છે અને કેટલાક જ્યોતિષશાસ્ત્ર, ન્યાય-શાસ્ત્ર, નીતિશાસ્ત્ર, સામુદ્રિકશાસ્ત્ર, ધનુર્વેદ વિગેરે શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવા વડે ખુશ થાય છે. પરંતુ. આવતા ભવમાં હિતકારી કાર્યો તરફ જો તેઓ અજ્ઞ (અથવા બેદરકાર) હોય તો અમે તો તેઓને પેટભરા જ કહીએ છીએ. ૪

किं-मोदसे पण्डितनाममात्रात्,

शास्त्रेष्वधीती जनरञ्जकेषु ।

तत्किञ्चनाधीष्व कुरुष्व चाशु,

न ते भवेद्येन भवाब्धिपातः ॥ ૫ ॥ उपजाति

“લોકરંજન કરનારાં શાસ્ત્રોનો અભ્યાસી થઈને તું પંડિત નામ માત્રથી કેમ રાજી થાય છે ? તું કોઈ એવો અભ્યાસ કર અને પછી કાંઈ એવું અનુષ્ઠાન કર કે જેથી તારે સંસાર સમુદ્રમાં પડવું પડે નહીં.” ૫

धिगागमैर्माद्यसि रञ्जयन् जनान्,

नोद्यच्छसि प्रेत्यहिताय संयमे ।

દધાસિ કુક્ષિમ્ભરિમાત્રતાં મુને,

ઋ તે ઋ તત્ કૈષ ચ તે ભવાન્તરે ? ॥ ૬ ॥ ઉપજાતિ

“હે મુનિ! સિદ્ધાંત વડે તું લોકોને રંજન કરતો ખુશી થાય છે અને તારા પોતાના આમુખિક હિત માટે યત્ન કરતો નથી તેથી તને ધિક્કાર છે, તું માત્ર પેટભરાપણું જ ધારણ કરે છે પણ હે મુનિ! ભવાંતરમાં તે તારાં આગમો ક્યાં જશે? તે તારું જનરંજન ક્યાં જશે અને આ તારો સંયમ ક્યાં જશે ?.” ૬

ધન્યાઃકેઽપ્યનધીતિનોઽપિ સદનુષ્ઠાનેષુ બદ્ધાદરા,

દુઃસાધ્યેષુ પરોપદેશલવતઃ શ્રદ્ધાનશુદ્ધાશયાઃ ।

કેચિત્વાગમપાઠિનોઽપિ દધતસ્તત્પુસ્તકાન્ યેઽલસાઃ,

અત્રામુત્રહિતેષુ કર્મસુ કથં તે ભાવિનઃ પ્રેત્યહાઃ ? ॥૭ ॥

શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્

“કેટલાક પ્રાણીઓએ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો ન હોય તો પણ બીજાના જરા ઉપદેશથી મુશ્કેલીથી સાધી શકાય તેવાં શુભ અનુષ્ઠાનો તરફ આદરવાળા થઈ જાય છે. અને શ્રદ્ધા પૂર્વક શુદ્ધ આશયવાળા થઈ જાય છે. તેઓને ધન્ય છે! કેટલાક તો આગમના અભ્યાસી હોય અને તેનાં પુસ્તકો પાસે રાખતાં હોય છતાં પણ આ ભવ પરભવનાં હિતકારી

કાર્યોમાં પ્રમાદી થઈ જાય છે અને પરલોકને હણી નાખે છે
તેઓનું શું થશે ? ૭

ધન્યઃ સ મુગ્ધમતિરપ્યુદિતાર્હદાજ્ઞા-

રાગેણયઃ સૃજતિ પુણ્યમદુર્વિકલ્પઃ ।

પાઠેન કિં વ્યસનતોઽસ્ય તુ દુર્વિકલ્પૈ-

ર્યો દુસ્થિતોઽત્ર સદનુષ્ટિતિષુ પ્રમાદી ॥ ૮ ॥ વસન્તતિલકા

“માઠા સંકલ્પ નહીં કરનારો અને તીર્થંકર મહારાજે
ફરમાવેલી આજ્ઞાઓના રાગથી શુભ ક્રિયા કરનારો પ્રાણી
અભ્યાસ કરવામાં મુગ્ધ બુદ્ધિવાળો હોય તો પણ ભાગ્યશાળી
છે, જે પ્રાણી માઠા વિચાર કર્યા કરે છે અને જે શુભક્રિયામાં
પ્રમાદી હોય છે તેવા પ્રાણીને અભ્યાસથી અને તેની ટેવથી
પણ શો લાભ ? ૮

અધીતિમાત્રેણ ફલન્તિ નાગમાઃ,

સમીહિતૈર્જીવ સુખૈર્ભવાન્તરે ।

સ્વનુષ્ટિતૈઃ કિં તુ તદીરિતૈઃ खरो,

ન યત્સિતાયા વહનશ્રમાત્સુખી ॥ ૯ ॥ વંશસ્થ

“માત્ર અભ્યાસથી જ ભવાંતરમાં ઈચ્છિતસુખ આપીને આગમો ફળતાં નથી, પરંતુ તેમાં બતાવેલ શુભ અનુષ્ઠાનો કરવાથી આગમો ફલે છે. જેવી રીતે સાકરનો બોજો ઉપાડવાના શ્રમથી ગધેડો કાંઈ સુખી નથી.” ૯

दुर्गन्धतो यदणुतोऽपि पुरस्य मृत्यु-

रायूंषि सागरमितान्यनुपक्रमाणि ।

स्पर्शः खरः क्रकचतोऽतितमामितश्च,

दुःखावनन्तगुणितौ भृशशैत्यतापौ ॥ ૧૦ ॥

तीव्राः व्यथाः सुरकृता विविधाश्च यत्रा-

क्रन्दारवैः सततमभ્રભૃતોऽप्यमुष्मात् ।

किं भाविनो न नरकात्कुमते । बिभेषि,

यन्मોદસે ક્ષણસુખૈર્વિષયૈઃ કષાયી ॥ ૧૧ ॥

(વસંતતિલકા, યુગ્મમ્)

“જે નારકીની દુર્ગંધીના એક સૂક્ષ્મભાગ માત્રથી (આ મનુષ્યલોકના) નગરનું (એટલે નગરવાસીજનોનું) મૃત્યુ થાય છે. જ્યાં સાગરોપમથી મપાતું આયુષ્ય નિરૂપક્રમ હોય છે. જેનો સ્પર્શ કરવતથી પણ બહુ કર્કશ છે. જ્યાં ટાઢ-તડકાનું

દુઃખ અહીં કરતાં (મનુષ્યલોક કરતાં) અનંતગણું વધારે છે. જ્યાં દેવતાઓની કરેલી અનેક પ્રકારની વેદનાઓ થાય છે. અને તેથી રડારોળ અને આકંદ વડે આકાશ ભરાઈ જાય છે- આવા પ્રકારની નારકી તને ભવિષ્યમાં મળશે એ વિચારથી હે કુમતિ ! તું બીતો નથી કે કષાય કરીને અને થોડો વખત સુખ આપનારા વિષયો સેવીને આનંદ માને છે ?” ૧૦, ૧૧.

बन्धोऽनिशं वाहनताडनानि,

क्षुत्तृड्दुरामातपशीतवाताः ।

निजान्यजातीयभयापमृत्यु-

दुःखानि तिर्यक्ष्विति दुस्सहानि ॥ १२ ॥ उपजाति

“નિરંતર બંધન, ભારનું વહન, માર, ભૂખ, તરસ, દુષ્ટ રોગો, તડકો, ઠંડી, પવન, પોતાની અને પારકી જાતિનો ભય અને કુમરણ-તિર્યચગતિમાં આ અસહ્ય દુઃખો છે” ૧૨

मुधान्यदास्याभिभवाभ्यसूया-

भियोऽन्तगर्भस्थितिदुर्गतीनाम् ।

एवं सुरेष्वप्यसुखानि नित्यं

किं-तत्सुखैर्वा परिणामदुःखैः ? ॥ १३ ॥ उपजाति

“ઈંદ્રાદિકની નિષ્કારણ સેવા કરવી, પરભવ, મત્સર, અંત-કાળ, ગર્ભસ્થિતિ, અને દુર્ગતિનો ભય-આવી રીતે દેવગતિમાં પણ નિરંતર દુઃખો છે. વળી જેને પરિણામે દુઃખ છે તેવા સુખથી શું ?” ૧૩.

સપ્તભીત્યભિભવેષ્ટવિપ્લવા-

નિષ્ટયોગગદદુઃ સુતાદિભિઃ ।

સ્યાચ્ચિરં વિરસતા નૃજન્મનઃ,

પુણ્યતઃ સરસતાં તદાનય ॥ ૧૪ ॥ સ્વાગતા

“સાત ભય, પરાભવ (અપમાન), વ્હાલાઓનો વિયોગ, અપ્રિયનો સંયોગ, વ્યાધિઓ, માંડીવાળેલ છોકરા વગેરે વડે મનુષ્ય-જન્મ પણ લાંબા વખત સુધી વિરસ (ખારોધુધવા) થઈ જાય છે. તેટલા માટે પુણ્ય વડે મનુષ્ય જન્મનું મધુરપણું પ્રાપ્ત કર.” ૧૪

ઈતિ ચતુર્ગતિદુઃખતતીઃ કૃતિન્નતિ-

ભયાસ્ત્વમનન્તમનેહસમ્ ।

હૃદિ વિભાવ્ય જિનોક્તકૃતાન્તઃ,

કુરુ તથા ન યથા સ્યુરિમાસ્તવ ॥ ૧૫ ॥ દ્રુતવિલંબિત

“એ પ્રમાણે અનંતકાળ પર્યંત (સહન કરેલી) અતિશય ભય આપનાર, ચારગતિનાં દુઃખોની રાશિઓને કેવળી ભગવંતે કહેલા સિદ્ધાંતથી હૃદયમાં વિચારીને હે વિદ્વન્ ! એવું કર કે જેથી તને તે પીડાઓ ફરી થાય નહિં.” ૧૫

આત્મન્ ! પરસ્ત્વમસિ સાહસિકઃ શ્રુતા-

ક્ષૈર્યદ્ભાવિનં ચિરચર્તુગતિદુઃખરાશિમ્-

પશ્યન્નપીહ ન વિભેષિ તતો ન તસ્ય,

વિચ્છિન્તયે ચ યતસે વિપરીતકારી ॥ ૧૬ ॥ વસંતતિલકા

“હે આત્મન્ ! તું તો જબરો સાહસિક છે. કારણ કે-ભવિષ્યકાળમાં લાંબા વખત સુધી થનાર ચાર ગતિઓનાં દુઃખોને તું જ્ઞાનચક્ષુથી જુએ છે તો પણ તેઓથી બીતો નથી અને વળી ઉલટો વિપરીત આચરણ કરીને તે દુઃખોના નાશ સારું જરા પણ પ્રયાસ કરતો નથી.” ૧૬.





ચિત્તદમતાધિકાર

કુકર્મજાલૈઃ કુવિકલ્પસૂત્રજૈ-
નિબદ્ધ ગાઢં નરકાગ્નિભિશ્ચિરમ્ ।

વિસારવત્ પક્ષ્યતિ જીવ । હે મનઃ -

કૈવર્તકસ્ત્વામિતિ માસ્ય વિશ્વસીઃ ॥ ૧ ॥ વંશસ્થ

“હે ચેતન ! મનધીવર (મરછીમાર) કુવિકલ્પ દોરીઓની બનાવેલી કુકર્મજાળ પાથરીને તેમાં તને મજબુત રીતે ગૂંથી, લાંબા વખત સુધી માછલાની પેઠે નરકાગ્નિમાં ભૂંજશે. તેટલા માટે તેના પર વિશ્વાસ રાખીશ નહિ.” ૧

ચેતોઽર્થયે મયિ ચિરત્સખ ! પ્રસીદ,

કિં દુર્વિકલ્પનિકરૈઃ ક્ષિપ્સે ભવે મામ્ ? ।

બદ્ધોઽઙ્ગલિઃ કુરુ કૃપાં ભજ સદ્વિકલ્પાન્,

મૈત્રીં કૃતાર્થય યતો નરકાદ્વિભેમિ ॥ ૨ ॥ વસંતતિલકા

“હે મન ! મારા લાંબા વખતના મિત્ર ! હું પ્રાર્થના કરું છું કે મારા ઉપર કૃપા કર ! ખરાબ સંકલ્પો કરીને શા માટે

મને સંસારમાં નાંખે છે ! (તારી પાસે) હું હાથ જોડીને ઉભો રહું છું, મારા ઉપર કૃપા કર, સારા વિચારો કર અને આપણી લાંબા વખતની દોસ્તી સફળ કર. કારણ કે હું નરકથી ડર છું.” ૨

स्वर्गापवर्गो नरकं तथान्त-

र्मुहूर्तं मात्रेण वशावशं यत् ।

ददाति जन्तोः सततं प्रयत्ना-

द्वशं तदन्तःकरणं कुरुष्व ॥ ૩ ॥ उपजाति

“વશ અને અવશ મન ક્ષણવારમાં સ્વર્ગ મોક્ષ અથવા નરક અનુક્રમે પ્રાણીને આપે છે માટે પ્રયત્ન કરીને તે મનને જલ્દી વશ કર.” ૩

सुखाय दुःखाय च नैव देवा,

न चापि कालः सुहृदोऽरयो वा ।

भवेत्परं मानसमेव जन्तोः,

संसारचक्रभ्रमणैकहेतुः ॥ ૪ ॥ उपजाति

“દેવતાઓ આ જીવને સુખ કે દુઃખ આપતા નથી. તેમજ કાળ પણ નહિ. તેમજ મિત્ર પણ નહિ અને શત્રુ

પણ નહિ, મનુષ્યને સંસારચક્રમાં ભ્રમવાનો માત્ર એક
હેતુ મન જ છે.” ૪

વશં મનો यस્ય સમાહિતં સ્યાત્-

કિં તસ્ય કાર્યં નિયમૈર્યમૈશ્ચ ? ।

હતં મનો यस્ય ચ દુર્વિકલ્પૈઃ,

કિં તસ્ય કાર્યં નિયમૈર્યમૈશ્ચ ? ॥ ૫ ॥ ઉપજાતિ

જે પ્રાણીનું મન સમાધિવંત હોઈને પોતાને વશ હોય
છે તેને પછી યમ-નિયમથી શું ? અને જેનું મન દુર્વિકલ્પોથી
હણાયું છે તેને પણ યમ-નિયમથી શું !” ૫

દાનશ્રુતધ્યાનતપોઽર્ચનાદિ,

વૃથા-મનોનિગ્રહમન્તરેણ ।

કષાય ચિન્તાકુલિતોઽજ્ઞિતસ્ય,

પરો હિ યોગો મનસો વશત્વમ્ ॥ ૬ ॥ ઉપજાતિ

“દાન, જ્ઞાન, ધ્યાન, તપ, પૂજા વિગેરે સર્વે મનોનિગ્રહ
વગર નકામાં છે. કષાયથી થતી ચિંતા અને આકુળ-
વ્યાકુળતાથી રહિત એવા પ્રાણીને મન વશ કરવું એ મહાયોગ
છે.” ૬.

જપો ન મુક્ત્યૈ ન તપો દ્વિભેદં,
ન સંયમો નાપિ દમો ન મૌનમ્ ।
ન સાધનાદ્યં પવનાદિકસ્ય,

કિં ત્વેકમન્તઃકરણં સુદાન્તમ્ ॥૭॥ ઉપજાતિ

‘જાપ કરવાથી મોક્ષ મળતું નથી, તેમજ નથી મળતું બે પ્રકારના તપ કરવાથી, તેવી જ રીતે સંયમ, દમ, મૌન ધારણ અથવા પવનાદિકની સાધના વિગેરે પણ મોક્ષ આપી શકતાં નથી, પરંતુ સારી રીતે વશ કરેલું મન જ મોક્ષ આપે છે.’ ૭
લબ્ધ્વાઽપિ ધર્મં સકલં જિનોદિતં,
સુદુર્લભં પોતનિભં વિહાય ચ ।

મનઃ પિશાચગ્રહિલીકૃતઃ પતન્,
ભવામ્બુધૌ નયતિદૃગ્ જડો જનઃ ॥ ૮ ॥ વંશસ્થ

“સંસાર સમુદ્રમાં ભટકતાં મહા મુશ્કેલીએ પ્રાપ્ત થઈ શકે તેવું, વહાણ જેવું, તીર્થંકર ભાષિત ધર્મજહાજ પ્રાપ્ત કર્યા પછી જે પ્રાણી મનપિશાચને તાબે થઈને તે જહાજને તજી દે છે અને સંસાર-સમુદ્રમાં પડે છે તે મૂર્ખ માણસ લાંબી નજર પહોંચાડનાર નથી.” ૮

સુદુર્જયં હિ રિપુવત્યદો મનો,
રિપૂકરોત્યેવ ચ વાક્તનૂ અપિ !
ત્રિભિર્હતસ્તદ્રિપુભિઃ કરોતુ કિં,
પદીભવન્ દુર્વિપદાં પદે પદે ॥૧ ॥ વંશસ્થ

“મહામુશ્કેલીથી જીતી શકાય એવું એ મન શત્રુના જેવું
આચરણ કરે છે. કારણ કે તે વચન અને કાયાને પણ દુશ્મન
બનાવે છે. આવા ત્રણ શત્રુથી હણાયેલો તું સ્થાને સ્થાને
વિપત્તિઓનું ભાજન થઈને શું કરી શકીશ ?” ૯.

રે ચિત્તવૈરિ ! તવ કિં ન મયાઽપરાઙ્ઘં,
યદ્દુર્મતૌ ક્ષિપસિ માં કુવિકલ્પજાલૈઃ ।
જાનાસિ મામયમપાસ્ય શિવેઽસ્તિ ગન્તા,
તત્કિં ન સન્તિ તવ વાસપદં હ્રાસંઘ્યાઃ ? ॥૧૦ ॥

વસંતતિલકા

“હે ચિત્તવૈરી ! મેં તે તારો શો અપરાધ કર્યો છે કે તું
કુવિકલ્પજાળ વડે મને બાંધીને દુર્ગતિમાં ફેંકી દે છે ? શું
તારા મનમાં એમ આવે છે કે આ જીવ મને તજીને મોક્ષમાં
ચાલ્યો જવાનો છે. (અને તેથી મને પકડી રાખે છે?) પણ.
તારે શું રહેવાનાં બીજા અસંખ્ય સ્થાનો નથી ?” ૧૦

પૂતિશ્રુતિઃ શ્વેવ રતેર્વિદૂરે, કુષ્ટીવ સંપત્સુદ્દશામનર્હઃ ।
શ્વપાકવત્સદ્રતિમન્દિરેષુ, નાર્હત્પ્રવેશં કુમનો હતોડ્ગ્ની

॥૧૧॥ ઇન્દ્રવજ્રા

“જે પ્રાણીનું મન ખરાબ સ્થિતિમાં હોવાથી સંતાપ પમાડ્યા કરે છે તે પ્રાણી કૃમિથી ભરપૂર કાનવાળા કૂતરાની પેઠે મોજમજાથી દૂર રહે છે. કોઢીઆની પેઠે લક્ષ્મી સુંદરીને વરવાને અયોગ્ય થઈ જાય છે અને ચંડાળની પેઠે શુભગતિ મંદિરમાં પ્રવેશ કરવાને લાયક રહેતો નથી.” ૧૧

તપોજપાદ્યાઃ સ્વફલાય ધર્મા,

ન દુર્વિકલ્પૈહતઃ ચેતસઃ સ્યુઃ ।

તત્ત્વાદ્યપયૈઃ સુભૃતેઽપિ ગેહે,

ક્ષુધાતૃષાભ્યાં મ્રિયતે સ્વદોષાત્ ॥૧૨॥ ઉપજાતિ

“જે પ્રાણીનું ચિત્ત દુર્વિકલ્પોથી હણાયેલું છે તેને તપ-જપ વિગેરે ધર્મો પોતપોતાનું (આત્મિક) ફળ આપનારા થતા નથી, આવા પ્રકારનો પ્રાણી ખાન-પાન ભરેલાં ઘરમાં પણ પોતાના દોષોથી ભૂખ અને તરસ વડે મરણ પામે છે.” ૧૨

અકૃચ્છ્રસાધ્યં મનસો વશીકૃતાત્,

પરં ચ પુણ્યં ન તુ યસ્ય તદ્વશમ્ ।

સ વઙ્ગિતઃ પુણ્યચયૈસ્તદુદ્ભવૈઃ,

ફલૈશ્ચ હી હી હતકઃ કરોતુ કિમ્ ? ॥૧૩॥ વંશસ્થ

“વશ કરેલા મનથી મહા ઉત્તમ પ્રકારનું પુણ્ય બીલકુલ કષ્ટ વિનાનું સાધી શકાય છે. જેને મન વશ નથી તે પ્રાણી પુણ્યની રાશિથી છેતરાય છે. (એટલે પુણ્યબંધ થતો નથી અને તેથી થનારાં સારાં ફળ પણ પ્રાપ્ત થતાં નથી.) અહો ! અહો ! આવો હતભાગી જીવ બિચારો શું કરે? (શું કરી શકે?)” ૧૩ અકારણં यस્ય ચ દુર્વિકલ્પૈર્હતં

મનઃ શાસ્ત્રવિદોઽપિ નિત્યમ્ ।

ઘોરૈરઘૈર્નિશ્ચિતનારકાયુર્મૃત્યૌ-

પ્રયાતા નરકે સ નૂનમ્ ॥૧૪॥ ઉપજાતિ

“જે પ્રાણીનું મન નિરર્થક માઠા સંકલ્પોથી નિરંતર પરાભવ પામે છે તે પ્રાણી ગમે તેવો વિદ્વાન હોય તો પણ ભયંકર પાપો વડે નારકીનું નિકાચિત આયુષ્ય બાંધે છે. અને મરણ પામે છે ત્યારે જરૂર નરકમાં જનારો થાય છે.” ૧૪ યોગસ્ય હેતુર્મનસઃ સમાધિઃ, પરં નિદાનં તપસશ્ચ યોગઃ । તપશ્ચ મૂલં શિવશર્મવલ્લ્યા, મનઃ સમાધિં ભજ

તત્કથઞ્ચિત્ ॥૧૫॥ ઉપજાતિ

“મનની સમાધિ (એકાગ્રતા-રાગ, દ્વેષરહિતપણું) યોગનું કારણ છે. યોગ તપનું ઉત્કૃષ્ટ સાધન છે. અને તપ શિવસુખ વેલડીનું મૂળ છે. તેટલા માટે કોઈપણ રીતે મનની સમાધિ રાખ.” ૧૫

સ્વાધ્યાયયોગૈશ્વરણક્રિયાસુ,

વ્યાપારણૈર્દ્વાદશભાવનાભિઃ ।

સુધીસ્ત્રિયોગી સદસત્પ્રવૃત્તિ-

ફલોપયોગૈશ્વ મનો નિરુન્ધ્યાત્ ॥૧૬॥ ઉપજાતિ

“સ્વાધ્યાય (શાસ્ત્રનો અભ્યાસ), યોગવહન, ચારિત્ર ક્રિયામાં વ્યાપાર, બારભાવના અને મન-વચન-કાયાના-શુભ-અશુભ પ્રવૃત્તિનાં ફળનાં ચિંતવનથી સુજ પ્રાણી મનનો નિરોધ કરે.” ૧૬

ભાવનાપરિણામેષુ, સિંહેષ્વિવ મનોવને ।

સદા જાગ્રત્સુ દુર્ધ્યાન સુકરા ન વિશંત્યપિ ॥૧૭॥ અનુષ્ઠપ

“મનરૂપ વનમાં ભાવના અધ્યવસાયરૂપ સિંહો સદા જાગ્રત હોય ત્યારે- દુર્ધ્યાનરૂપ સુવરો તે વનમાં પ્રવેશ પણ કરી શકતા નથી.” ૧૭





વૈરાગ્યોપદેશાધિકાર

કિં જીવ ! માદ્યસિ હસસ્યયમીહસેઽર્થાન્,
કામાંશ્ચ ખેલસિ તથા કુતુકૈરશઙ્કઃ ।
ચિક્ષિપ્સુ ઘોરનરકાવટકોટરે ત્વા-
મભ્યાપતલ્લઘુ વિભાવય મૃત્યુરક્ષઃ ॥ ૧ ॥
આલમ્બનં તવ લવાદિકુઠારઘાતા-
શિછન્દન્તિ જીવિતતરું ન હિ યાવદાત્મન્ ! ।
તાવદ્યતસ્વ પરિણામહિતાય તસ્મિં-
શિછન્ને હિ કઃ વ્ક ચ કથં ભવતાસ્યતન્ન્રઃ ॥ ૨ ॥

વસંતતિલકા

“અરે જીવ ! તું શું જોઈને અહંકાર કરે છે ? કેમ હસે છે ? પૈસા અને કામભોગને શા માટે ઈચ્છે છે ? અને શા ઉપર નિઃશંક થઈને કુતૂહલથી ખેલ કરે છે ? કારણ કે નરકના ઊંડા ખાડામાં ફેંકી દેવાની ઈચ્છાથી મૃત્યુ રાક્ષસ તારી નજીક ઉતાવળો આવતો જાય છે. તેનો વિચાર કર.” ૧.

“જ્યાં સુધી લવ વિગેરે કુહાડાના પ્રહારો તારા આધાર-
રૂપ જીવનવૃક્ષોનો છેદ કરે નહીં ત્યાં સુધીમાં હે આત્મન્ !
પરિણામે હિતને માટે યત્ન કર. તેનો છેદ થયા પછી તું પરતંત્ર
થઈશ. એટલે પછી કોણ જાણે કોણ (શું) થઈશ. અને ક્યાં
થઈશ અને કેવી રીતે થઈશ.” ૨

ત્વમેવ મોઘ્યા મતિમાંસ્ત્વમાત્મન્ !,

નેષ્ટાપ્યનેષ્ટા સુખદુઃખયોસ્ત્વમ્ ।

દાતા ચ ભોક્તા ચ તયોસ્ત્વમેવ,

તચ્છેષ્ટસે કિં ન યથા હિતાસિઃ ? ॥૩॥ ઉપજાતિ

“હે આત્મન્ ! તું જ મુઘ્ધ (અજ્ઞાની) છે અને તું જ
જાણકાર છે. સુખની વાંછા કરનાર અને દુઃખનો દ્વેષ કરનાર
પણ તું જ છે. અને સુખ દુઃખને દેનાર અને ભોગવનાર
પણ તું જ છે. ત્યારે તને પોતાને હિતની પ્રાપ્તિ થાય તેવા
પ્રયાસ શા માટે કરતો નથી ?” ૩

કસ્તે નિરઙ્ગન ! ચિરં જનરઙ્ગનેન,

ધીમન્ ! ગુણોઽસ્તિ પરમાર્થદૃશેતિ પશ્ય ।

તં રજ્જયાશુ વિશદૈશ્ચરિતૈર્ભવાબ્ધૌ,

યસ્ત્વાં પતન્તમબલં પરિપાતુમીષ્ટે ॥ ૪ ॥ વસંતતિલકા

“હે નિર્લેપ ! હે બુદ્ધિમાન ! લાંબા વખત સુધી જનરંજન કરવાથી તને ક્યો ગુણ થશે તે પરમાર્થ દૃષ્ટિથી જો; અને વિશુદ્ધ આચરણ વડે તું તો તેનું (ધર્મનું) રંજન કર કે જે બળ વગરના તારા આત્માનું સંસાર સમુદ્રમાં પડતાં રક્ષણ કરવાને શક્તિમાન હોય.” ૪.

વિદ્વાનહં સકલલબ્ધિરહં નૃપોઽહં,

દાતાહમદ્ભુતગુણોઽહમહં ગરીયાન્ ।

ઇત્યાદ્યહંકૃતિવશાત્પરિ તોષમેતિ,

નો વેત્સિ કિં પરભવે લઘુતાં ભવિત્રીમ્ ? ॥૫ ॥ વસંતતિલકા

“હું વિદ્વાન છું, હું સર્વલબ્ધિવાળો છું, હું રાજા છું, હું દાનેશ્વરી છું, હું અદ્ભૂત ગુણવાળો છું, હું મોટો છું, આવા આવા અહંકારને વશ થઈને તું સંતોષ પામે છે; પણ પરભવમાં થનારી લઘુતા શું તું જાણતો નથી?” ૫.

વેત્સિ સ્વરૂપફલસાધનબાધનાનિ,

ધર્મસ્ય તં પ્રભવસિ સ્વવશશ્ચ કર્તુમ્ ।

તસ્મિન્ યતસ્વ મતિમન્નધુનેત્યમુત્ર,
કિञ્ચિત્ત્વયા હિ ન સેત્સ્યતિ નભોત્સ્યતે વા ॥૬ ॥

વસંતતિલકા

“તું ધર્મનું સ્વરૂપ, ફળ, સાધન અને બાધક જાણે છે
અને તું સ્વતંત્ર હોઈને ધર્મ કરવાને સમર્થ છે. તે માટે તું
હમણાં જ (આ ભવમાં) તે કરવા યત્ન કર; કારણ કે આવતા
ભવમાં તારાથી કોઈપણ સિદ્ધ થઈ શકશે નહિ અથવા જાણી
શકાશે નહિ.” ૬

ધર્મસ્યાવસરોઽસ્તિ પુદ્ગલપરાવર્તૈરનનૈસ્તવા-
યાતઃ સમ્પ્રતિ જીવ ! હે પ્રસહતો દુઃખાન્યનન્તાન્યયમ્ ।
સ્વલ્પાહઃ પુનરેષ દુર્લભતમશ્ચાસ્મિન્ યતસ્વાર્હતો,
ધર્મં કર્તુમિમં વિના હિ નહિ તે દુઃસ્વક્ષયઃ કર્હિચિત્

॥ ૭ ॥ શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્

“હે ચેતન! બહુ પ્રકારે અનેક દુઃખો સહન કરતાં કરતાં
અનંતા પુદ્ગલપરાવર્તન કર્યા પછી હાલમાં તને આ ધર્મ
કરવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો છે. તે પણ થોડા દિવસ ચાલશે.
અને ફરીફરી આવો અવસર મળવો મુશ્કેલ છે; માટે અર્હત્

ધર્મ કરવામાં ઉદ્યમ કર. આ વગર તારાં દુઃખોનો કદી પણ
અંત થશે નહિ.” ૭

ગુણસ્તુતીર્વાઙ્છસિ નિર્ગુણોઽપિ,
સુખપ્રતિષ્ઠાદિ વિનાપિ પુણ્યમ્ ।

અષ્ટાંગયોગ ચ વિનાપિ સિદ્ધિ -

વાતૂલતા કાપિ નવા તવાત્મન્ । ॥ ૮ ॥ ઉપજાતિ

“તારામાં ગુણ નથી તો પણ તું ગુણની પ્રશંસા થતી
સાંભળવા ઈચ્છે છે. પુણ્ય વગર સુખ અને આબરૂ ઈચ્છે
છે. તેમજ અષ્ટાંગયોગ વગર સિદ્ધિઓની વાંછા રાખે છે.
તારું વાચાલપણું તો કોઈ વિચિત્ર લાગે છે.” ૮

પદે પદે જીવ ! પરાભિભૂતીઃ,

પશ્યન્ કિમીર્ષ્યસ્યધમઃ પરેભ્યઃ ।

અપુણ્યમાત્માનમવૈષિ કિં ન,

તનોષિ કિં વા ન હિ પુણ્યમેવ ? ॥ ૯ ॥ ઉપજાતિ

“હે જીવ ! પારકાએ કરેલ પોતાનો પરાભવ જોઈને
તું અધમપણે બીજાઓ તરફ શા માટે ઈર્ષ્યા કરે છે ? તારા

પોતાના આત્માને નિષ્પુણ્યક (અપુણીઓ) કેમ સમજતો નથી? અથવા પુણ્ય કેમ કરતો નથી.” ૯

किं मर्दयन्निर्दयमङ्गिनो लघून्,

विचेष्टसे कर्मसु ही प्रमादतः ।

यदेकशोऽप्यन्यकृतार्दनः सहत्य-

नन्तशोऽप्यङ्गययमर्दनं भवे ॥ १० ॥ वंशस्थ.

“તું પ્રમાદથી નાના જીવોને પીડા આપવાના કર્મમાં નિર્દયપણે શું કામ પ્રવૃત્તિ કરે છે ? પ્રાણી બીજાને જે પીડા એકવાર નિપજાવે તે જ પીડા ભવાંતરમાં તે અનંતવાર પામે છે.” ૧૦

यथा-सर्पमुखस्थोऽपि भेको जन्तूनि भक्षयेत् ।

तथा मृत्युमुखस्थोऽपि, किमात्मन्नर्दसेऽङ्गिनः ॥ ११ ॥

અનુષ્ટુપ્

“જેમ સર્પનાં મુખમાં રહ્યા છતાં પણ દેડકો અન્ય જંતુઓનું ભક્ષણ કરે છે. તેમ હે આત્મન્ ! તું મૃત્યુના મુખમાં રહ્યા થકો પ્રાણીઓને કેમ પીડા આપે છે ?” ૧૧

आत्मानमल्पैरिह वञ्चयित्वा,

प्रकल्पितैर्वा तनुचितसौख्यैः ।

ભવાધમે કિં જન ! સાગરાણિ,

સોઢાસિ હી નારકદુઃખરાશીન્ ॥૧૨ ॥ ઉપજાતિ

“હે મનુષ્ય! થોડા અને તે પણ માની લીધેલાં શરીરનાં અને મનનાં સુખ વડે આ ભવમાં તારા આત્માને છેતરીને અધમભવોમાં સાગરોપમ સુધી નારકીનાં દુઃખો સહન કરીશ.” ૧૨

ઉરભ્રકાકિણ્યુદબિન્દુકામ્ર-

વણિક્ત્રયીશાકટભિશુકાદ્યૈઃ ।

નિદર્શનૈર્હારિતમર્ત્યજન્મા,

દુઃખી પ્રમાદૈર્બહુ શોચિતાસિ ॥ ૧૩ ॥ ઉપજાતિ

“પ્રમાદ કરીને હે જીવ ! તું મનુષ્ય ભવ હારી જાય છે. અને તેથી દુઃખી થઈને બોકડો, કાકિણી, જળબિન્દુ, કેરી, ત્રણ વાણીઆ, ગાડું હાંકનાર, ભિખારી વિગેરેનાં દૃષ્ટાંતોની પેઠે તું બહુ દુઃખ પામીશ.” ૧૩

પતઙ્ગભૃઙ્ગૈણખગાહિમીનદ્વિ-પદ્વિપારિપ્રમુખાઃ પ્રમાદૈઃ ।

શોચ્યા યથા સ્યુર્મૃતિબન્ધ- દુઃખૈશ્ચિરાય ભાવી

ત્વમપીતિ જન્તો ! ॥ ૧૪ ॥ ઉપજાતિ

“પતંગીયું, ભમરો, હરણ, પક્ષી, સર્પ, માછલું, હાથી, સિંહ વિગેરે પ્રમાદથી એક એક ઈન્દ્રિયના વિષયરૂપ પ્રમાદને વશ થઈ જવાથી જેમ મરણ, બંધન વિગેરે દુઃખોથી પીડા પામે છે તેમ હે જીવ ! તું પણ લાંબા વખત સુધી શોય પામીશ.” ૧૪.

પુરાણપિ પાપૈઃ પતિતોઽસિ દુઃખ-
રાશૌ પુનર્મૂઢ । કરોષિ તાનિ ।

મજ્જન્મહાપઙ્કિલવારિપૂરે,

શિલા નિજે મૂર્ધ્નિ ગલે ચ ધત્સે ॥ ૧૫ ॥ ઉપજાતિ

“હે મૂઢ ! પૂર્વે પણ પાપ વડે તું દુઃખના ઢગમાં પડ્યો છે અને વલી હજુ પણ તે જ કરે છે. મહા કાદવવાળા પાણીના પૂરમાં પડતાં પડતાં ખરેખર તું તો તારે ગળે અને મસ્તકે મોટો પથ્થર ધારણ કરે છે. !” ૧૫

પુનઃ પુનર્જીવ તવોપદિશ્યતે,

બિભેષિ દુઃખાત્સુખમીહસે ચ ચેત્ ।

કુરુષ્વ તત્કિચ્છન યેન વાજ્ઞિતં,

ભવેત્તવાસ્તેઽવસરોઽયમેવ યત્ ॥ ૧૬ ॥ વંશસ્થ

“હે ભાઈ ! અમે તો તને વારંવાર કહીએ છીએ કે જો તું દુઃખથી બીતો હોય અને સુખની ઈચ્છા રાખતો હોય તો તું કાંઈક એવું કર કે જેથી વાંછિત થઈ જાય, કારણ કે આ તને પ્રાપ્ત થયેલો અવસર છે. (આ તારો વખત છે.)” ૧૬.

धनाङ्गसौख्यस्वजनानसूनपि,

त्यज त्यजैकं न च धर्ममार्हतम् ।

भवन्ति धर्माद्धि भवे भवेऽर्थिता-

न्यमून्यમીભિઃ પુનરેષ દુર્લભઃ ॥ ૧૭ ॥ વંશસ્થ

“પૈસો, શરીર, સુખ, સગા સંબંધીઓ, અને છેવટે પ્રાણ પણ તજી દે પણ એક વીતરાગ અર્હત્ પરમાત્માએ બતાવેલો ધર્મ તજીશ નહિ. ધર્મથી ભવોભવમાં આ પદાર્થો, (પૈસો, સુખ, વિગેરે) મળશે, પણ એથી (પૈસો વિગેરેથી) તો (ધર્મ) મળવો દુર્લભ છે.” ૧૭.

दुखं यथा बहुविधं सहसेऽप्यकामः,

कामं तथा सहसि चेत्करूणादिभावैः ।

अल्पीयसापि तव तेन भवान्तरे स्या-

दात्यन्तिकी सकलदुःखनिवृत्तिरेव ॥૧૮॥ વસંતતિલકા

“વગર ઈચ્છાએ જેમ તું બહુ પ્રકારનાં દુઃખો સહન કરે છે. તેમજ જો તું કર્ણાદિક ભાવનાથી ઈચ્છાપૂર્વક થોડાં પણ દુઃખો સહન કરીશ તો ભવાંતરમાં હંમેશને માટે સર્વ દુઃખોની નિવૃત્તિ થશે જ.” ૧૮.

પ્રગલ્ભસે કર્મસુ પાપકેષ્વરે ।

યદાશયા શર્મ ન તદ્વિનાનિતમ્ ।

વિભાવયંસ્તચ્ચ વિનશ્ચરં દ્રુતં,

બિભેષિ કિં દુર્ગતિદુઃખતો ન હિ ? ॥ ૧૯ ॥ વંશસ્થ

“જે સુખની ઈચ્છાથી તું પાપકર્મોમાં મૂર્ખાઈથી તલાલીન થાય છે તે સુખો તો જીવિતવ્ય વગર કાંઈ કામના નથી. અને જિંદગી તો શીઘ્ર નાશવંત છે એમ જ્યારે તું સમજે છે ત્યારે અરે ભાઈ! તું દુર્ગતિનાં દુઃખથી કેમ બીતો નથી? ” ૧૯

કમાર્ણિ રે જીવ ! કરોષિ તાનિ,

યૈસ્તે ભવિત્ર્યો વિપદો હ્યનન્તાઃ ।

તાભ્યો ભિયા તદ્દધસેઽધુના કિં,

સંભાવિતાભ્યોઽપિ ભૃશાકુલત્વમ્ ? ॥ ૨૦ ॥ ઇન્દ્રવજ્રા

“હે જીવ! તું કર્મો એવાં કરે છે કે જેના વડે તને ભવિષ્યમાં અનંત આપત્તિઓ થાય, ત્યારે સંભવિત એવી

વિપત્તિઓના ભયથી અત્યારે અત્યંત આકુળ-વ્યાકુળ શા માટે થાય છે ?” ૨૦

यो पालिता वृद्धिमिताः सहैव,
स्निग्धा भृशं स्नेहपदं च ये ते ।

यमेन तानप्यदयं गृहीतान्,

ज्ञात्वाऽपि किं न त्वरसे हिताय ? ॥ ૨૧ ॥ उपजाति

“જે તારી સાથે પળાયા, પોષાયા એ મોટા પણ સાથે થયા, વળી જેઓ અત્યંત સ્નેહી હતા એ જે તારા પ્રેમપાત્ર હતા. તેઓને યમરાજે નિર્દયપણે ગ્રહણ કર્યા છે એમ જાણીને પણ તું સ્વહિત કરવા માટે કેમ ઉતાવળ કરતો નથી?” ૨૧

यै क्लिश्यसे त्वं धनबन्धवपत्य-

यशः प्रभुत्वादिभिराशयस्थैः ।

कियानिह पेत्य च तैर्गुणस्ते,

साध्यः किमायुश्च विचारयैवम् ? ॥ ૨૨ ॥ उपजाति

“કલ્પનામાં રહેલાં એવા ધન, સગાં, પુત્ર, યશ, પ્રભુત્વ વિગેરેથી (વિગેરે માટે) તું કલેશ પામે છે; પણ તું વિચાર

કર કે આ ભવમાં અને પરભવમાં તેઓથી કેટલા ગુણ સાધી
શકાય તેમ છે અને તારું આયુષ્ય કેટલું છે?” ૨૨

કિમુ મુહ્યસિ ગત્વરૈઃ પૃથક્-

કૃપણૈર્બન્ધુવપુઃ પરિગ્રહૈઃ ? ।

વિમૃશસ્વ હિતોપયોગિનો-

ઽવસરેઽસ્મિન્ પરલોકપાન્થ રે ॥ ૨૩ ॥ નીતિ

“ હે પરલોકે જનારા પંથી ! જુદા જુદા ચાલ્યા જનારા
અને તુચ્છ એવા બંધુ, શરીર અને પૈસાથી તું શું મોહ પામે
છે ? આ વખતે તારા સુખમાં વધારો કરે તેવા ઉપાયો
ખરેખરા ક્યા છે તે જ વિચાર.” ૨૩

સુખમાસ્મે સુખં શેષે ભુક્ષ્ણે પિબસિ ર્ખેલસિ ।

ન જાને ત્વગ્રતઃ પુણ્યૈર્વિના તે કિં ભવિષ્યતિ ?

॥ ૨૪ ॥ અનુષ્ટુપ

“સુખે બેસે છે, સુખે સુએ છે, સુખે ખાય છે, સુખે
પીએ છે અને સુખે ખેલે છે; પણ આગળ પુણ્ય વગર તારા
શા હાલ થશે તે હું જાણતો નથી.” ૨૪

શીતાત્તાપાન્મક્ષિકાકતૃણાદિ-
સ્પર્શાદ્યુત્થાત્કષ્ટતોડલ્પાદ્વિભેષિ ।

તાસ્તાશ્ચૈભિઃ કર્મભિઃ સ્વીકરોષિ,
શ્વભ્રાદીનાં વેદના ધિગ્ ધિયં તે ! ॥ ૨૫ ॥ શાલિની

“ટાઢ, તડકો, માખીના ડંસ અને કર્કશ તૃણાદિના
સ્પર્શથી થયેલાં બહું થોડાં અને થોડાં વખત સુધી ચાલે તેવાં
કષ્ટથી તું ડરી જાય છે અને તારાં પોતાના કૃત્યોથી પ્રાપ્ત
થનારી નરક નિગોદની મહાવેદનાઓને અંગીકાર કરે છે.
રંગ છે તારી અક્કલને !” ૨૫

ક્ષચિત્કષાયૈઃ ક્ષચન પ્રમાદૈઃ,
કદાગ્રહૈઃ ક્ષપિ ચ મત્સરાદૈઃ ।
આત્માનમાત્મન્ ! કલુષીકરોષિ,
વિભેષિ ધિહ્નો નરકાદધર્મા ॥ ૨૬ ॥ ઉપજાતિ

હે આત્મન્ ! કોઈ વખત કષાય કરીને, કોઈ વખત
પ્રમાદ કરીને, કોઈ વખત કદાગ્રહ કરીને અને કોઈ વખત
મત્સર વિગેરે કરીને આત્માને મલિન કરે છે અરે તને ધિક્કાર
છે ! તું આવો અધર્મી કે નરકથી પણ બીતો નથી?” ૨૬



ધર્મશુદ્ધ્યુપદેશાધિકાર

ભવેદ્ભવાપાયવિનાશનાય યઃ,

તમજ્ઞ ! ધર્મ કલુષીકરોષિ કિમ્ ? ।

પ્રમાદમાનોપધિમત્સરાદિભિ-

ર્ન મિશ્રિતં હ્યૌષધમામયાપહમ્ ॥ ૧ ॥ વંશસ્થવિલ

“હે મૂર્ખ! જે ધર્મ તારી સંસાર સંબંધી વિટંબણાનો નાશ કરનાર છે, તે જ ધર્મને પ્રમાદ, માન, માયા, મત્સર વિગેરે વડે શા માટે મલિન કરે છે ? (તારા મનમાં ચોક્કસ સમજજે કે) મિશ્રિત ઔષધ વ્યાધિનો નાશ કરી શકતું નથી.” ૧

શૈથિલ્યમાત્સર્યકદાગ્રહક્રુધો-

ઽનુતાપદમ્ભાવિધિગૌરવાણિ ચ ।

પ્રમાદમાનો કુગુરુઃ કુસંગતિઃ,

શ્લાઘાર્થિતા વા સુકૃતે મલા ઇમે ॥ ૨ ॥ ઉપજાતિ

“સુકૃત્યમાં આટલા પદાર્થો મેલ રૂપે છે- શિથિલતા, મત્સર, કદાગ્રહ, ક્રોધ, અનુતાપ, દંભ, અવિધિ, ગૌરવ, પ્રમાદ, માન, કુગુરુ, કુસંગ, આત્મપ્રશંસા શ્રવણની ઈચ્છા

આ સર્વ પુણ્યરાશિમાં મેલ રૂપ છે.” ૨

યથા તવેષ્ટા સ્વગુણપ્રશંસા,

તથા પરેષામિતિ મત્સરોજ્ઞી ।

તેષામિમાં સન્તનુ યલ્લભેથાસ્તાં-

નેષ્ટદાનાદ્ધિ વિનેષ્ટલાભઃ ॥ ૩ ॥ ઉપજાતિ

“જેવી રીતે તને તારા પોતાના ગુણોની પ્રશંસા વ્હાલી છે તેવી રીતે બીજાઓને પણ પોતાના ગુણની પ્રશંસા વ્હાલી હોય છે. તેથી મત્સર તજી દઈને તેઓના ગુણની પ્રશંસા સારી રીતે કરવા માંડ જેથી તને પણ તે મળે (એટલે તારા ગુણોની પ્રશંસા થાય) કારણ કે વહાલી વસ્તુ આપ્યા વગર વહાલી વસ્તુ મળતી નથી.” ૩

જનેષુ ગૃહ્ણત્સુ ગુણાન્ પ્રમોદસે,

તતો ભવિત્રી ગુણરિક્તતા તવ ।

ગૃહ્ણત્સુ દોષાન્ પરિતપ્યસે ચ ચેદ્,

ભવન્તુ દોષાસ્ત્વયિ સુસ્થિરાસ્તતઃ ॥ ૪ ॥ વંશસ્થ

“બીજા માણસો તારા ગુણની પ્રશંસા કરે ત્યારે તું હર્ષ પામીશ તો તારામાં ગુણની શૂન્યતા થશે, અને લોકો તારા દોષો ગ્રહણ કરે ત્યારે ખેદ પામીશ તો તે દોષો તારામાં

નિશ્ચયદૃઢ થશે.” ૪

પ્રમોદસે સ્વસ્ય યથાન્યનિર્મિતૈઃ,

સ્તવૈસ્તથા ચૈત્પ્રતિપન્થિનામપિ ।

વિગર્હણૈઃ સ્વસ્ય યથોપતપ્યસે,

તથા રિપૂણામપિ ચેત્તતોઽસિ વિત્ ॥ ૫ ॥ વંશસ્થ

“બીજા માણસોએ કરેલી તારી પ્રશંસા સાંભળીને જેમ તું ખુશી થાય છે તેવી જ રીતે શત્રુની પ્રશંસા સાંભળીને પણ તને પ્રમોદ થાય, અને જેવી રીતે પોતાની નિંદા સાંભળીને ખેદ પામે છે, તેવી જ રીતે શત્રુની નિંદા સાંભળીને ખેદ પામે ત્યારે તું ખરેખરો જાણકાર એમ સમજવું.” ૫

સ્તવૈર્યથા સ્વસ્ય વિગર્હણૈશ્ચ,

પ્રમોદતાપૌ ભજસે તથા ચેત્ ।

ઇમૌ પરેષામપિ તૈશ્ચતુર્ષ્વપ્યુ-

દાસતાં વાસિ તતોઽર્થવેદી ॥ ૬ ॥ ઉપેન્દ્રવજ્રા

“જેવી રીતે પોતાની પ્રશંસા અને નિંદાથી અનુક્રમે આનંદ ખેદ પામે છે તેવી જ રીતે પરની નિંદા અને પ્રશંસાથી ખેદ અને આનંદ થતો હોય અથવા તે ચારે ઉપર ઉદાસીન

વૃત્તિ રાખતો હોય તો તું ખરા અર્થનો જાણકાર છે.” ૬
 ભવેન્ન કોઽપિ સ્તુતિમાત્રતો ગુણી,
 ય્યાત્યા ન બહ્યાપિ હિતં પરત્ર ચ ।

તદિચ્છુરીર્ષ્યાદિભિરાયતિં તતો,
 મુધાભિમાનગ્રહિલો નિહંસિ કિમ્ ॥ ૭ ॥ ઉપજાતિ

“લોક વખાણ કરે તેથી કોઈ ગુણી થતો નથી, વળી
 ખ્યાતિથી પણ આવતા ભવમાં હિત થવાનું નથી, તારે જો
 આવતા ભવમાં તારું સારું કરવાની ઈચ્છા છે તો નકામો
 અભિમાનને વશ થઈને ઈર્ષ્યા વગેરે કરી આવતો ભવ શા
 માટે બગાડે છે.” ૭.

સૃજન્તિ કે કે ન બહિર્મુખા જનાઃ,
 પ્રમાદમાત્સર્યકુબોધવિપ્લુતાઃ ? ।
 દાનાદિધર્માણિ મલીમસાન્યમૂન્ય-

પેક્ષ્ય શુદ્ધં સુકૃતં ચરાણવપિ ॥૮ ॥ વંશસ્થવિલ

“પ્રમાદ મત્સર, અને મિથ્યાત્વથી ઘેરાયેલા કેટલાક
 સામાન્ય માણસો દાન વિગેરે ધર્મ કરે છે. પણ આ ધર્મો
 મલિન છે. તો તેઓની ઉપેક્ષા કરી શુદ્ધ સુકૃત્ય જરા એક-

એક અણુ જેટલું જ કર.” ૮

आच्छादितानि सुकृतानि यथा दधन्ते,
सौभाग्यमत्र न तथा प्रकटीकृतानि ।

બ્રીડાનતાનનસરોજસરોજનેત્રા-

वक्षः स्थलानि कलितानि यथा दुकूलैः ॥९॥ वसंततिलका

“આ દુનિયામાં ગૂઢ પુણ્યકર્મ-સુકૃત્યો જેવી રીતે સૌભાગ્ય આપે છે તેવી રીતે પ્રકટ કરેલાં સુકૃત્યો આપતાં નથી જેમકે લજ્જાથી નમાવ્યું છે મુખકમળ જેણે એવી કમળનયના સ્ત્રીનાં સ્તનમંડળ વસ્ત્રથી આચ્છાદિત હોય ત્યારે જેટલી શોભા આપે છે તેટલી શોભા ઉઘાડા હોય ત્યારે આપતા નથી.” ૯

स्तुतैः श्रुतैर्वाप्सरैर्निरीक्षिते-

गुणस्तवात्मन् ! सुकृतैर्न कश्चन ।

फलन्ति नैव प्रकटीकृतैर्भुवो,

द्रुमा हि मूलैर्निपतन्त्यपि त्वधः ॥१०॥ वंशस्थविल

“તારા ગુણો અથવા તારા સુકૃત્યોની બીજા સ્તુતિ કરે અથવા સાંભળે અથવા તારાં સારાં કામો બીજા જુએ, તેથી

હે ચેતન ! તને કાંઈપણ લાભ નથી. જેમકે ઝાડના મૂળ ઉઘાડાં કરી નાંખ્યા હોય તો ઝાડ ફળતા નથી, પણ ઉલટાં ઉખડી જઈને ભોંય પર પડે છે. તેમજ સારાં કામો પણ ઉઘાડા પડવાથી ભોંય પડે છે.” ૧૦

તપઃ ક્રિયાવશ્યકદાનપૂજનૈઃ,

શિવં ન ગન્તા ગુણમત્સરી જનઃ ।

અપથ્યભોજી ન નિરામયો-

ભવેદ્રસાયનૈરપ્યતુલૈર્યદાતુરઃ ॥૧૧॥ વંશસ્થવિલ

“ગુણ ઉપર મત્સર કરનાર પ્રાણી તપશ્ચર્યા, આવશ્યક ક્રિયા, દાન અને પૂજાથી મોક્ષે જતો નથી, જેમકે માંદો માણસ જો અપથ્ય ભોજન કરતો હોય તો પછી તે ગમે તેટલું રસાયણ ખાય તો પણ તે સાજો ન થાય.” ૧૧

મન્ત્રપ્રભારત્તરસાયનાદિ- નિદર્શનાદલ્પમપીહ શુદ્ધમ્ ।

દાનાર્ચનાવશ્યકપૌષધાદિ, મહાફલં પુણ્યમિતો

ઽન્યથાઽન્યત્ ॥૧૨॥ ઉપજાતિ

“મંત્ર, પ્રભા, રત્ન, રસાયણ વિગેરેનાં દૃષ્ટાંતથી (જણાય છે કે) દાન, પૂજા, આવશ્યક, પૌષધ વિગેરે (ધર્મક્રિયા) બહુ

થોડાં હોય તો પણ જો શુદ્ધ હોય તો તે મહાફળ આપે છે, અને બહુ હોય છતાં અશુદ્ધ હોય તો તે મોક્ષરૂપ ફળ આપતાં નથી.” ૧૨

દીપો યથાલ્પોઽપિ તમાંસિ હન્તિ,

લવોઽપિ રોગાન્ હરતે સુધાયાઃ ।

તૃણ્યાં દહત્યાશુ કણોઽપિ ચાગ્ને-

ર્ધર્મસ્ય લેશોઽપ્યમલસ્તથાંહઃ ॥૧૩॥ ઉપજાતિ

“એક નાનો દીવો પણ અંધકારને હણી નાંખે છે, અમૃતનું એક ટીપું પણ અનેક રોગોનો નાંશ કરે છે અને અગ્નિની એક ચિનગારી ખળના મોટા ઢગલાને બાળી મૂકે છે તેવી જ રીતે જો ધર્મનો અંશ પણ નિર્મળ હોય તો તે પાપને હણી નાખે છે.” ૧૩.

ભાવોપયોગશૂન્યાઃ, કુર્વન્નાવશ્યકી ક્રિયાઃ સર્વાઃ ।
દેહક્લેશં લભસે, ફલમાપ્સ્યસિ નૈવ પુનરાસામ્ ॥૧૪॥

આર્યા

“ભાવ અને ઉપયોગ વગર સર્વ આવશ્યક ક્રિયા કરતાં તને માત્ર કાયકલેશ (શરીરની મજૂરી) થશે, પણ તું તેઓનું ફળ મેળવી શકીશ નહીં જ.” ૧૪.

તત્ત્વેષુ સર્વેષુ ગુરુઃ પ્રધાનં,
 હિતાર્થધર્મા હિ તદુક્તિસાધ્યાઃ ।
 શ્રયંસ્તમેવેત્યપરીક્ષ્ય મૂઢ ।

ધર્મપ્રયાસાન્ કુરુષે વૃથૈવ ॥ ૧ ॥ ઉપજાતિ

“સર્વતત્ત્વોમાં ગુરુ મુખ્ય છે, આત્મહિત માટે જે જે ધર્મો કરવાના છે. તે તે તેઓના કહેવાથી સાધી શકાય છે. હે મૂર્ખ ! તેઓની પરીક્ષા કર્યા વગર જો તું તેઓનો આશ્રય કરીશ તો તારા ધર્મ સંબંધી કરાતા પ્રયાસો (ધર્મના કામમાં કરવામાં આવતી મહેનત) નકામા થશે.” ૧

ભવી ન ધર્મૈરવિધિપ્રયુક્તૈર્ગમી-

શિવં યેષુ ગુરુર્ન શુદ્ધઃ ।

રોગી હિ કલ્યો ન રસાયનૈ-

સ્તૈર્યેષાં પ્રયોક્તા ભિષગેવ મૂઢઃ ॥ ૨ ॥ ઉપજાતિ

“જ્યાં ધર્મના બતાવનાર ગુરુ શુદ્ધ નથી ત્યાં અવિધિએ ધર્મો કરવાથી પ્રાણી મોક્ષે જઈ શકતો નથી. જે રસાયણ

ખવરાવનાર વૈદ્ય મૂર્ખ હોય તે ખાવાથી વ્યાધિગ્રસ્ત પ્રાણી
નિરોગી થઈ શક્તો નથી.” ૨

સમાશ્રિતસ્તારકબુદ્ધિતો યો,
યસ્યાસ્ત્યહો મજ્જયિતા સ એવ ।

ઓઘં તરીતા વિષમં કથં સ,

તથૈવ જન્તુઃ કુગુરોર્ભવાબ્ધિમ્ ॥ ૩ ॥ ઉપજાતિ

“આ પુરુષ તરવાને સમર્થ છે. એવી બુદ્ધિથી જેનો
આશ્રય કરનારનો જ્યારે આશ્રય આપનાર જ ડૂબાવનાર
થાય ત્યારે પછી આ આકરો (અથવા ચપળ) પ્રવાહ તે પ્રાણી
કેવી રીતે તારી શકશે? તેવી જ રીતે કુગુરુ આ પ્રાણીને સંસાર
સમુદ્રથી કેવી રીતે તારશે?” ૩.

ગજાશ્વપોતોક્ષરથાન્ યથેષ્ટપદા-

મયે ભદ્ર ! નિજાન્ પરાન્ વા ।

ભજન્તિ વિજ્ઞાઃ સુગુણાન્ ભજૈવં,

શિવાય શુદ્ધાન્ ગુરુદેવ ધર્માન્ ॥ ૪ ॥ ઉપેન્દ્રવજ્રા

“હે ભદ્ર! જેવી રીતે ડાહ્યા પ્રાણિઓ ઈચ્છિત જગ્યાએ
પહોંચવા સારું પોતાનાં અથવા પારકાં હાથી, ઘોડા, વહાણ,

બળદ, અને રથો સરસ જોઈને રાખી લે છે તેવી જ રીતે
મોક્ષ મેળવવા શુદ્ધ દેવ-ગુરુ-ધર્મને ભજ.” ૪

फलाद् वृथाः स्युः कुगुरुपदेशतः,

कृता हि धर्मार्थमपीह सूद्यमाः ।

तद् दृष्टिरागं परिमुच्य भद्र हे !

गुरुं विशुद्धं भज चेद्धितार्थ्यसि ॥ ५ ॥ वंशस्थ

“સંસાર યાત્રામાં કુગુરુના ઉપદેશથી ધર્મને માટે કરેલા
મોટા પ્રયાસ પણ ફળની બાબતમાં જોઈએ તો વૃથા નીવડે
છે. તેટલા માટે હે ભાઈ ! જો તું હિતની ઈચ્છા રાખતો હોય
તો દૃષ્ટિરાગ પડતો મૂકીને અત્યંતશુદ્ધ ગુરુને ભજ.” ૫

न्यस्ता मुक्तिपथस्य वाहकतया श्रीवीर! ये प्राकृत्वया,
लुण्टाकास्त्वदृतेऽभवन् बहुतरास्त्वच्छासने ते कलौ ।
बिभ्राणा यतिनाम तत्तनुधियां मुष्णन्ति पुण्यश्रियः,
पुत्कुर्मःकिमराजके ह्यपि तलारक्षा न किं दस्यवः ?

॥ ६ ॥ शार्दूलविक्रीडितम्

“હે વીરપરમાત્મા ! મોક્ષમાર્ગના વહન કરનારા તરીકે
(સાર્થવાહ તરીકે) જેને તોં પૂર્વે મૂક્યા હતા, (સ્થાપિત કર્યા

હતા) તેઓ કળિકાળમાં, તારી ગેરહાજરીમાં, તારા શાસનનાં મોટા લુંટારા થઈ પડ્યા છે. તેઓ યતિનું નામ ધારણ કરીને અલ્પબુદ્ધિવાળા પ્રાણીઓની પુણ્યલક્ષ્મી ચોરી લે છે. અમારે તે હવે શું પોકાર કરવો ? ધણી વગરનું રાજ્ય હોય ત્યાં કોટવાળ પણ શું ચોર નથી થતા ?” ૬.

માદ્યસ્યશુદ્ધૈર્ગુરુદેવધર્મે-

ર્થિગ્ દષ્ટિરાગેણ ગુણાનપેક્ષઃ ।

અમુત્ર શોચિષ્યસિ તત્ફલે તુ,

કુપથ્યભોજીવ મહામયાર્તઃ ॥ ૭ ॥ ઉપજાતિ

“દષ્ટિરાગથી ગુણની અપેક્ષા વગર તું અશુદ્ધ દેવ-ગુરુ-ધર્મ પ્રત્યે હર્ષ બતાવે છે તે માટે તને ધિક્કાર છે ! જેવી રીતે કુપથ્ય ભોજન કરનાર મહાપીડા પામીને હેરાન થાય છે. તેવી જ રીતે આવતા ભવમાં તું (કુદેવ-ગુરુ-ધર્મસેવન) તેનું ફળ પામીને શોચ કરીશ.” ૭.

નામ્નં સુસિક્તોઽપિ દદાતિ નિમ્બકઃ,

પુષ્ટા રસૈર્વન્ધ્યગવી પયો ન ચ ।

દુઃસ્થો નૃપો નૈવ સુસેવિતઃ શ્રિયં,

ધર્મ શિવં વા કુગુરુર્ન સંશ્રિતઃ ॥ ૮ ॥ ઇન્દ્રવંશા

“સારી રીતે સીંચેલો પણ લીંબડો કેરી આપતો નથી, (શેરડી, ઘી, તેલ વિગેરે) રસ ખવરાવીને પુષ્ટ કરેલી વંધ્યા ગાય દૂધ દેતી નથી; (રાજ્યભ્રષ્ટતાં જેવાં) ખરાબ સંજોગોમાં આવેલા રાજાની સારી રીતે સેવા કરી હોય તો પણ તે લક્ષ્મી આપી ન્યાલ કરતો નથી, તેવી જ રીતે, કુગુરુને આશ્રય કરવાથી તે શુદ્ધ ધર્મ અને મોક્ષ આપી અપાવી શક્તા નથી.૮

कुलं न जातिः पितरौ गणो वा,

विद्या च बन्धुः स्वगुरुर्धनं वा ।

हिताय जन्तोर्न परं च किञ्चित् ,

किन्त्वाहताः सद्गुरुदेवधर्माः ॥ ૧ ॥ उपजाति

“કુલ, જાતિ મા-બાપ, મહાજન, વિદ્યા, સગાં, સંબંધીઓ, કુળગુરુ અથવા પૈસા કે બીજી કોઈ પણ વસ્તુ આ પ્રાણીના હિતને માટે થતી નથી. પરંતુ, આદરેલા (આરાધન કરેલા) શુદ્ધ દેવ-ગુરુ અને ધર્મ જ હિત કરનાર થાય છે. ૯

माता पिता स्वः सुगुरुश्च तत्त्वा-

त्प्रबोध्य यो योजति शुद्धधर्मे ।

न तत्समोऽरिः क्षिपते भवाब्धौ,

यो धर्मविधादિકृतेश्च जीवम् ॥ ૧૦ ॥ उपजाति

“જે ધર્મનો બોધ આપીને શુદ્ધધર્મમાં જોડે તે જ તત્ત્વથી ખરેખરાં મા-બાપ, તે જ ખરેખરાં પોતાના હિતસ્વી અને તે જ સુગુરુ સમજવા, જે આ જીવને સુકૃત્ય અથવા ધર્મના વિષયમાં અંતરાય કરીને સંસાર સમુદ્રમાં ફેંકી દે છે. તેના સરખો કોઈ દુશ્મન નથી.” ૧૦

દાક્ષિણ્યલજ્જે ગુરુદેવપૂજા,
પિત્રાદિભક્તિઃ સુકૃતાભિલાષઃ ।

પરોપકારવ્યવહારશુદ્ધી,

નૃણામિહામુત્ર ચ સંપદે સ્યુઃ ॥ ૧૧ ॥ ઉપજાતિ

“દાક્ષિણ્યતા-લજ્જાળુપણું, ગુરુ અને દેવની પૂજા, મા-બાપ વગેરે વડીલ તરફ ભક્તિ, સારાં કાર્યો કરવાની અભિલાષા, પરોપકાર અને વ્યવહારશુદ્ધિ મનુષ્યને આ ભવમાં અને પરભવમાં સંપત્તિ આપે છે.” ૧૧

જિનેષ્વભક્તિર્યમિનામવજ્ઞા,

કર્મસ્વનૌચિત્યમધર્મસદ્ગઃ ।

પિત્રાદ્યુપેક્ષા પરવચ્ચનં ચ,

સૃજન્તિ પુંસાં વિપદઃ સમન્તાત્ ॥ ૧૨ ॥ ઉપજાતિ

“જિનેશ્વર ભગવંત તરફ અભક્તિ (આશાતના) સાધુઓની અવગણના, વ્યાપારાદિમાં અનુચિત પ્રવૃત્તિ, અધર્મીનો સંગ, મા-બાપ વગેરેની સેવા કરવામાં ઉપેક્ષા (બેદરકારી) અને પરવંચના (બીજાને ઠગવું તે). આ સર્વ પ્રાણીને માટે ચોતરફથી આપદાઓ ઉત્પન્ન કરે છે.” ૧૨

भक्त्यैव नार्चसि जिनं सुगुरोश्च धर्म,
नाकर्णयस्यविरतं विरतीर्न धस्ते ।

सार्थं निरर्थमपि च प्रचिनोष्यधानि,

मूल्येन केन तदमुत्र समीहसे शम् ? ॥ १३ ॥ वसंततिलका

“હે ભાઈ! તું ભક્તિથી શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કરતો નથી, તેમજ સારા ગુરુમહારાજની સેવા કરતો નથી, નિરંતર ધર્મ સાંભળતો નથી, વળી વિરતિ(પાપથી પાછા હટવું- વ્રત-પચ્ચક્ષાણ કરવાં તે)ને તો ધારણ પણ કરતો નથી, વળી પ્રયોજને કે વિનાપ્રયોજને પાપને પુષ્ટિ આપે છે. ત્યારે તું શું કિંમતે આવતા ભવમાં સુખ મેળવવાની ઈચ્છા રાખે છે? ૧૩

चतुष्पदैः सिंह इव स्वजात्यैर्मिल-

निमांस्तारयतीह कश्चित् ।

સહૈવ તૈર્મજ્જતિ કોઽપિ દુર્ગે,

શૃગાલવચ્ચેત્યમિલન્ વરં સઃ ॥ ૧૪ ॥ ઉપેન્દ્રવજ્રા

“જેવી રીતે પોતાની જાતિના પ્રાણીઓને મળીને સિંહે તાર્યા હતા, તેવી રીતે કોઈક (સુગુરુ) પોતાના જાતિભાઈ (ભવ્ય પંચેન્દ્રિય)ને મળીને આ સંસાર સમુદ્રથી તારે છે, અને જેવી રીતે શિયાળ પોતાના જાતિભાઈઓની સાથે ડુબી મૂઓ, તેવી રીતે કોઈક (કુગુરુ) પોતાની સાથે સર્વને નરકાદિ અનંત સંસારમાં ડુબાડે છે. માટે આવા શિયાળ જેવા પુરુષ તો ન મળ્યા હોય તો જ સારું.” ૧૪.

પૂર્ણે તટાકે તૃષિતઃ સદૈવ,

ભૃતેઽપિ ગેહે ક્ષુધિતઃ સ મૂર્ખઃ ।

કલ્પદ્રુમે સત્યપિ હી દરિદ્રો,

ગુર્વાદિયોગેઽપિ હિ યઃ પ્રમાદી ॥ ૧૫ ॥ ઉપજાતિ

“ગુરુમહારાજ વિગેરેની બરાબર જોગવાઈ છતાં પણ જે પ્રાણી પ્રમાદ કરે તે તળાવ પાણીથી ભરેલું છે, છતાં પણ તરસ્યો છે. (ધન-ધાન્યથી) ઘર ભરપૂર છે. છતાં પણ તે મૂર્ખ તો ભૂખ્યો છે. અને પોતાની પાસે કલ્પવૃક્ષ છે તો પણ તે તો દરિદ્ર જ છે.” ૧૫

ન ધર્મ ચિન્તા ગુરુદેવભક્તિ-
યેષાં ન વૈરાગ્યલવોઽપિ ચિન્તે ।

તેષાં પ્રસૂક્લેશફલઃ પશૂના-

મિવોદ્ભવઃ સ્યાદુદરમ્ભરીણામ્ ॥ ૧૬ ॥ ઉપજાતિ

“જે પ્રાણીને ધર્મ સંબંધી ચિંતા, ગુરુ અને દેવ તરફ ભક્તિ અને વૈરાગ્યનો અંશ માત્ર પણ ચિત્તમાં હોય નહિ. તેવા પેટભરાઓનો જન્મ પશુની-પેઠે જણનારીને ક્લેશ આપનારો જ છે.” ૧૬

ન દેવકાર્યે ચ સદ્ધુકાર્યે,
યેષાં ધનં નશ્વરમાણુ તેષામ્ ।

તદર્જનાદૈર્વૃજિનૈર્ભવાબ્ધૌ,

પતિષ્ઠતાં કિં ત્વવલમ્બનં સ્યાત્ ॥ ૧૭ ॥ ઉપજાતિ

“ધન-પૈસો એકદમ નાશવંત છે. આવા પૈસા જેની પાસે હોય છે તેઓ જો તેને દેવકાર્યમાં અથવા સંઘકાર્યમાં વાપરતા નથી તો તેઓને સદરહુ દ્રવ્ય મેળવવા માટે કરેલાં પાપોથી સંસાર સમુદ્રમાં પડતાં-પડતાં આધાર કોનો થશે ?” ૧૭.



તે તીર્ણા ભવવારિધિં મુનિવરાસ્તેભ્યો નમસ્કુર્મહે,
 યેષાં નો વિષયેષુ ગૃધ્યતિ મનો નો વા કષાયૈઃ પ્લુતમ્ ।
 રાગદ્વેષવિમુક્ પ્રશાન્તકલુષં સામ્યાત્મશર્માદ્વયં,
 નિત્યંખેલતિચાત્મસંયમગુણાક્રીડે ભજદ્ભાવનાઃ ॥૧॥

શાર્દૂલવિક્રીડિતં

“જે મહાત્માઓનું મન ઈન્દ્રિયોના વિષયમાં આસક્ત થતું નથી, કષાયોથી વ્યાપ્ત થતું નથી, જે (મન)રાગ-દ્વેષ મુક્ત રહે છે, જેણે પાપ કાર્યોને શાંત પમાડ્યા છે, જેણે સમતા વડે અદ્વૈત સુખ પ્રાપ્ત કર્યું છે અને જે ભાવના ભાવતા ભાવતા આત્મ-સંયમ ગુણોરૂપી ઉદ્યાનમાં હંમેશા ખેલે છે- આવા પ્રકારનું જેનું મન થયેલું છે તે મહામુનિશ્વરો આ સંસારરૂપ સમુદ્ર તરી ગયા છે અને તેઓને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. ૧

સ્વાધ્યાયમાધિત્સસિ નો પ્રમાદૈઃ,
 શુદ્ધા ન ગુપ્તીઃ સમિતીશ્ચ ધત્સે ।

તપો દ્વિધા નાર્જસિ દેહમોહાદ-
લ્પેઽહિ હેતૌ દધસે કષાયાન્ ॥ ૨ ॥

પરિષહાન્નો સહસે ન ચોપસર્ગાન્-
શીલાઙ્ગધરોઽપિ ચાસિ ।

તન્મોક્ષ્યમાણોઽપિ ભવાબ્ધિપારં,

મુને! કથં યાસ્યસિ વેષમાત્રાત્ ॥ ૩ ॥ ઉપજાતિ, યુગ્મમ્

“હે મુનિ ! તું વિકથાદિ પ્રમાદ કરીને સ્વાધ્યાય કરવા ઈચ્છતો નથી, વિષયાદિ પ્રમાદથી સમિતિ અને ગુપ્તિ પાળતો નથી, શરીર પર મમત્વથી બંને પ્રકારના તપ કરતો નથી. નજીવા કારણથી કષાય કરે છે, પરિષદ તથા ઉપસર્ગ સહન કરતો નથી, (અઢાર હજાર) શીલાંગ ધારણ કરતો નથી તે છતાં તું મોક્ષ મેળવવા ઈચ્છે છે, પણ હે મુનિ ! વેશમાત્રથી સંસાર સમુદ્રનો પાર કેવી રીતે પામીશ?” ૨-૩

આજીવિકાર્થમિહ યદ્યતિવેષમેષ ।

ધત્સે ચરિત્રમમલં ન તુ કષ્ટભીરુઃ ।

તદ્વેત્સિ કિં ન ન બિભેતિ જગજ્ઞિઘૃક્ષુ-

ર્મૃત્યુઃ કુતોઽપિનરકશ્ચ ન વેષમાત્રાત્ ॥૪ ॥ વસંતતિલકા

“તું આજીવિકા માટે જ સંસારમાં યતિનો વેશ ધારણ કરે છે પણ કષ્ટથી ડરી જઈને શુદ્ધ ચારિત્ર પાળતો નથી. પણ તને ખબર નથી કે તમામ જગતને ગ્રહણ કરવાની ઈચ્છાવાળું મૃત્યુ અને નરક કાંઈ કોઈપણ પ્રાણીના વેષ ઉપરથી ડરી જતાં નથી.” ૪

વેષેણ માદ્યસિ યતેશ્વરણં વિનાત્મન્ !,
પૂજાં ચ વાઙ્મસિ જનાદ્બહુધોપધિં ચ ।

મુગ્ધપ્રતારણભવે નરકેઽસિ ગન્તા,

ન્યાયં વિભર્ષિ તદજાગલકર્તરીયમ્ ॥૫॥ વસંતતિલકા

“હે આત્મન્ ! તું વર્તન (ચારિત્ર)વગર માત્ર યતિનાં વેશથી જ મક્કમ રહે છે(અહંકાર કરે છે) અને વળી લોકોની પૂજાની અપેક્ષા રાખે છે અને અનેક પ્રકારે વસ્ત્ર પાત્રાદિ ઉપધિ મેળવવાની ઈચ્છા રાખે છે, તેથી ભોળા વિશ્વાસ રાખનારા લોકોને છેતરવાથી પ્રાપ્ત કરેલ નરકમાં તું જરૂર જવાનો છે એમ લાગે છે. ખરેખર ! તું ‘અજાગળ કર્તરીન્યાય’ ધારણ કરે છે.” ૫

જાનેઽસ્તિ સંયમતપોભિરમીભિરાત્મ-

નસ્ય પ્રતિગ્રહભરસ્ય ન નિષ્ક્રયોઽપિ ।

किं दुर्गतौ निपततः शरणं तवास्ते-

सौख्यञ्च दास्यति परत्र किमित्यवेहि ॥ ६ ॥ वसंततिलका

“મારા જાણવા પ્રમાણે હે આત્મન્ ! આવા પ્રકારના સંયમ અને તપથી તો (ગૃહસ્થ પાસેથી-લીધેલાં પાત્ર, ભોજન વિગેરે) વસ્તુઓનું ભાડું પણ પુરું થતું નથી. ત્યારે દુર્ગતિમાં પડતાં તને શું શરણ થશે? અને પરલોકમાં સુખ કોણ આપશે? તેનો વિચાર કર.” ૬

किं लोकसत्कृतिनमस्करणार्चनाद्यै,

रे मुग्ध! तुष्यसि विनापि विशुद्धयोगान् ।

कृन्तन् भवान्धुपतने तव यत्प्रमादो,

बोधिद्रुमाश्रयमिमानी करोति पर्शून् ॥ ७ ॥ वसंततिलका

“તારા ત્રિકરણ યોગ વિશુદ્ધ નથી છતાં પણ લોકો તારો આદર સત્કાર કરે, તને નમસ્કાર કરે અથવા તારી પૂજા સેવા કરે ત્યારે હે મૂઢ! તું શા માટે સંતોષ માને છે ? સંસાર સમુદ્રમાં પડતા તને આધાર ફક્ત બોધિવૃક્ષનો છે, તે ઝાડને કાપી નાખવામાં નમસ્કારાદિથી થતો સંતોષાદિ પ્રમાદ આ (લોકસત્કાર વિગેરેને)કુહાડા બનાવે છે.” ૭

ગુણાંસ્તવાશ્રિત્ય નમન્ત્યમી જના,
 દદત્યુપધ્યાલયભેક્ષ્યશિષ્યકાન્ ।
 વિના ગુણાન્ વેષમૃષેર્બિર્ભર્ષિ ચેત્,
 તતષ્ટકાનાં તવ ભાવિની ગતિઃ ॥ ૮ ॥ વંશસ્થવિલ

“આ લોક તારા ગુણોને આશ્રયીને તને નમે છે અને
 ઉપધિ, ઉપાશ્રય, આહાર અને શિષ્યો તને આપે છે. હવે
 જો ગુણ વગર ઋષિ (યતિ) નો વેશ તું ધારણ કરતો હોઈશ
 તો ઠગના જેવી તારી ગતિ થશે.” ૮

નાજીવિકા પ્રણયિનીતનયાદિચિન્તા,
 નો રાજભીશ્ચ ભગવત્સમયં ચ વેત્સિ ।
 શુદ્ધે તથાપિ ચરણે યતસે ન ભિક્ષો !,
 તત્તે પરિગ્રહભરો નરકાર્થમેવ ॥ ૯ ॥ વસંતતિલકા

“તારે આજીવિકા સ્ત્રી, પુત્ર વિગેરેની ચિંતા નથી, રાજ્ય
 તરફની બીક નથી, અને ભગવાનનાં સિદ્ધાંતો તું જાણે છે.
 અથવા સિદ્ધાંતના પુસ્તકો તારી પાસે છે. છતાં પણ હે યતિ!
 જો તું શુદ્ધ ચારિત્ર માટે યત્ન કરીશ નહિ તો પછી તારી
 પાસેની વસ્તુઓનો ભાર(પરિગ્રહ) નરક માટે જ છે.” ૯

શાસ્ત્રજ્ઞોઽપિ ધૃતવ્રતોઽપિ ગૃહિણીપુત્રાદિબન્ધોઽજિતો-
 ડ્યઙ્ગી યદ્યતતે પ્રમાદવશગો ન પ્રેત્યસૌખ્યશ્રિયે ।
 તન્મોહદ્વિષતસ્ત્રિલોકજયિનઃ કાચિત્પરા દુષ્ટતા,
 બદ્ધાયુષ્કતયા સ વા નરપશુર્નૂનં ગમી દુર્ગતૌ ॥૧૦॥

શાર્દૂલવિક્રીડિતં

“શાસ્ત્રનો જાણનારો હોય, વ્રત ગ્રહણ કરેલાં હોય તથા,
 સ્ત્રી, પુત્ર વિગેરેના બંધનથી મુક્ત હોય, છતાં પ્રમાદને વશ
 પડીને પરલૌકિક સુખરૂપ લક્ષ્મી માટે આ પ્રાણી કાંઈ યત્ન
 કરતો નથી. તેમાં ત્રણ લોકને જીતનાર મોહ નામના શત્રુની
 કોઈ અવાચ્ય દુષ્ટતા કારણરૂપ હોવી જોઈએ અથવા તો તે
 નરપશુ અગાઉ આયુષ્ય બાંધેલ હોવાને લીધે જરૂર દુર્ગતિમાં
 જનાર હોવો જોઈએ.” ૧૦.

उच्चारयस्यनुदिनं न करोमि सर्वं,
 सावद्यमित्यसकृदेतदथो करोषि ।
 नित्यं मृषोक्तिजिनवञ्चनभारितात्तत्,
 सावद्यतो नरकमेव विभावये ते ॥ ११ ॥ वसंततिलका

“તું હંમેશાં દિવસ અને રાતમાં થઈ નવ વાર
 કરેમિભંતેનો પાઠ ભણતાં બોલે છે કે હું સાવધ કામ નહીં

કરું. અને પાછો વારંવાર તે જ કર્યા કરે છે. આ સાવધકર્મો કરી તું ખોટું બોલનાર થવાથી પ્રભુને પણ છેતરનાર છે. અને તે પાપના ભારથી ભારે થએલા તારે માટે તો નરક જ છે એમ હું ધારું છું.” ૧૧

વેષોપદેશાદ્યુપધિપ્રતારિતા,

દદત્યભીષ્ટાનૃજવોઽધુના જનાઃ ।

भुङ्क्षे च शेषे च सुखं विचेष्टसे,

भवान्तरे ज्ञास्यसि तत्फलं पुनः ॥૧૨॥ उपजाति

“વેશ, ઉપદેશ અને કપટથી છેતરાયેલા ભદ્રક લોકો તને હાલ વાંછિત વસ્તુઓ આપે છે, તું સુખે ખાય છે, સુવે છે અને ફરતો ફરે છે, પણ આવતા ભવે તેનાં ફળ જાણીશ.” ૧૨

आजीविकादिविविधार्त्तिभृशानिशार्त्ताः,

कृच्छ्रेण केऽपि महतैव सृजन्ति धर्मान् ।

तेभ्योऽपि निर्दय ! जिघृक्षसि सर्वमिष्टं,

नो संयमे च यतसे भविता कथं ही ? ॥૧૩॥ वसंततिलका

“આજીવિકા ચલાવવા વિગેરે અનેક પ્રકારની પીડાઓથી રાત-દિવસ બહુ હેરાન થતા કેટલાક ગૃહસ્થો મહામુશ્કેલીથી

ધર્મકાર્યો કરતા હોય છે, તેઓ પાસેથી પણ હે દયાહીન યતિ!
તું તારી સર્વ ઈષ્ટ વસ્તુઓ મેળવવા ઈચ્છા રાખે છે અને
સંયમમાં યત્ન કરતો નથી, ત્યારે તારું શું થશે ?” ૧૩

આરાધિતો વા ગુણવાન્ સ્વયં તરન્,
ભવાલ્ધિમસ્માનપિ તારયિષ્યતિ ।

શ્રયન્તિ યે ત્વામિતિ ભૂરિભક્તિભિઃ,

ફલે તવૈષાં ચ કિમસ્તિ નિર્ગુણ ? ॥૧૪॥ ઉપજાતિ

“આ ગુણવાન પુરુષની આરાધના કરી હોય તો તે
ભવસમુદ્ર તરે ત્યારે આપણને પણ તારશે એવા પ્રકારની
બહુ ભક્તિથી ઘણા માણસો તારો આશ્રય કરે છે. તેથી હે
નિર્ગુણ ! તને અને તેઓને શું લાભ છે ?” ૧૪.

સ્વયં પ્રમાદૈર્નિપતન્ ભવામ્બુધૌ,
કથં સ્વભક્તાનપિ તારયિષ્યસિ ? ।

પ્રતારયન્ સ્વાર્થમૃજૂન્ શિવાર્થિનઃ,

સ્વતોડન્યતશ્ચૈવ વિલુપ્યસેંડસા ॥૧૫॥ વંશસ્થવિલ

“તું પોતે પ્રમાદ વડે સંસાર સમુદ્રમાં પડતો જાય છે
ત્યાં પોતાના ભક્તોને તું કેવી રીતે તારવાનો ! બિચારા

મોક્ષાર્થી સરળ જીવોને પોતાના સ્વાર્થ માટે છેતરીને પોતાથી
અને અન્યદ્વારા પાપવડે તું ખરડાય છે.” ૧૫

गृह्णासि शय्याहृति पुस्तकोपधीन्,
सदा परेभ्यस्तपसस्त्वियं स्थितिः ।

तत्ते प्रमादाद्भरितात्प्रतिग्रहै-

र्त्रेणार्णमग्रस्य परत्र का गतिः ? ॥ ૧૬ ॥ उपजाति

“તું બીજાઓ પાસેથી વસતિ, આહાર, પુસ્તક અને
ઉપધિ ગ્રહણ કરે છે એ સ્થિતિ તો તપસ્વી લોકોની (શુદ્ધ
ચારિત્રવાળાઓની) છે. તું તે વસ્તુઓનો સ્વીકાર કરીને પાછો
પ્રમાદવશ પડી જાય છે, ત્યારે મોટા દેવામાં ડૂબેલા તારી
પરભવે શી ગતિ થશે ?” ૧૬

न कापि सिद्धिर्न च तेऽतिशायि,

मुने ! क्रियायोगतपः श्रुतादि ।

तथाऽप्यहङ्कारकदर्थितस्त्वं,

ख्यातीच्छया ताम्यसि धिङ्मुधा किम् ? ॥૧૭॥ उपजाति

“હે મુનિ ! તારામાં કોઈ ખાસ પ્રકારની સિદ્ધિ નથી,
ઉંચા પ્રકારની ક્રિયા નથી, નથી યોગ, તપસ્યા કે જ્ઞાન છતાં

પણ અહંકારથી કદર્થના પામેલો પ્રસિદ્ધિ પામવાની ઈચ્છાથી
હે અધમ ! તું નકામો પરિતાપ શા માટે કરે છે.?” ૧૭
હીનોઽપ્યરે ભાગ્યગુણૈર્મુધાત્મન્ !

વાઙ્મંસ્તવાર્ચાદ્યનવાપ્નુવંશ્ચ ।

ઈર્ષ્યન્ પરેભ્યો લભસેઽતિતાપ-

મિહાપિ યાતા કુગતિં પરત્ર ॥ ૧૮ ॥ ઉપજાતિ

“હે આત્મન્ ! તું નિષ્પુણ્યક છે છતાં પણ પૂજા વિગેરેની
ઈચ્છા રાખે છે અને તે મળતાં નથી ત્યારે બીજા ઉપર દ્વેષ
કરે છે. તેથી આ ભવમાં બળતરા વહોરી લે છે અને પરભવે
કુગતિમાં જવાનો છે.” ૧૮

ગુણૈર્વિહીનોઽપિ જનાનતિસ્તુતિ-

પ્રતિગ્રહાન્યન્મુદિતઃ પ્રતીચ્છસિ ।

લુલાયગોઽશ્વોઽઘ્રાદિજન્મભિ-

ર્વિના તતસ્તે ભવિતા ન નિષ્ક્રયઃ ॥ ૧૯ ॥ વંશસ્થ

“તું ગુણ વિનાનો છે છતાં પણ લોકો તરફથી વંદન,
સ્તુતિ, આહાર પાણીનું ગ્રહણ વિગેરે ખુશ થઈને મેળવવા
ઈચ્છા રાખે છે. પણ યાદ રાખજે કે પાડા, ગાય, ઘોડા, ઊંટ,

કે ગધેડાના જન્મ લીધા વગર તું તે દેવામાંથી છૂટી શકીશ
નહીં.” ૧૯

ગુણેષુ નોદ્યચ્છસિ ચેન્મુને ! તતઃ,
પ્રગીયસે ચૈરપિ વન્દ્યસેઽર્ચ્યસે ।

જુગુપ્સિતાં પ્રેત્ય ગતિં ગતોઽપિ-

તૈર્હસિષ્યસે ચાભિભવિષ્યસેઽપિ વા ॥ ૨૦ ॥ વંશસ્થવિલ

“હે મુનિ ! જો તું ગુણ મેળવવા યત્ન કરતો નથી તો
પછી જેઓ તારી ગુણ સ્તુતિ કરે છે, તને વાંદે છે અને પૂજે
છે તેઓ જ જ્યારે તું કુગતિમાં જઈશ ત્યારે તને ખરેખર
હસશે અથવા તારો પરાભવ કરશે. ૨૦.”

દાનમાનનુતિવન્દનાપરૈર્મોદસે-

નિકૃતિરઙ્ગિતૈર્જનૈઃ ।

ન ત્વવૈષિ સુકૃતસ્ય ચૈલ્લવઃ,

કોઽપિ સોઽપિ તવ લુટ્યતે હિ તૈઃ ॥ ૨૧ ॥ રથોદ્ધતા

“તારી કપટજાળથી રંજન પામેલા લોકો તને દાન
આપે, માન આપે, નમસ્કાર કરે કે વંદન કરે ત્યારે તું રાજી
થાય છે, પણ તું જાણતો નથી કે તારી પાસે એક લેશ સુકૃત્ય
હશે તે પણ તેઓ લૂંટી જાય છે.” ૨૧.

ભવેદ્ગુણી મુઘ્ધકૃતૈર્ન હિ સ્તવૈર્ન-

ચ્ચાતિદાનાર્ચનવન્દનાદિભિઃ ।

વિના ગુણાન્નો ભવદુઃખસંક્ષય-

સ્તતો ગુણાનર્જય કિં સ્તવાદિભિઃ ? ॥ ૨૨ ॥ ઉપજાતિ

ભોળા જીવોએ કરેલી સ્તુતિથી કોઈ માણસ ગુણવાન થતો નથી, તેમજ પ્રખ્યાતિ પામવાથી અથવા દાન, અર્ચન અને પૂજન મેળવવાથી પણ કોઈ ગુણવાન થતો નથી, ગુણ વગર સંસારના દુઃખોનો ક્ષય થતો નથી તેટલા માટે હે ભાઈ! ગુણ ઉપાર્જન કર. આ સ્તુતિ વિગેરેથી શું લાભ? ૨૨

અધ્યેષિ શાસ્ત્રં સદસદ્વિચિત્રા-

લાપાદિભિસ્તામ્યસિ વા સમાયૈઃ ।

યેષાં જનનાનામિહ રઙ્ગનાય,

ભવાન્તરે તે ક્વ મુને ! ક્વ ચ ત્વમ્ ॥ ૨૩ ॥ ઉપજાતિ

“જે મનુષ્યોનું મનરંજન કરવા માટે તું સારાં અને ખરાબ અનેક પ્રકારનાં શાસ્ત્રો ભણે છે. અને માયા પૂર્વક વિચિત્ર પ્રકારનાં ભાષણોથી (કંઠશોષાદિ) ખેદ સહન કરે છે તેઓ ભવાંતરમાં ક્યાં જશે? અને તું ક્યાં જઈશ?” ૨૩

परिग्रहं चेद्व्यजहा गृहादेस्तक्तिं-

नु धर्मोपकृतिच्छलात्तम् ।

કરોષિ શય્યોપધિપુસ્તકાદે-

ર્गरोऽपि नामान्तरतोऽपि हन्ता ॥ २४ ॥ उपेन्द्रवज्रा

“ધર વિગેરે પરિગ્રહને તેં તજી દીધા છે તો પછી ધર્મના ઉપકરણને બહાને શય્યા, ઉપધિ, પુસ્તક વિગેરેનો પરિગ્રહ શા માટે કરે છે? ઝેરને નામાંતર કર્યાથી પણ તે મારે છે.” ૨૪ પરિગ્રહાત્સ્વીકૃતધર્મસાધના-

भिधानमात्रात्किमु मूढ ! तुष्यसि ? ।

ન વેત્સિ હેમ્નાપ્યતિભારિતા તરી,

निमज्जयत्यङ्गिनमम्बुधौ द्रुतम् ॥ २५ ॥ वंशस्थ

“હે મૂઢ! ધર્મના સાધનને ઉપકરણાદિનું નામ માત્ર આપીને સ્વીકારેલા પરિગ્રહથી તું કેમ હર્ષ પામે છે? શું તું જાણતો નથી કે વહાણમાં જો સોનાનો પણ અતિભાર ભર્યો હોય તો તે પણ બેસનાર પ્રાણીને તુરત જ સમુદ્રમાં બૂડાડે છે.” ૨૫

येऽहः कषायकलिकर्मनिबन्धभाजनं,

स्युः पुस्तकादिभिरपीहितधर्मसाधनैः ।

તેષાં રસાયનવૈરરપિ સર્પદામયૈ-

રાત્તાત્મનાં ગદહતે: સુખકૃત્તુ કિં ભવેત્ ? ॥૨૬ ॥ મૃદંગ

“જેના વડે ધર્મ સાધનની વાંછા રાખી હોય એવાં પુસ્તકાદિ વડે પણ જે પ્રાણીઓ પાપ, કષાય, કંકાસ અને કર્મબંધ કરે ત્યારે તેઓને સુખનું સાધન શું થાય? જે પ્રાણીના વ્યાધિઓ ઉત્તમ પ્રકારનાં રસાયણોથી પણ ઉલટા વધારે પ્રસરતા જાય તેને વ્યાધિની શાંતિ માટે સાધન શું થઈ શકે?” ૨૬.

રાક્ષાર્થં खलु संयमस्य गदिता येऽर्था यतिनां जिनै-
र्वासः पुस्तकपात्रकप्रभृतयो धर्मोपकृत्यात्मकाः ।

मूर्च्छन्मोहवशात्त एव कुधियां संसारपाताय धिक् !,
स्वं स्वस्यैव वधाय शस्त्रमधियां यदुष्प्रयुक्तं भवेत्

॥ ૨૭ ॥ શાર્દૂલવિક્રીડિતં.

“વસ્ત્ર, પુસ્તક અને પાત્રાં વગેરે ધર્મોપકરણના પદાર્થો શ્રી તીર્થંકર ભગવાને સંયમની રક્ષા માટે યતિઓને બતાવ્યા છે તે છતાં મંદબુદ્ધિવાળા મૂઠ જીવો વધારે મોહમાં પડીને તેને સંસારમાં પાડવાના સાધનભૂત બનાવે છે. તેઓને ખરેખર ધિક્કાર છે ! મૂર્ખ માણસ વડે અકુશળતાથી

વપરાયેલું શસ્ત્ર (હથિયાર) તેના પોતાના જ નાશનું નિમિત્ત થાય છે.” ૨૭

સંયમોપકરણચ્છલાત્પરા-

આરયન્ યદસિ પુસ્તકાદિભિઃ ।

ગોખરોષ્ટ્રમહિષાદિરૂપભૃત્ત-

ચ્ચિરં ત્વમપિ ભારયિષ્યસે ॥ ૨૮ ॥ રથોદ્ધતા

“સંયમ ઉપકરણના બહાનાથી પુસ્તક વિગેરે વસ્તુઓનો બીજા ઉપર તું ભાર મૂકે છે, પણ તે ગાય, ગધેડાં, ઊંટ, પાડા વિગેરેનાં રૂપ તારી પાસે લેવરાવીને ઘણા કાલ પર્યંત તને ભાર વહન કરાવશે.” ૨૮

વસ્ત્રપાત્રતનુપુસ્તકાદિનઃ,

શોભયા ન ખલુ સંયમસ્ય સા ।

આદિમા ચ દદતે ભવં પરા,

મુક્તિમાશ્રય તદિચ્છયૈકિકામ્ ॥ ૨૯ ॥ રથોદ્ધતા

“વસ્ત્ર, પાત્ર શરીર કે પુસ્તક વિગેરેની શોભા કરવાથી કાંઈ સંયમની શોભા થતી નથી. પ્રથમ પ્રકારની શોભા (ભવ)વૃદ્ધિ આપે છે અને બીજા પ્રકારની શોભા મોક્ષ આપે

છે. માટે આ બંનેમાંથી તારી મરજી આવે તે એક શોભાનો
આશ્રય કર અથવા તે માટે વસ્ત્ર, પુસ્તક વિગેરે શોભાનો
ત્યાગ કરીને હે યતિ ! મોક્ષ મેળવવાની ઈચ્છાવાળો પણ તું
સંયમની શોભામાં કેમ યત્ન કરતો નથી?” ૨૯

શીતાતપાદ્યાન્ન મનાગપીહ,
પરીષદ્દાંશ્ચેત્ક્ષમસે વિસોદુમ્ ।

કથં તતો નારકગર્ભવાસ-

દુઃખાનિ સોઢાસિ ભવાન્તરે ત્વમ્ ? ॥ ૩૦ ॥ ઉપજાતિ

“આ ભવમાં જરાય ઠંડી, તાપ વિગેરે પરિષદો સહન
કરવાને શક્તિમાન થતો નથી. તો પછી ભવાંતરમાં નારકીનાં
તેમજ ગર્ભાવાસનાં દુઃખો કેવી રીતે સહન કરીશ?” ૩૦

મુને ! ન કિં નશ્વરમસ્વદેહ-

મૃત્પિણ્ડમેનં સુતપોવ્રતાદ્યૈઃ ।

નિપીડ્ય ભીતિર્ભવદુઃખરાશે-

ર્હિત્વાત્મસાચ્છૈવસુખં કરોષિ ? ॥ ૩૧ ॥ ઉપજાતિ

“હે મુનિ ! આ શરીરરૂપી માટીનો પિંડ નાશવંત છે
અને પોતાનો નથી, તેને ઉત્તમ પ્રકારના તપ અને વ્રતો કરીને

પીડા આપી અનંતભવમાં પ્રાપ્ત થનારાં દુઃખો દૂર કરી
નાંખીને મોક્ષસુખને આત્મસન્મુખ કેમ કરતો નથી ?” ૩૧

યદત્ર કષ્ટં ચરણસ્ય પાલને,
પરત્ર તિર્યઙ્નરકેષુ યત્પુનઃ ।

તયોર્મિથઃ સપ્રતિપક્ષતા સ્થિતા,

વિશેષદૃષ્ટ્યાઽન્યતરં જહીહિ તત્ ॥ ૩૨ ॥ વંશસ્થવિલ

“ચારિત્ર પાળવામાં આ ભવમાં જે કષ્ટ પડે છે અને
પરભવમાં નારકી અને તિર્યંચગતિમાં જે કષ્ટ પડે છે તે બંનેને
અરસપરસ પ્રતિપક્ષીપણું છે, માટે સમજણ વાપરીને બેમાંથી
એકને તજી દે.” ૩૨

શમત્ર યદ્બિન્દુરિવ પ્રમાદજં,

પરત્ર યચ્ચાબ્ધિરિવ દ્યુમુક્તિજમ્ ।

તયોર્મિથઃ સપ્રતિપક્ષતા સ્થિતા,

વિશેષદૃષ્ટ્યાઽન્યતરદ્ગૃહાણ તત્ ॥ ૩૩ ॥ વંશસ્થવિલ

“આ ભવમાં પ્રમાદથી જે સુખ થાય છે તે બિંદુ જેટલું
છે અને પરભવમાં દેવલોક અને મોક્ષસંબંધી જે સુખ થાય
છે તે સમુદ્ર જેટલું છે. આ બંને સુખને પરસ્પર પ્રતિપક્ષીપણું
છે, માટે વિવેક વાપરીને બેમાંથી એકને તું ગ્રહણ કર.” ૩૩

નિયંત્રણા યા ચરણેઽત્ર તિર્યક્-

સ્ત્રીગર્ભકુમ્ભીનરકેષુ યા ચ ।

તયોર્મિતઃ સપ્રતિપક્ષભાવા-

દ્વિશેષદૃષ્ટયાઽન્યતરાં ગૃહાણ ॥ ૩૪ ॥ ઉપજાતિ

“ચારિત્ર પાળવામાં આ ભવમાં તારા પર નિયંત્રણા થાય છે. અને પરભવે તિર્યંચગતિમાં, સ્ત્રીના ગર્ભમાં અથવા નારકીના કુંભીપાકમાં નિયંત્રણ (કષ્ટપરાધીનપણું) થાય છે, આ બંને નિયંત્રણોને પરસ્પર વિરોધ છે. માટે વિવેક વાપરીને બેમાંથી એકને ગ્રહણ કર.” ૩૪

સહ તપોયમસંયમયન્ત્રણાં,

સ્વવશતાસહને હિ ગુણો મહાન્ ।

પરવશસ્ત્વતિ ભૂરિ સહિષ્યસે,

ન ચ ગુણં બહુમાપ્સ્યસિ કઞ્ચન ॥ ૩૫ ॥ દ્રુતવિલંબિત

“તું તપ, યમ અને સંયમની નિયંત્રણા સહન કર. પોતાને વશ રહીને (પરિષહાદિનું દુઃખ) સહન કરવામાં મોટો ગુણ છે. પરવશ પડીશ ત્યારે તો દુઃખ બહુ ખમવું પડશે. અને તેનું કાંઈ પણ ફળ થશે નહીં.” ૩૫

અળીયસા સામ્યનિયન્ત્રણાભુવા,

મુનેઽત્ર કષ્ટેન ચરિત્રજેન ચ ।

યદિ ક્ષયો દુર્ગતિગર્ભવાસગા-

ઽસુખાવલેસ્તત્કિમવાપિ નાર્થિતમ્ ? ॥૩૬॥ વંશસ્થવિલ

“સમતાથી અને નિયંત્રણા (પરિષદ સહન)થી થયેલા થોડાં જ કષ્ટ વડે તેમજ ચારિત્ર પાળવાને લીધે થયેલા થોડા કષ્ટ વડે જો દુર્ગતિમાં જવાની અને ગર્ભવાસમાં રહેવાની પરંપરાનો ક્ષય થઈ જતો હોય તો પછી શું ઈચ્છિત તું પામ્યો નહીં. ?” ૩૬

ત્યજ સ્પૃહાં સ્વઃ શિવશર્મલાભે,

સ્વીકૃત્ય તિર્યંકનરકાદિદુઃખમ્

સુખાણુભિશ્ચેદ્વિષયાદિજાતૈઃ,

સંતોષ્યસે સંયમકષ્ટભીરુઃ ॥ ૩૭ ॥ ઉપજાતિ

“સંયમ પાળવાનાં કષ્ટથી ડરી જઈ વિષય કષાયથી થતાં અલ્પ સુખમાં જો તું સંતોષ પામતો હોય તો પછી તિર્યક નારકીનાં આગામી દુઃખો સ્વીકારીને સ્વર્ગ તેમજ મોક્ષ મેળવવાની ઈચ્છા તજી દે.” ૩૭

સમગ્રચિન્તાર્ત્તિહતેરિહાપિ,
યસ્મિન્સુખં સ્યાત્પરમં રતાનામ્ ।
પરત્ર ચેન્દ્રાદિમહોદયશ્રીઃ,

પ્રમાદ્યસીહાપિ કથં ચરિત્રે ? ॥ ૩૮ ॥ ઉપજાતિ

“ચારિત્રથી આ ભવમાં સર્વ પ્રકારની ચિંતા અને મનની આધિનો નાશ થાય છે તેથી તેમાં જેને લય લાગી હોય તેઓને મોટું સુખ થાય છે અને પરભવમાં ઈન્દ્રાસન કે મોક્ષની મહાલક્ષ્મી મળે છે. આ પ્રમાણે છે છતાં પણ આ ચારિત્રમાં શા માટે પ્રમાદ કરે છે?” ૩૮

મહાતપોધ્યાનપરીષહાદિ,
ન સત્ત્વસાધ્યં યદિ ધર્તુમીશઃ ।

તદ્ભાવનાઃ કિં સમિતૌશ્ચ ગુપ્તી-

ર્ધત્સે શિવાર્થિન્ન મનઃ પ્રસાધ્યાઃ ॥ ૩૯ ॥ ઉપજાતિ

“ઉગ્ર તપસ્યા, ધ્યાન, પરિષદ વિગેરે સત્ત્વથી સાધી શકાય તેવા છે તે સાધવાને તું શક્તિવાન ન હો તો પણ ભાવના સમિતિ અને ગુપ્તિ જે મનથી જ સાધી શકાય તેમ છે તેને હે મોક્ષાર્થી ! તું કેમ ધારણ કરતો નથી?” ૩૯

અનિત્યતાદ્યા ભજ ભાવનાઃ સદા,

યતસ્વ દુસાધ્યગુણેઽપિ સંયમે ।

જિઘત્સયા તે ત્વરતે હ્યયં યમઃ,

શ્રયન્ પ્રમાદાન્ન ભવાદ્બિભેષિ કિમ્ ? ॥૪૦ ॥ વંશસ્થવિલ

“અનિત્યપણું વિગેરે સર્વ ભાવનાઓ નિરંતર ભાવ,
જે સંયમના (મૂળ તથા ઉત્તર)ગુણો મુશ્કેલીથી સાધી શકાય
છે તેમાં યત્ન કર. આ યમ તને ખાઈ જવા માટે ઉતાવળ
કરે છે ત્યારે પ્રમાદનો આશ્રય કરતી વખતે તું શું સંસાર
ભ્રમણથી બીતો નથી?” ૪૦

હતં મનસ્તે કુવિકલ્પજાલૈ-

ર્વચોઽપ્યવદ્યૈશ્ચ વપુઃ પ્રમાદૈઃ ।

લબ્ધીશ્ચ સિદ્ધીશ્ચ તથાપિ વાઙ્મન,

મનોરથૈરેવ હહા હતોઽસિ ॥ ૪૧ ॥ ઉપજાતિ

તારું મન ખરાબ વિકલ્પોથી હણાયેલું છે, તારાં વચન
અસત્ય અને કઠોર ભાષણથી ખરડાયાં છે અને તારું શરીર
પ્રમાદથી બગડ્યું છે, છતાં પણ તું લબ્ધિ અને સિદ્ધિની વાંછા
કરે છે. ખરેખર! તું (મિથ્યા)મનોરથોથી હણાયો છે. ૪૧

મનોવશસ્તે સુખદુઃખસદ્ગમો,
મનો મિલેદૈસ્તુ તદાત્મકં ભવેત્ ।
પ્રમાદ ચારૈરિતિ વાર્યતાં મિલ-

છીલાદ્ગમિત્રૈરનુષજ્જયાનિશમ્ ॥ ૪૨ ॥ વંશસ્થ

“તને સુખ દુઃખની પ્રાપ્તિ થવી તે તારા મનને વશ છે. મન જેની સાથે મળે છે તેની સાથે એકાકાર-એકમેક થઈ જાય છે. તેથી પ્રમાદરૂપ ચોરને મળતાં મનને રોકી રાખ-અટકાવ અને શીલાંગરૂપ મિત્રોની સાથે તેને નિરંતર જોડ્યા કર.” ૪૨

ધ્રુવઃ પ્રમાદૈર્ભવવારિધૌ મુને !

તવ પ્રપાતઃ પરમત્સરઃ પુનઃ ।

ગલે નિબદ્ધોરુશિલોપમોઽસ્તિ,

ચેત્કથં તદોન્મજ્જનમપ્યવાપ્સ્યસિ ॥ ૪૩ ॥ વંશસ્થ

“હે મુનિ! તુ પ્રમાદ કરે છે. તેને લીધે સંસાર સમુદ્રમાં તારો પાત તો જાણે નક્કી જ છે. પણ વળી પાછો બીજા ઉપર મત્સર કરે છે તે ગળે બાંધેલી મોટી શિલા જેવો છે. ત્યાર પછી તો તું તેમાંથી ઊંચો પણ કેવી રીતે આવી શકીશ?” ૪૩

મહર્ષયઃ કેઽપિ સહન્ત્યુદીર્યા-

પ્યુગ્રાતપાદીન્યદિ નિર્જરાર્થમ્ ।

કષ્ટં પ્રસઙ્ગાગતમપ્યનીયોઽપિચ્છન્-

શિવં કિં સહસે ન ભિક્ષો ! ॥ ૪૪ ॥ ઉપજાતિ

“જ્યારે મોટા ઋષિમુનિઓ કર્મની નિર્જરા માટે ઉદ્દી-
રણ કરીને પણ આતાપનાદિ સહન કરે છે. તો તું મોક્ષની
ઈચ્છા રાખે છે ત્યારે પોતાની મેળે પ્રાપ્ત થયેલાં અત્યંત અલ્પ
કષ્ટને પણ હે સાધુ ! કેમ સહન કરતો નથી?” ૪૪

યો દાનમાનસ્તુતિવન્દનાભિ-

ર્ન મોદતેઽન્યૈર્ન તુ દુર્મનાયતે ।

અલાભલાભાદિપરીષહાન્ સહન્,

યતિઃ સ તત્ત્વાદપરો વિડમ્બકઃ ॥ ૪૫ ॥ ઇન્દ્રવંશા

“જે પ્રાણી દાન-માન (સત્કાર)સ્તુતિ અને નમસ્કારથી
ખુશી થઈ જતો નથી અને તેથી વિપરીતથી (અસત્કાર વિ-
થી) નાખુશ થતો નથી અને અલાભ વિગેરે પરિષદોને સહન
કરે છે તે પરમાર્થથી યતિ છે બાકી બીજાઓ તો વેશ વિડંબક
છે.” ૪૫

दधद् गृहस्थेषु ममत्वबुद्धिं,
तदीयतप्त्या परितप्यमानः ।

अनिवृतान्तः करणः सदा स्वै-

स्तेषां च पापैर्भ्रमिता भवेऽसि ॥ ४६ ॥ उपजाति

“गृहस्थ ઉપર મમત્વબુદ્ધિ રાખવાથી અને તેઓનાં
સુખ-દુઃખની ચિંતાવડે તપવાથી તારું અંતઃકરણ સર્વદા
વ્યાકુળ રહેશે, અને તારાં અને તેઓનાં પાપથી તું સંસારમાં
રખડ્યા કરીશ.” ૪૬

त्यक्त्वा गृहं स्वं परगेहचिन्ता-

तप्तस्य को नाम गुणस्तवर्षे ? ।

आजीविकास्ते यतिवेषतोऽत्र,

सुदुर्गतिः प्रेत्य तु दुर्निवारा ॥ ४७ ॥ उपजाति

“પોતાનું ઘર ત્યજીને પારકા ઘરની ચિંતાથી પરિતાપ
પામતા હે ઋષિ ! તને શો લાભ થવાનો છે ? (બહુ તો) યતિના
વેષથી આ ભવમાં તારી આજીવિકા (સુખે) ચાલશે પણ
પરભવમાં મહા માઠી દુર્ગતિ અટકાવી શકાશે નહિ.” ૪૭

कुर्वे न सावद्यमिति प्रतिज्ञां,

वदन्नकुर्वन्नपि देहमात्रात् ।

शय्यादिकृत्येषु नुदन् गृहस्थान्,

हृदा गिरा वासि कथं मुमुक्षुः ? ॥ ४८ ॥ उपाजति

“હું સાવધ કરીશ નહિ એવી પ્રતિજ્ઞાનું દરરોજ ઉચ્ચારણ કરે છે છતાં શરીર માત્રથી જ સાવધ કરતો નથી. અને શય્યા વિગેરે કામોમાં તો મન અને વચનથી ગૃહસ્થોને પ્રેરણા કર્યા કરે છે. ત્યારે તું મુમુક્ષુ શેનો ?” ૪૮

કથં મહત્ત્વાય મમત્વતો વા,

સાવદ્યમિચ્છસ્યપિ સદ્ગુલોકે ।

ન હેમમય્યપ્યુદરે હિ શસ્ત્રી,

ક્ષિપ્તા ક્ષણોતિ ક્ષણતોઽપ્યસૂન્ કિમ્ ? ॥ ૪૯ ॥ ઉપજાતિ

“મહત્ત્વતા માટે અથવા મમત્વથી સંઘલોકોમાં પણ સાવધ વાંછે છે? પણ શું સોનાની છરી હોય તો પેટમાં મારવામાં આવે ત્યારે એક ક્ષણવારમાં પ્રાણનો નાશ કરતી નથી?” ૪૯

રઙ્ગઃ કોઽપિ જનાભિભૂતિપદવીં ત્યક્ત્વા પ્રસાદાદુરો-
વેષં પ્રાપ્ય યતેઃ કથञ्ચન કિયચ્છાસ્ત્રં પદં કોઽપિ ચ ।

મૌખર્યાદિવશી કૃતર્જુજનતાદાનાર્ચનૈર્ગર્વભાગ્-
આત્માનં ગણયન્નરેન્દ્રમિવ ઘિગ્ગન્તા દ્રુતં દુર્ગતૌ ॥૫૦ ॥

શાર્દૂલવિક્રીડિતં

“કોઈ ગરીબ-રાંક માણસ લોકોના અપમાનને યોગ્ય સ્થાનક તજી દઈને ગુરુમહારાજની કૃપાથી મુનિનો વેષ પામે છે. કંઈક શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે છે. અને કોઈ પદવી મેળવે છે ત્યારે પોતાના વાચાલપણાથી ભદ્રકલોકોને વશ કરીને તે રાગી લોકો જે દાન કે પૂજા કરે છે તેથી પોતે ગર્વ માને છે અને પોતાની જાતને રાજા જેવી ગણે છે. આવાઓને ખરેખર ધિક્કાર છે ! તેઓ જલ્દી દુર્ગતિમાં જવાના છે. (અનંતા દ્રવ્ય-લિંગો પણ આવી દશામાં વર્તવાથી નિષ્ફળ થયાં છે.)” ૫૦

પ્રાપ્યાપિ ચારિત્રમિદં દુરાપં,

સ્વદોષજૈર્યદ્વિષયપ્રમાદૈઃ ।

ભવામ્બુધૌ ધિક્ પતિતોઽસિ ભિક્ષો !

હતોઽસિ દુઃખૈસ્તદનન્તકાલમ્ ॥ ૫૧ ॥ ઉપજાતિ

“મહાકષ્ટથી પણ મળવું મુશ્કેલ એવું આ ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરીને પોતાના દોષથી ઉત્પન્ન કરેલાં વિષય અને પ્રમાદોવડે

હે ભિક્ષુ ! તું સંસાર સમુદ્રમાં પડતો જાય છે અને તેના
પરિણામે અનંતકાળ સુધી દુઃખ પામીશ.” ૫૧

કથમપિ સમવાપ્ય બોધિરત્નં,

યુગસમિલાદિનિર્દર્શનાદ્ દુરાપમ્ ।

કુરુ કુરુ રિપુવશ્યતામગચ્છન્,

કિમપિ હિતં લભસે યતોઽર્થિતં શમ્ ॥ ૫૨ ॥ પુષ્પિતાગ્રા

“યુગસમિલા વિગેરે દૃષ્ટાંતથી મહામુશ્કેલીથી મેળવી
શકાય તેવું બોધિરત્ન (સમકિત) પામીને શત્રુઓને તાબે થઈ
ન જતાં કાંઈપણ આત્મહિત કર, જેથી કરીને ઈચ્છિત સુખ
પ્રાપ્ત થાય.” ૫૨

દ્વિષસ્તિત્વમે તે વિષયપ્રમાદા,

અસંવૃતા માનસદેહવાચઃ ।

અસંયમાઃ સપ્તદશાપિ હાસ્યા-

દયશ્ચ બિભ્યચ્ચર નિત્યમેભ્યઃ ॥ ૫૩ ॥ ઉપેન્દ્રવજ્રા

“તારા શત્રુઓ-વિષય, પ્રમાદ, વિના અંકુશે પ્રવર્તાવેલાં
મન, શરીર અને વચન, સત્તર અસંયમનાં સ્થાનક અને
હાસ્યાદિ છ છે. તેઓનાથી તું નિરંતર ચેતતો (બીતો)
ચાલજે.” ૫૩

ગુરુનવાપ્યાપ્યપહાય ગેહ-

મધીત્ય શાસ્ત્રાણ્યપિ તત્ત્વવાચ્છિ ।

નિર્વાહચિન્તાદિભરાદ્યભાવે-

ઽપ્યૃષે ! ન કિં પ્રેત્ય હિતાય યત્નઃ ॥ ૫૪ ॥ ઉપજાતિ

“ હે યતિ ! મહાન ગુરુની પ્રાપ્તિ થઈ, ઘરબાર છોડ્યા, તત્ત્વ પ્રતિપાદન કરનાર ગ્રંથોનો અભ્યાસ કર્યો અને નિર્વાહ કરવાની ચિંતા વિગેરેનો ભાર ઉતરી ગયો છતાં પણ પરભવના હિત માટે કેમ યત્ન થતો નથી?” ૫૪

વિરાધિતૈઃ સંયમસર્વયોગૈઃ,

પતિષ્યતસ્તે ભવદુઃખરાશૌ ।

શાસ્ત્રાણિ શિષ્યોપધિપુસ્તકાદ્યા,

ભક્તાશ્ચ લોકાઃ શરણાય નાલમ્ ॥ ૫૫ ॥ ઉપજાતિ

“સંયમના સર્વયોગોની વિરાધના કરવાથી તું જ્યારે ભવદુઃખના ઢગલામાં પડીશ ત્યારે શાસ્ત્રો, શિષ્યો, ઉપધિ, પુસ્તક અને ભક્ત લોકો વિગેરે કોઈ પણ તને શરણ આપવાને શક્તિમાન થતાં નથી.” ૫૫

यस्य क्षणोऽपि सुरधामसुखानि पल्य-
कोटीर्नृणां द्विनवतीं ह्याधिकां ददाति ।

किं हारयस्यधम ! संयमजीवितं तत्,

हाहा प्रमत्त! पुनरस्य कुतस्तवाप्तिः ? ॥ ૫૬ ॥ वसंततिलका

“જે સંયમની એક ક્ષણ પણ બાણુ કોડ પલ્યોપમથી વધારે વખત સુધી દેવલોકનાં સુખો આપે છે એવા સંયમ જીવનને હે અધમ ! તું કેમ હારી જાય છે ? હે પ્રમાદી ! ફરીવાર તને આ સંયમની પ્રાપ્તિ પણ ક્યાંથી થશે ?” ૫૬ નામ્નાપિ यस्यેતિ जनेऽसि पूज्यः,

शुद्धात्ततो नेष्टसुखानि कानि ।

तत्संयमेऽस्मिन् यतसे मुमुक्षो-

ऽनुभूयमानोरुफलेऽपि किं न ? ॥ ૫૭ ॥ उपजाति

“સંયમના નામમાત્રથી પણ જો તું લોકોમાં પૂજાય છે તો જો ખરેખર તે શુદ્ધ હોય તો કયું ઈષ્ટ ફળ તને ન મળે? જે સંયમનાં મહાન ફળ પ્રત્યક્ષ અનુભવવામાં આવ્યા છે તે સંયમમાં હે યતિ! તું કેમ યત્ન કરતો નથી?” ૫૭

* * *

મિથ્યાત્વયોગાવિરતિપ્રમાદાન્,

આત્મન્ ! સદા સંવૃણુ સૌખ્યમિચ્છન્ ।

અસંવૃતા યદ્ભવતાપમેતે,

સુસંવૃતા મુક્તિરમાં ચ દદ્યુઃ ॥ ૧ ॥ ઉપજાતિ

“હે ચેતન! જો તું સુખની ઈચ્છા રાખતો હોય તો મિથ્યાત્વ, અવિરતિ અને પ્રમાદનો સંવર કર. તેઓનો સંવર કર્યો ન હોય તો તે સંસારનો તાપ આપે છે. પણ જો તેઓનો સારી રીતે સંવર કર્યો હોય તો મોક્ષલક્ષ્મીને આપે છે.” ૧

મનઃ સંવૃણુ હે વિદ્વન્નસંવૃતમના યતઃ ।

યાતિ તન્દુલમત્સ્યો દ્રાક્, સપ્તર્મી નરકાવનીમ્ ॥૨ ॥

“હે વિદ્વાન્! મનનો સંવર કર, કારણ તંદુલમત્સ્ય મનનો સંવર કરતો નથી તો તુરત જ સાતમી નરકે જાય છે.” ૨.

પ્રસન્નચન્દ્રરાજર્ષે-ર્મનઃ પ્રસરસંવરૌ ।

નરકસ્ય શિવસ્યાપિ, હેતુભૂતૌ ક્ષણાદપિ ॥ ૩ ॥

“ક્ષણવારમાં પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિને મનની પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ અનુક્રમે નરક અને મોક્ષનું કારણ થઈ.” ૩
મનોઽપ્રવૃત્તિમાત્રેણ, ધ્યાનં નૈકેન્દ્રિયાદિષુ ।

ધર્મશુક્લમનઃસ્થૈર્ય-ભાજસ્તુ ધ્યાયિનઃ સ્તુમઃ ॥ ૪ ॥

“મનની પ્રવૃત્તિ ન કરવા માત્રથી જ ધ્યાન થતું નથી, જેમકે એકેન્દ્રિય વિગેરેમાં. (તેઓને મન ન હોવાથી મનની પ્રવૃત્તિ નથી) પણ જે ધ્યાન કરનારા પ્રાણીઓ ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાનને લીધે મનની સ્થિરતાના ભાજનભૂત થાય છે. તેઓની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ.” ૪

સાર્થં નિરર્થકં વા યન્મનઃ સુધ્યાનયન્નિતમ્ ।

વિરતં દુર્વિકલ્પેભ્યઃ પારગાંસ્તાન્ સ્તુવે યતીન્ ॥૫ ॥

“સાર્થકતાથી અથવા નિષ્ફલ પરિણામવાળા પ્રયત્નોથી પણ જેઓનું મન સુધ્યાન તરફ જોડાયેલું રહે છે તેવા અને જેઓ ખરાબ વિકલ્પોથી દૂર રહે છે તેવા સંસારનો પાર પામેલા યતિઓને અમે સ્તવીએ છીએ.” ૫

વચોઽપ્રવૃત્તિમાત્રેણ, મૌનં કે કે ન બિભ્રતિ ? ।

નિરવદ્યં વચો યેષાં, વચોગુપ્તાંસ્તુ તાન્ સ્તુવે ॥ ૬ ॥

“વચનની અપ્રવૃત્તિ માત્રથી કોણ મૌન ધારણ કરતું નથી? પણ અમે તો જે વચનગુપ્તિવાળા પ્રાણીઓ નિરવધ બોલે છે તેઓની સ્તવના કરીએ છીએ.” ૬

નિરવદ્યં વચો ब्रूहि, सावद्यवचनैर्यतः ।

प्रयाता नरकं घोरं, वसुराजादयो द्रुतम् ॥ ७ ॥

“તું નિરવધ (નિષ્પાપ) વચન બોલ, કારણ કે સાવધવચન બોલવાથી વસુરાજા વિ. એકદમ ધોર નરકમાં ગયા છે.” ૭

इहामुत्र च वैराय, दुर्वाचो नरकाय च ।

अग्निदग्धाः प्ररोहन्ति, दुर्वाग्दग्धाः पुनर्न हि ॥ ८ ॥

“દુષ્ટ વચન આલોક અને પરલોકમાં અનુક્રમે વૈર અને નરકગતિ પ્રાપ્ત કરાવે છે. અગ્નિથી બળેલું ફરીવાર ઉગે છે પણ દુષ્ટ વચનથી બળેલાં હોય તેમાં પછી ફરીવાર સ્નેહનો અંકુર ફૂટતો નથી.” ૮

अत एव जिना दीक्षाकालादकेवलोद्भवम् ।

अवद्यादिभिर्या ब्रूयुर्ज्ञानत्रयभृतोऽपि न ॥ ९ ॥

“તેટલા માટે તીર્થંકર મહારાજને ત્રણ જ્ઞાન હોય છે.

તો પણ દીક્ષાકાળથી માંડીને કેવળજ્ઞાન થતાં સુધી પાપની બીકથી તેઓ કાંઈ પણ બોલતા નથી. ” ૯

કૃપયા સંવૃણુ સ્વાઙ્ગં, કૂર્મજ્ઞાતનિર્દર્શનાત્ ।

સંવૃતાસંવૃતાઙ્ગા યત્, સુખદુઃખાન્યવાપ્નયુઃ ॥ ૧૦ ॥

“(જીવ ઉપર)દયા લાવીને તારા શરીરનો સંવર કર. કાચબાના દંષ્ટાંતથી શરીરનો સંવર કરનાર અને નહિ કરનાર સુખ-દુખ અનુક્રમે પામે છે.” ૧૦

કાયસ્તમ્ભાન્ન કે કે સ્યુસ્તરુસ્તમ્ભાદયો યતાઃ ? ।

શિવહેતુક્રિયો યેષાં, કાયસ્તાંસ્તુ સ્તુવે યતીન્ ॥૧૧ ॥

“માત્ર કાયાના સંવરથી ઝાડ, સ્તંભ વિગેરે કોણ કોણ સંયમી ન થાય ? પણ જેઓનું શરીર મોક્ષ મેળવવા માટે ક્રિયા કરવામાં ઉદ્યત થાય છે. તેવા યતિની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ.” ૧૧

શ્રુતિસંયમમાત્રેણ, શબ્દાન્ કાન્ કે ત્યજન્તિ ન ? ।

ઇષ્ટાનિષ્ટેષુ ચૈતેષુ, રાગદ્વેષૌ ત્યજન્મુનિઃ ॥ ૧૨ ॥

“કાનના સંયમ માત્રથી કોણ શબ્દોને ત્યજતું નથી ? પણ ઈષ્ટ અને અનિષ્ટ શબ્દો પર રાગ-દ્વેષ તજી દે છે તેને મુનિ સમજવા.” ૧૨

चक्षुः संयममात्रात्के, रूपालोकांस्त्यजन्ति न ? ।

इष्टानिष्टेषु चैतेषु, रागद्वेषौ त्यजन्मुनिः ॥ १३ ॥

“માત્ર ચક્ષુના સંયમથી કોણ રૂપ, પ્રેક્ષણ તજતા નથી? પણ ઈષ્ટ અને અનિષ્ટ રૂપોમાં જેઓ રાગ-દ્વેષ છોડી દે છે તે જ ખરા મુનિ છે.” ૧૩.

घ्राणसंयममात्रेण, गन्धान् कान् के त्यजन्ति न ?

इष्टानિष्टेषु चैतेषુ, रागद्वेषौ त्यजन्मुनिः ॥ १४ ॥

“નાસિકાના સંયમમાત્રથી કોણ ગંધોને ત્યજતું નથી? પણ ઈષ્ટ અને અનિષ્ટ ગંધોમાં જેઓ રાગ-દ્વેષ તજી દે છે તે જ મુનિ કહેવાય.” ૧૪

जिह्वासंयममात्रेण, रसान् कान् के त्यजन्ति न ? ।

मनसा त्यज तानिष्टान्, यदीच्छसि तपः फलम् । १५ ।

“જિહ્વાના સંયમમાત્રથી કોણ રસોને તજતું નથી ? હે ભાઈ ! જો તું તપનું ફળ મેળવવા ઈચ્છા રાખતો હોય તો સુંદર લાગતા રસોને તજી દે.” ૧૫.

त्वचः संयममात्रेण, स्पर्शान् कान् के त्यजन्ति न ? ।

मनसा त्यज तानिष्टान्, यदीच्छसि तपः फलम् । १६ ।

“ચામડીનો સ્પર્શ ન કરવા માત્રથી કોણ સ્પર્શનો ત્યાગ કરતું નથી ? પણ, જો તારે તપનું ફળ મેળવવું હોય તો ઈષ્ટ સ્પર્શોનો મનથી ત્યાગ કર.” ૧૬

बस्तिसंयममात्रेण, ब्रह्म के के न बिभ्रते ? ।

मनः संयमतो धेहि, धीर ! चेत्तत्फलार्थ्यसि ॥१७॥

“મુત્રાશયના સંયમમાત્રથી કોણ બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરતા નથી ? હે ધીર ! જો તને બ્રહ્મચર્યના ફળની ઈચ્છા હોય તો મનનો સંયમ કરીને બ્રહ્મચર્યને ધારણ કર.” ૧૭

विषयेन्द्रियसंयोगाभावात्के के न संयताः ? ।

रागद्वेषमनोयोगाभावाद्ये तु स्तवीमि तान् ॥१८॥

“વિષય અને ઇન્દ્રિયનો સંયોગ ન થવાથી કોણ સંયમ પાળતું નથી ? પરંતુ રાગ-દ્વેષનો યોગ જેઓ મનની સાથે થવા દેતા નથી તેઓની હું તો સ્તવના કરું છું.” ૧૮

कषायान् संवृणु प्राज्ञ !, नरकं यदसंवरात् ।

महातपस्विनोऽप्यापुः, करटोत्करटादयः ॥१९॥

(શ્લોક નં. ૨થી૧૧ અનુષ્ટુપ)

“હે વિદ્વન્ ! તું કષાયનો સંવર કર. તેનો સંવર નહિ કરવાથી કરટ અને ઉત્કરટ જેવા મહાતપસ્વીઓ પણ નરકને પામ્યા છે.” ૧૯.

यस्यास्ति किञ्चिन्न तपोमयादि,

ब्रूयात्स यत्तत्तुदतां परान् वा ।

यस्यास्ति कष्टाप्तमिदं तु किं न,

तद्भ્રંશभीः संवृणुते स योगान् ॥૨૦॥ इन्द्रवज्रा

“જેને તપસ્યા યમ વિગેરે કાંઈપણ નથી તે તો ગમે તેવું બોલે અથવા બીજાને પીડા ઉપજાવે, પણ જેઓએ મહાકષ્ટે કરીને આ તપસ્યાદિક પ્રાપ્ત કર્યું છે તેઓ તેનો નાશ થઈ જવાની બીક રાખીને યોગનો સંવર કેમ ન કરે ?” ૨૦.

भवेत्समग्रेष्वपि संवरेषु,

परं निदानं शिवसंपदां यः ।

त्यजन् कषायादिजदुर्विकल्पान्,

कुर्यान्મનઃ સંવરમિદ્ધધીસ્તમ્ ॥૨૧॥ उपजाति

“મોક્ષલક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવાનું મોટામાં મોટું કારણ સર્વ પ્રકારનાં સંવરોમાં પણ મનનો સંવર છે એમ જાણીને

સમૃદ્ધબુદ્ધિ વાળો જીવ કષાયથી ઉત્પન્ન થયેલા દુર્વિકલ્પોને
તજી દઈને મનનો સંવર કરે.” ૨૧.

તદેવમાત્મા કૃતસંવરઃ સ્યાત્,
નિસઙ્ગતાભાક્ સતતં સુખેન ।

નિઃસઙ્ગભાવાદથ સંવરસ્તદ્-

દ્વયં શિવાર્થી યુગપદ્ભજેત ॥૨૨॥ ઉપજાતિ

“ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે કર્યો છે સંવર જેણે એવો આ
આત્મા તરત જ વગર પ્રયાસે નિઃસંગતાનો ભાજન થાય છે.
વળી નિઃસંગતાભાવથી સંવર થાય છે. માટે મોક્ષનો
અભિલાષી જીવ આ બંનેને સાથે સાથે જ ભજે.” ૨૨.

પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીહરિભદ્રસૂરીશ્વર વિરચિત
પૂ.આ. કર્ણાટકકેશરી ભદ્રંકરસૂરીશ્વરજી રચિત ટીકા

લલિત વિસ્તરા (મહાગ્રંથ)

સંસ્કૃત ટીકા



શુભવૃત્તિ શિક્ષોપદેશાધિકાર

આવશ્યકેષ્વાતનુ યત્ન-

માત્સોદિતેષુ શુબ્દેષુ તમોઽપહેષુ ।

ન હન્ત્યભુક્તં હિ ન ચાપ્યશુબ્દં,

વૈદ્યોક્તમપ્યૌષધમામયાન્ યત્ ॥૧॥ ઉપજાતિ

“આમ પુરુષોના બતાવેલા શુદ્ધ અને પાપના હણનારા એવા આવશ્યકોમાં યત્ન કર. કારણ કે વૈદ્યે બતાવેલું ઔષધ ખાધું ન હોય અથવા (ખાધા છતાં પણ જો) અશુદ્ધ હોય તો તે રોગનો નાશ કરી શકતું નથી.” ૧

તપાંસિ તન્યાદ્વિવિધાનિ નિત્યં,

મુખે કટૂન્યાયતિસુન્દરાણિ ।

નિઘ્નન્તિ તાન્યેવ કુકુર્મરાશિં,

રસાયનાનીવ દુરામયાન્ યત્ ॥૨॥ ઉપજાતિ

“શરૂઆતમાં કડવાં લાગે તેવાં પણ પરિણામે સુંદર બંને પ્રકારના તપો હંમેશા કરવાં, તે કુકર્મના ઢગલાનો તુરત જ

વિનાશ કરે છે. જેવી રીતે રસાયણ દુષ્ટ રોગોને દૂર કરે છે તેમ.” ૨

વિશુદ્ધશીલાઙ્ગસહસ્રધારી,
ભવાનિશં નિર્મિતયોગસિદ્ધિઃ ।

સહોપસર્ગાસ્તનુનિર્મમઃ સન્ ।

ભજસ્વ ગુપ્તીઃ સમિતીશ્ચ સમ્યક્ ॥૩॥ ઇન્દ્રવજ્રા

“તું (અઢાર હજાર) શુદ્ધ શીલાંગને ધારણ કરનારો થા, યોગસિદ્ધિ, નિષ્પાદિત થા, શરીર પરની મમતા દૂર કરીને ઉપસર્ગોને સહન કર, સમિતિ અને ગુપ્તિને સારી રીતે ભજ.૩ સ્વાધ્યાયયોગેષુ દધસ્વ યત્નં,

મધ્યસ્થવૃત્ત્યાનુસરાગમાર્થાન્ ।

અગારવો ભૈક્ષમટાવિષાદી,

હેતૌ વિશુદ્ધે વશિતેન્દ્રિયૌઘઃ ॥૪॥ ઉપજાતિ

“સજ્જાય-ધ્યાનમાં યત્નકર, મધ્યસ્થબુદ્ધિથી આગમના અર્થને અનુસાર, અહંકાર મૂકી દઈને ભિક્ષા માટે ફર, તેમજ ઈન્દ્રિયના સમૂહને વશ કરીને શુદ્ધ હેતુમાં વિખવાદ રહિત થા.” ૪

દદસ્વ ધર્માર્થિતયૈવ ધર્મ્યાન્,
સદોપદેશાન્ સ્વપરાદિ સામ્યાન્ ।

જગદ્ધિતૈષી નવભિશ્ચ કલ્પૈ-

ગ્રામે કુલે વા વિહરાપ્રમત્તઃ ॥૫॥ ઉપજાતિ

“હે મુનિ ! તું ધર્મ પ્રાપ્ત કરવાના હેતુથી એવા પ્રકારના ધર્માનુસાર ઉપદેશો આપ કે જે સ્વ અને પરની બાબતોમાં સમાનપણું પ્રતિપાદન કરનારા હોય. તું જગતનું સારું ઈચ્છીને પ્રમાદ વગરનો થઈને ગામ અથવા કુળમાં નવકલ્પી વિહાર કર.” ૫

કૃતાકૃતં સ્વસ્ય તપોજપાદિ,
શક્તીરશક્તીઃ સુકૃતેતરે ચ ।
સદા સમીક્ષસ્વ હૃદાઽથ સાધ્યે,
યતસ્વ હેયં ત્યજ ચાવ્યયાર્થી ॥૬॥ ઉપજાતિ

“તપ-જપ વિગેરે તેં કર્યા છે કે કર્યા નથી, સારાં કામ અને નઠારાં કામો કરવામાં શક્તિ-અશક્તિ કેટલી છે તે સર્વ બાબતનો હંમેશાં તારા હૃદય સાથે વિચાર કર. તું મોક્ષસુખ મેળવવાની ઈચ્છાવાળો છે. તેથી સાધવાયોગ્ય કાર્યોમાં યત્ન કર અને ત્યાગ કરવા યોગ્ય કાર્યોને છોડી દે.” ૬

परस्य पीडापरिवर्जनात्ते,
त्रिधा त्रियोग्यप्यमला सदाऽस्तु ।
साम्यैकलीनं गतदुर्विकल्पं,
मनो वचश्चाप्यनद्यप्रवृत्ति ॥७॥ उपजाति

“બીજા જીવોને ત્રણે પ્રકારે પીડા ન કરવાથી તારા મન-
વચન-કાયાના યોગોની ત્રિપુટી નિર્મળ થાય, મન માત્ર
સમતામાં જ લીન થઈ જાય, વળી તે તેના દુર્વિકલ્પો તજી દે
અને વચન પણ નિરવધ વ્યાપારમાં જ પ્રવૃત્ત થતું રહે.” ૭.

मैत्रीं प्रमोदं करुणां च सम्यक्,
मध्यस्थतां चानय साम्यमात्मन् !।

सद्भावनास्वात्मलयं प्रयत्नात्,
कृताविरामं रमयस्व चेतः ॥८॥ उपजाति

“હે આત્મન્ ! મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા અને મધ્યસ્થતાને
સારી રીતે ભાવ, (અને તે વડે) સમતાભાવ અગટ કર. પ્રયત્ને
કરી સદ્ભાવના ભાવીને આત્મલયમાં વિરામ પામીને (તારા)
મનને કીડા કરાવ.” ૮

કુર્યાન્ન કુત્રાપિ મમત્વભાવં,
 ન ચ પ્રભો રત્યરતી કષાયાન્ ।
 ઇહાપિ સૌખ્યં લભસેઽપ્યનીહો,
 હ્યનુત્તરામર્ત્યસુખાભમાત્મન્ ॥૧॥ ઇંદ્રવજ્રા

“હે સમર્થ આત્મન્ ! કોઈપણ વસ્તુ ઉપર મમત્વ ભાવ
 ન કરવો, તેમજ રતિ, અરતિ અને કષાય પણ ન કરવાં.
 જ્યારે તું વાંછા રહિત થઈશ ત્યારે તો અનુત્તર વિમાનમાં
 રહેનાર દેવતાઓનું સુખ પણ તને અહીં મળશે.” ૯

ઇતિ યતિવરશિક્ષાં યોઽવધાર્ય વ્રતસ્થ-
 શ્રરણકરણયોગાનેકચિત્તઃ શ્રયેત ।

સદપિ ભવમહાઙ્ઘિં ક્લેશરાશિં સ તીર્ત્વા,
 વિલસતિ શિવસૌખ્યાનન્ત્યસાયુજ્યમાપ્ય ॥ ૧૦ ॥ માલિની

“યતિવરોના સંબંધમાં (ઉપર પ્રમાણે) બતાવેલી શિક્ષા
 જે વ્રતધારી (સાધુ અને શ્રાવક) એકાગ્રચિત્તથી હૃદયમાં ઠસાવે
 છે અને ચારિત્ર અને ક્રિયાના યોગોને સેવે છે તે સંસાર
 સમુદ્રરૂપ ક્લેશનો ઢગલો એકદમ તરી જઈને મોક્ષના અનંત
 સુખ સાથે તન્મયપણું પામી પોતે આનંદ કરે છે.” ૧૦



સામ્યસર્વસ્વાધિકાર

एवं सदाभ्यासवशेन सात्म्यं,
नयस्व साम्यं परमार्थवेदिन् ।

यतः करस्थाः शिवसंपदस्ते,

भवन्ति सद्यो भवतीतिभेत्तुः ॥१॥ उपजाति

“હે તાત્ત્વિક પદાર્થના જાણકાર ! આ પ્રમાણે (ઉપર પંદરમા દ્વારમાં કહેલ) નિરંતર અભ્યાસના યોગથી સમતાને આત્મા સાથે જોડી દે, જેથી કરીને ભવના ભયને ભેદવાવાળી તને મોક્ષસંપત્તિઓ એકદમ હસ્તગત થઈ જાય.” ૧.

त्वमेव दुःखं नरकस्त्वमेव,

त्वमेव शर्मापि शिवं त्वमेव ।

त्वमेव कर्माणि मनस्त्वमेव,

जहीह्यविद्याम वधेहि चात्मन् ! ॥२॥ इन्द्रवज्रा

“હે આત્મન ! તું જ દુઃખ, તું નરક, તું જ સખ, મોક્ષ પણ તું જ. વળી તું જ કર્મ અને મન પણ તું જ. અવિદ્યાને તજી દે અને સાવધાન થા.” ૨

નિઃસંક્રાંતામેહિ સદા તદાત્મન્નર્યે,

ષ્વશેષેષ્વપિ સામ્યભાવાત્ ।

અવેહિ વિદ્વન્ ! મમતૈવં મૂલં,

શુચાં સુખાનાં સમતૈવ ચેતિ ॥૩॥ ઉપજાતિ

“હે આત્મન્ ! સર્વ પદાર્થો ઉપર સદા સમતાભાવ લાવીને નિઃસંગપણું પ્રાપ્ત કર. હે વિદ્વન્ ! તું જાણી લેજે કે દુઃખનું મૂળ મમતા જ છે. અને સુખનું મૂળ સમતા જ છે.”

ઉસ્ત્રિષુ ધૂલિશુ નિજે ચ પરે વા,

સમ્પદિ પ્રસરદાપદિ ચાત્મન્ ! ।

તત્ત્વમેહિ સમતાં મમતામુગ્,

યેન શાશ્વતસુખાદ્વયમેષિ ॥૪॥ સ્વાગતા.

“સ્ત્રી ઉપરથી અને ધૂળ ઉપરથી, પોતાના ઉપરથી અને પારકા ઉપરથી, સંપત્તિ ઉપરથી અને વિસ્તૃત આપત્તિ પરથી મમતા મૂકી દઈને હે આત્મન્ ! તું સમતા રાખ, જેથી કરીને શાશ્વતસુખ સાથે ઐક્ય થશે.”

ત્વમેવ સેવસ્ય ગુરુ પ્રયત્નાદ-

ધીષ્વ શાસ્ત્રાણ્યપિ તાનિ વિદ્વન્ ! ।

તદેવ તત્ત્વં પરિભાવયાત્મન્ !,

યેભ્યો ભવેત્સામ્યસુધોપભોગઃ ॥૫॥ ઉપજાતિ

“તે જ ગુરુની પ્રયત્નથી સેવા કર, તે જ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર. અને હે આત્મન્ ! તે જ તત્ત્વનું તું ચિંતવન કરે કે જેનાથી તને સમાતરૂપ અમૃતનો સ્વાદ આવે.” પ.

સમગ્રસચ્છાસ્ત્રમહાર્ણવેભ્યઃ,

સમુદ્ધૃતઃ સામ્યસુધારસોઽયમ્

નિપીયતાં હે વિબુધા! લભધ્વ-

મિહાપિ મુક્તેઃ સુખવર્ણિકાં યત્ ॥૬॥ ઇન્દ્રવજ્રા

“આ સમતા અમૃતનો રસ મોટા મોટા સમગ્ર શાસ્ત્ર સમુદ્રોમાંથી ઉદ્ધર્યો છે. હે પંડિત ! તમે તે રસ પીઓ અને મોક્ષસુખની વાનગી અહીં પણ મેળવો.” ૬

શાન્તરસભાવનાત્મા,

મુનિસુન્દરસૂરિભિઃ કૃતો ગ્રન્થઃ ।

બ્રહ્મસ્પૃહયા ધ્યેયઃ,

સ્વપરહિતોઽધ્યાત્મકલ્પતરુરેષઃ ॥૭॥ ગીતિ

“શાન્તરસભાવનાથી ભરપૂર અધ્યાત્મજ્ઞાનના કલ્પવૃક્ષ

(અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ) ગ્રંથને શ્રી મુનિસુંદરસૂરીજીએ પોતાના
અને પરના હિત માટે રચ્યો તેનું બ્રહ્મ (જ્ઞાન અને ક્રિયા)
પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છાથી અધ્યયન કરવું.” ૭

इममिति मतिमानधीत्य चित्ते-

रमयति यो विरमत्ययं भवाद् द्राक् ।

स च नियतमतो रमेत चास्मिन्-

सह भववैरिजयश्रिया शिवश्रीः ॥८॥ आर्यागीति

“ આ ગ્રંથનું જે બુદ્ધિમાન પુરુષો અધ્યયન કરીને
ચિત્તમાં રમણ કરાવે તે પુરુષ થોડા વખતમાં સંસારથી
વિરક્ત થઈ જાય અને સંસારરૂપ શત્રુના જયની લક્ષ્મીની
સાથે મોક્ષલક્ષ્મીની જરૂર કીડા કરે.” ૮



શ્રી લલ્લિયભુવન જૈન સાહિત્યસદનના ઉપયોગી
પ્રકાશનો

અભ્યાસુ પૂ. સાધુ-સાધ્વી મ.સા.ને આ પ્રકાશનો ભેટ મળશે

અધ્યાત્મસાર	:... સંસ્કૃતટીકા
અધ્યાત્મોપનિષત્	:... સંસ્કૃતટીકા
વિજયોલ્લાસમહાકાવ્ય ..	:... સંસ્કૃતટીકા
લલિતવિસ્તરા	:... સંસ્કૃતટીકા
લલિતવિસ્તરા	:... ગુજરાતી અનુવાદ
ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર	:... ગુજરાતી અનુવાદ
દશધૈકાલિક સૂત્ર	:... ગુજરાતી અનુવાદ
અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ	:... ગુજરાતી અનુવાદ
સ્તુતિતરંગિણી	:... ભાગ ૧-૨-૩
આચારાંગસૂત્ર	:... ગુજરાતી અનુવાદ ભાગ ૧-૨
ચિંતનનો ચંદરવો	
ચાંદનીમાં ચિંતન	
ખજાનો મજાનો	
પર્યુષણા અષ્ટાલ્લિકા	:... ગુજરાતી ભાષાંતર (પ્રત)
લલ્લિદેવવંદનમાળા	
શાંતસુધારસ ભાવના ...	:... સંસ્કૃત ગેય-કાવ્ય અન્વયાર્થ સહ
શ્રી નવસ્મરણ ગૌતમસ્વામી રાસ (પ્રત)	
શ્રી કલ્પસૂત્ર ખીમશાહી (ગુજરાતી) (પ્રત)	
ભારસાસૂત્ર	:... પ્રાકૃત (પ્રત)
ભારસાસૂત્ર	:... ગુજરાતી અનુવાદ.

શ્રી સંભવનાથાય નમઃ

શ્રી લબ્ધિ-ભુવનતિલક-ભદ્રંકરસૂરીશ્વરેભ્યો નમઃ

શ્રાવસ્તી તીર્થની યાત્રાર્થે પધારો.....

પૂ. કણાટક કેસરી-શ્રાવસ્તી તીર્થોદ્ધારક સ્વ. આચાર્યદેવશ્રી વિજયભદ્રંકરસૂરીશ્વરજીના આશીર્વાદથી પૂ. સ્વ. પ્રવચનકાર શ્રાવસ્તી તીર્થોદ્ધારના માર્ગદર્શક આ. શ્રી વીરસેનસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી

- શ્રી સંભવનાથ પ્રભુની ૫૧ 'ઈંચની પ્રતિમાં પરિકર સાથે બિરાજમાન છે. નયનરમ્ય પ્રતિમાના દર્શનાર્થે અવશ્ય પધારો.
- પ્રકૃતિની ગોદમાં વસેલું તીર્થ, પ્રભુ સંભવનાથના ૪ કલ્યાણકોથી પાવન બનેલું.

- પ્રભુ મહાવીરની ચાતુર્માસભૂમિ
- રેવતી શ્રાવિકાએ આ ભૂમિ પર તીર્થંકર પદ પ્રાપ્ત કર્યું.
- શ્રી કેશી - ગૌતમસ્વામિનું સુભલ મિલન ભૂમિ.
- સુંદર ધર્મશાળા, ભોજનશાળા આદિની વ્યવસ્થા છે. તીર્થની યાત્રાર્થે પધારી પુણ્યાનુંબંધી પુણ્ય ઉપાર્જન કરવાનો અવસર છે.
- અયોધ્યાથી ૧૦૮ કિ.મી. ગોંડા જંકશનથી ૫૮ કિ.મી., બલરામપુરથી ૧૫ કિ.મી., બહરાઈચથી ૪૫ કિ.મી.

તીર્થનું ગાન.....આપનું દાન.....શાસનની શાન.....

શ્રી શ્રાવસ્તી જેન શ્વેતાંબર તીર્થ કમિટી

બેંગ્લોર-૫૬૦ ૦૫૩



॥ શ્રી ઐકારાય નમઃ ॥

॥ શ્રી આદિનાથાય નમઃ ॥

॥ ઐ પદ્માવત્યૈ નમઃ ॥

આપનું આગમન...શાસનની શાન

આપનું દાન....તીર્થનું ગાન

૧૧ ફૂટ ઊંચાઈ અને ૮ ફૂટ પહોળાઈ સાથે
નવનિર્મિત

વિશ્વમાં પ્રથમ **ૐ** કારમાં પંચપરમેષ્ઠિ સ્થાપન

ઐકાર તીર્થની યાત્રાર્થે પધારો

ભદ્રંકરનગર,

વડોદરા-અમદાવાદ નેશનલ હાઈવે નં.૮.

(હાઈવે ટચ), મુ. પદમલા, ગુજરાત.



પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય ઉપાર્જનનો મહાન લાભ

તીર્થ શુભેચ્છક (તકતી પર નામ) રૂા. ૨૧,૦૦૦/-

તીર્થ સહયોગી (તકતી પર નામ) રૂા. ૧૧,૦૦૦/-

કાયમી સાલગિરિ ફંડ સહયોગી બોર્ડ પર કાયમી નામ રૂા. ૨૧,૦૦૦/-

કાયમી સાલગિરિ ફંડ સહયોગી બોર્ડ પર કાયમી નામ રૂા. ૧૧,૦૦૦/-

ભોજનશાળા

આધારસ્તંભ (તકતી પર નામ) રૂા. ૫૧,૦૦૦/-

ભોજનશાળા મોભી (તકતી પર નામ) રૂા. ૩૧,૦૦૦/-

ફોટો ૧૬"X૨૦" રૂા. ૧૧,૦૦૦/-

ફોટો ૧૦"X૧૨" રૂા. ૫,૫૫૫/-

ભોજનશાળા કાયમી તિથિ રૂા. ૩,૫૦૦/-

સાધુ-સાધ્વી પૈયાવચ્ચનો લાભ ૧ દિવસનો રૂા. ૧,૧૦૦/-

ઉકાળેલા પાણીનો લાભ ૧ દિવસનો રૂા. ૫૦૦/-

આયંબિલનો લાભ ૧ દિવસનો રૂા. ૧,૦૦૦/-

ભાથાનો (રવિવાર/પુનમ) ૧ દિવસનો રૂા. ૨,૧૦૦/-

વરંડા પર તકતીમાં નામ રૂા. ૩૧,૦૦૦/-

ધર્મશાળાની રૂમના ફર્નીચર (પલંગ, ટેબલ, ગાદલા, પડદા) રૂા. ૧૧,૦૦૦/-

(રૂમમાં તકતી પર નામ)

॥ श्री उँकाराय नमः ॥
॥ श्री लब्धि गुरवे नमः ॥

पूज्य सूरिमंत्र आराधक
आचार्य श्रीमद्

विजय पुष्ट्यानंदसूरीस्वरज्ज् म.सा.
संयमपयाय अनुमोदना निमित्ते

: प्रेरणा :

पूज्य साध्वीवर्या दर्पपद्माश्रीज्ज् म.सा.ना
शिष्या पू. साध्वी लव्यपद्माश्रीज्ज् म.सा.

ज्ञानप्रेरित

पूज्य स्वाध्वीज्ज् म.सा.ना
सं. २०५४ना पालिताणा
यातुर्मासिमां श्राविकासंधना झा
आ प्रकाशननी लाल
ज्ञानभक्ति करेल द

पूज्य साधु-साध्वीज्ज् भगवंतोंने
गृहस्थोअे किंमतथी लक्ष विषयोंग करवी.